

Projekat Visokog sudskog i tužilačkog savjeta Bosne i Hercegovine “Podrška pravosuđu Bosne i Hercegovine – Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa”

EDUKATIVNI MODUL

POJAVNI OBLICI PRIVREDNOG KRIMINALA I NAČIN NJIHOVOG DOKAZIVANJA

Autori:

Svetlanka Bijelić, specijalni tužilac, Specijalno tužilaštvo Banja Luka

Suad Ćurovac, stručni savjetnik – ekonomista, Tužilaštvo BiH

Sarajevo, januar 2016. godine

Recenzent: Berina Alihodžić

Zamjenica glavne kantonalne tužiteljke
Kantonalnog tužilaštva Kantona Sarajevo za odjel privrednog kriminala

RECENZ IJA

“Pojavni oblici privrednog kriminala i način njihovog dokazivanja”

Autori:
Svetlanka Bijelić
Suad Ćurovac

Modul “Pojavni oblici privrednog kriminala i način njihovog dokazivanja” autora Svetlanke Bijelić, specijalnog tužioca Specijalnog tužilaštva Banja Luka, i Suada Ćurovca, stručnog savjetnika – ekonomiste Tužilaštva BiH, namijenjen je prvenstveno tužiocima i agencijama za sprovođenje zakona, kao i svima onima koji se susreću sa ovim oblikom kriminala. Navedeni modul obrađuje osnovne karakteristike privrednog kriminala, zakonski okvir u BiH, način dokazivanja privrednog kriminala i pojavne oblike privrednog kriminala. Sadržina modula na kompleksan način obrađuje ovu materiju i u potpunosti odgovara projektu VSTS-a Bosne i Hercegovine “Podrška pravosuđu u BiH – Jačanje tužilačkih kapaciteta u sastavu krivičnog pravosuđa”.

U tom kontekstu autori su na pristupačan način, a pravničkim jezikom, izložili, dali objašnjenja i uputili na način rada u ovim predmetima počevši od same prijave krivičnog djela do eventualnog podizanja optužnice. S tim u vezi, modul sadrži smjernice u smislu neophodne analize podnesenih prijava ili izvještaja, prijedloga mjera za dokazivanje eventualnog počinjenog krivičnog djela, donošenja naredbe o sprovođenju istrage, planiranje toka istrage do eventualnog podizanja optužnice. U modulu su autori koristili odgovarajuće primjere sudske prakse, što u mnogome može pomoći kako tužiocima tako i agencijama u njihovom daljem radu.

Sam koncept pisanja modula je koherentan jer su mu cjeline smisleno povezane i jasno objašnjene. Način pisanja modula je razumljiv i dostupan za sve one kojima je namijenjen.

Autori su identifikovali probleme koji otežavaju istragu i procesuiranje krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala, što može biti preporuka za njihovo rješavanje, a u cilju efikasnijeg rada na dokazivanju privrednog kriminala.

Cijeneći izloženo, rukopis modula pod nazivom “Pojavni oblici privrednog kriminala i način njihovog dokazivanja”, autora Svetlanke Bijelić i Suada Ćurovca, po sadržini ispunjava sve uslove s aspekta stručnosti i primjenjivosti i da kao takav bude objavljen od strane izdavača te korišćen kao obavezna literatura u obuci i edukaciji tužilaca i predstavnika agencija za sprovođenje zakona.

RECENZENT

Berina Alihodžić

SADRŽAJ

- KONCEPT MODULA	6
- UVOD	7
1. POJMOVNA RAZMATRANJA I OSNOVNE KARAKTERISTIKE PRIVREDNOG KRIMINALA	9
1.1. Pojam	9
1.2. Grupisanje krivičnih djela	10
1.3. Osnovne karakteristike	11
1.4. Obilježja izvršilaca	12
2. ZAKONSKI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI	13
2.1. Krivični zakon Bosne i Hercegovine	13
2.2. Krivični zakon Republike Srpske, Krivični zakon Federacije BiH i Krivični zakon Brčko distrikta BiH	13
2.3. Razlike u propisivanju krivičnih djela	14
3. NAČINI DOKAZIVANJA PRIVREDNOG KRIMINALA	15
3.1. Tok istrage	15
3.2. Prijava krivičnog djela	15
3.3. Analiza prijave krivičnog djela	15
3.4. Naredba o sprovođenju istrage	16
3.5. Saradnja tužioca i OSL, planiranje toka istrage	17
3.6. Posebne istražne radnje	18
3.7. Sačinjavanje operativnog plana za izuzimanje dokaza i pretres	20
3.8. Primjeri najčešćih podnesaka u postupku sprovođenja radnji dokazivanja	22
3.9. Ispitivanje osumnjičenog	32
3.10. Ispitivanje svjedoka	32
3.11. Međunarodna pravna pomoć	33
3.12. Finansijska istraga	35
3.13. Sačinjavanje konačnog izvještaja sa prijedlozima mjera	39
3.14. Vještačenje	39
3.15. Optužnica i dokazi koji potkrepljuju navode optužnice	42
4. POJAVNI OBLICI PRIVREDNOG KRIMINALA	45
4.1. Krivična djela iz oblasti poreza i pranja novca	45
4.1.1. Modeli poreske utaje u sistemu poreza na dobit i poreza na dohodak	46
4.1.2. Modeli poreske utaje ili prevare u sistemu poreza na dodatu vrijednost	46
4.1.3. Najčešći oblici izbjegavanja poreskih obaveza u sistemu indirektnih poreza	47
4.1.4. Modeli poreske utaje ili prevare u sistemu posebnog poreza – akcize	48
4.1.5. Razlika između poreske utaje i poreske prevare	48
4.1.6. Modeli carinskih prevara	51
4.1.7. Pranje novca	53
4.2. Krivična djela iz oblasti falsifikovanja novca, hartija od vrijednosti, znakova za vrijednost, znakova za obilježavanje robe, mjera i tegova, izrada i davanje na upotrebu sredstava za falsifikovanje i dr	55
4.3. Krivična djela iz oblasti tržišne konkurencije/utakmice	57
4.4. Krivična djela u vezi sa stečajem i privatizacijom	58
4.4.1. Privatizacija	62
4.5. Krivična djela u vezi sa proizvodnjom i trgovinom	63
4.6. Krivična djela u vezi sa privrednim poslovanjem	67
5. ZAVRŠNA RAZMATRANJA	71
5.1. Prepreke u otkrivanju, dokazivanju i procesuiranju privrednog kriminala kao razlozi malog broja procesuiranih krivičnih djela iz ove oblasti	72
6. ZAKLJUČAK	77
KORIŠĆENA LITERATURA	77

Koncept modula

“POJAVNI OBLICI PRIVREDNOG KRIMINALA I NAČIN NJIHOVOG DOKAZIVANJA”

Modul “Pojavni oblici privrednog kriminala i način njihovog dokazivanja”, nastao u okviru projekta “Podrška pravosuđu u BiH – Jačanje tužilačkih kapaciteta u sistemu krivičnog pravosuđa”, kao što sam naziv implicira, ima za cilj da njegovim korisnicima, prvenstveno tužiocima i pripadnicima različitih agencija za sprovođenje zakona, omogući praktičan oblik edukacije u ovoj oblasti kriminaliteta.

Modul je koncipiran tako da korisnicima pruži kratak pregled osnovnih teoretskih razmatranja pojma i opštih obilježja privrednog kriminala, broj i sadržaj pozitivnih materijalno-pravnih odredbi svih krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini u ovoj oblasti i određene razlike koje postoje u ovim zakonskim tekstovima i da kroz obradu i analizu različitih pojava oblika ove vrste krivičnih djela, korišćenjem odgovarajućih primjera iz sudske prakse omogući sagledavanje, prije svega, toka istrage i potrebnih radnji dokazivanja u cilju efikasnog procesuiranja krivičnih djela ove vrste kriminala.

Primjeri iz prakse koji su obrađeni u ovom modulu prikupljeni su iz različitih tužilaštava u Bosni i Hercegovini. Radi se o najčešćim pojavnim oblicima privrednog kriminala, ali obuhvaćeni su i oni pojavni oblici ove vrste kriminala koji se rijetko procesuiraju u praksi. Analiza autora koja je izložena u Modulu sadržana je u primjerima odgovarajućih potvrđenih optužnica i pravosnažnih sudskih presuda. Takođe, u Modulu su navedeni i drugi primjeri, forme drugih pravnih akata koji se koriste tokom istrage ove vrste krivičnih djela.

Imajući u vidu, s jedne strane, ocjenu relevantnih faktora o skromnim rezultatima u procesuiranju krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala u BiH i nedostatak sudske prakse, a s druge strane raznovrsnost novih pojava oblika privrednog kriminala, može se konstatovati da je ovo svakako jedna od najsloženijih i najzahtjevnijih oblasti za koncipiranje edukativnog modula. Iz tog razloga, ovaj modul ne nudi gotova rješenja već omogućuje kroz pojedinačne slučajeve sagledavanje toka preduzimanja potrebnih istražnih radnji i načina procesuiranja pojedinih krivičnih djela u krivičnim predmetima koji su imali svoj sudski epilog.

A u t o r i

Uvod

Privredni kriminal je jedan od najvećih problema našeg društva koji se negativno odražava na sve segmente života i predstavlja ozbiljnu kočnicu privrednog i ukupnog društvenog razvoja svake zemlje, a posebno predstavlja teškoću za napredak i privredni rast zemljama u tranziciji kao što je Bosna i Hercegovina. U odnosu na klasične oblike kriminala privredni kriminal predstavlja najsloženiji oblik kriminala sa aspekta otkrivanja, dokazivanja i procesuiranja.

U zemljama tranzicije u toku je tzv. "proces odumiranja države", u smislu vlasničke transformacije, prelaska državne svojine u privatnu, kada, u uslovima još nerazvijene tržišne ekonomije, neminovno dolazi do velikog rasta "sive ekonomije", što za posljedicu ima pojavu legalizacije novca koji potiče od nelegalnih izvora tzv. "pranja novca", što je otvorilo mogućnost i pruža uslove za pojavu novih oblika privrednog kriminala. Pojedinačni (opšti) privredni kriminal, a posebno organizovani privredni kriminal, ugrožava osnovne vrijednosti društva i to sve njegove segmente i maksimalno usporava integracione i procese tranzicije Bosne i Hercegovine, a negativno se odražava na cjelokupnu društvenu zajednicu jer dolazi do neminovnog raslojavanja društva, što dalje generiše još veće probleme u jednoj državi. Raslojavanje društva, tranzicioni procesi, visoka stopa nezaposlenosti, povećana prisutnost korupcije u društvu, loša zakonska rješenja u ključnim oblastima, nedosljedno sprovođenje postojećih propisa, nedosljedan rad kontrolnih organa, selektivan pristup u otkrivanju nezakonitih radnji i geografski položaj naše zemlje, predstavljaju najbitnije faktore koji, na neki način, generišu nove pojave privrednog kriminala. Prisutnost povećanog obima privrednog kriminala direktno utiče na pravnu i ekonomsku stabilnost države, preostale zdrave privredne tokove, povjerenje u rad organa gonjenja i pravosuđa, ukupan standard stanovništva i cjelokupan razvoj našeg društva.

Zbog toga je od izuzetnog značaja za naše društvo u cjelini postizanje zadovoljavajućeg nivoa efikasnosti i efektivnosti u otkrivanju, gonjenju i procesuiranju izvršilaca krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala. Osim toga, treba naglasiti da se u svim fazama otkrivanja i obrade krivičnih djela privrednog kriminala javljaju mnoge teškoće, kako objektivne tako i subjektivne prirode. Najizraženiji problemi javljaju se svakako u fazi pronalaženja i pribavljanja dokaza u cilju efikasnog procesuiranja ove vrste kriminalnih aktivnosti i konačnog privođenja pravdi izvršilaca ovih krivičnih djela.

Upravo jedan od najvećih izazova današnjice predstavlja otkrivanje i procesuiranje krivičnih djela privrednog kriminala kojim se u Bosni i Hercegovini bave entitetske agencije i agencije na nivou države, te entitetska tužilaštva, Tužilaštvo Brčko distrikta BiH i Tužilaštvo BiH, kao i sudovi na svim nivoima.

1. POJMOVNA RAZMATRANJA I OSNOVNE KARAKTERISTIKE PRIVREDNOG KRIMINALA

1.1. Pojam

Najčešće citiranu definiciju privrednog kriminala (kriminaliteta) izrekao je Edvin Saterland, predsjednik Američkog sociološkog udruženja, od kojeg potiče termin kriminal "bijelog ovratnika" (white collar crime).

Saterlandova prva definicija određuje ovaj pojavni oblik kriminala kao "kriminal koji se javlja u oblasti privrednog poslovanja čije su forme ispoljavanja najčešće u mahinacijama u vezi sa kupoprodajom raznih akcija, lažnim reklamiranjem robe, lažnim iskazivanjem finansijskog stanja i poslovanja pojedinih korporacija, podmićivanjem poslovnih partnera, neposrednim i posrednim podmićivanjem državnih službenika, a u cilju obezbjeđenja povoljnih poslovnih aranžmana, pronevjerama, nenamjenskim trošenjem sredstava, poreskim utajama i sl." Druga definicija istog autora određuje privredni kriminal na sljedeći način: "Kriminal koji u okviru svoje profesionalne aktivnosti vrše lica sa visokim društvenim ugledom". Koncept kriminala "bijelog ovratnika" ovog autora dobio je posebnu pažnju 40-ih godina prošlog vijeka jer je predstavljao prvi odmak od klasične, stereotipne percepcije kriminaliteta i delinkvenata, kao kriminaliteta nižih slojeva u kojem je kriminalitet viših slojeva apsolutno ignorisan. Ali, i ovaj koncept doživio je mnogo kritika od drugih autora koji su smatrali da ono što Saterland smatra kriminalom predstavlja normalnu poslovnu praksu i da je motivacija delinkvenata "bijelog ovratnika" jednaka delinkvenciji konvencionalnog kriminaliteta – težnja za ličnom dobiti i da isticanje vrste delikta ili statusa nije relevantno za etiologiju delikta i kriminaliteta (McLaughlin, Muncie, 2003).

U sličnom kontekstu u američkoj kriminološkoj literaturi za ovu vrstu kriminala, upotrebljava se i termin "kriminalitet korporacija", definišući ga kao djela kojima se krše norme kojima je regulisano njihovo poslovanje.

Autor Bal (Ball, 2006) navodi "konsenzualnu definiciju" privrednog kriminala do koje se došlo na konferenciji National White Collar Crime Center: "kriminalitet bijelih ovratnika čine nezakonita ili neetička djela pojedinaca ili organizacija koja narušavaju povjerenu odgovornost ili javno povjerenje, obično u sklopu legitimne profesionalne aktivnosti, izvršena od strane osoba visokog ili respektabilnog društvenog statusa, u svrhu osobne ili organizacijske dobiti" (Helmkamp i sar., 1996; prema: Ball, 2006).

Strani autori prave razliku između kriminaliteta u okviru zanimanja i korporacijskog kriminaliteta, pa tako Hanter i Dancker govore o kriminalitetu u okviru zanimanja koji definišu kao kriminalitet učinjen u okviru nečijeg zaposlenja (radnog mjesta), a kao posebnu kategoriju navode korporacijski kriminal za koji tvrde da je najteže procesuirati, a to su kriminalne aktivnosti učinjene u obavljanju posla ili koje rezultiraju iz neprikladnih poslovnih praksi. Ovi autori vide razliku između ove dvije kategorije u tome što kriminalitet u vidu zanimanja čine lica ili grupe radi lične koristi, a korporacijski kriminalitet čine lica ili grupe radi koristi kompanije ili organizacije.

Postoje pokušaji određivanja definicije privrednog kriminala od strane autora sa prostora prijeratnog zajedničkog državno-pravnog prostora, pa su tako interesantne definicije dr Stanka Pihlera. U širem smislu, ovaj autor određuje ovu vrstu kriminala kao kriminalitet u vezi sa privredom. U užem smislu, definicija privrednog kriminala ovog autora glasi: "Kriminalitet u vezi privrede obuhvatio bi sve delikte kojima se neposredno i posredno napadaju privredni odnosi (proces, aktivnosti), a privredni kriminalitet bi bio dio kriminaliteta u vezi privrede koji bi obuhvatio delikte kojima se neposredno napadaju privredni odnosi (proces, aktivnosti)." Da bi se radilo o deliktu koji ulazi u pojam privrednog kriminaliteta, po ovom autoru, moraju biti ispunjeni sljedeći uslovi:

- da je njihov neposredni zaštitni objekat privredni odnos (proces, aktivnost),
- da delikt neposredno proizlazi ili se neposredno vrši u okviru nekog privrednog odnosa (procesa, aktivnosti),

- da je aktivni subjekat u privrednom odnosu ili subjekat privrednog odnosa (procesa, aktivnosti) pravno ili fizičko lice koje ima određena ovlašćenja koja se manifestuju kroz odgovarajuće mogućnosti raspolaganja imovinom koja je objekat privrednog odnosa.

U teoriji i praksi postoje i različiti nazivi za ovu vrstu kriminala, pa je tako interesantna rasprava raznih autora o tome da li postoje ili ne postoje razlike između pojmova privredni kriminal i ekonomski kriminal i obuhvata ovih pojmova. Pomenuti autor, dr Pihler, smatra da je pojam privrednog kriminaliteta širi od pojma ekonomski kriminalitet, jer privredni kriminalitet osim ekonomskog kriminaliteta obuhvata i kriminalitet protiv službene dužnosti kao i imovinski kriminalitet koji nastaje povodom ekonomskih odnosa. Ovo shvatanje opravdavaju formalnopravni, zakonski razlozi jer se u važećem krivičnom zakonodavstvu kod nekih krivičnih djela protiv službene dužnosti pojavljuje u definiciji ne samo izvršilac koji ima svojstvo "službenog lica", već je za ista krivična djela predviđena i krivična odgovornost "odgovornog lica" u društvu (ustanovi ili organizaciji).

1.2. Grupisanje krivičnih djela

Takođe, kada je u pitanju privredni kriminal, postoje različiti delikti i različita grupisanja deliktih ponašanja koja se svrstavaju u ovaj pojavni oblik kriminala.

Autor Kaleb vrši podjelu privrednog kriminala s obzirom na ostvarenu korist ili pričinjenu štetu i kroz pojedine pojavne oblike. Tako, prva podjela koju vrši Kaleb je sljedeća:

- a) krivična djela izvršena u korist fizičkih lica (zloupotreba položaja ili ovlašćenja, pronevjera),
- b) krivična djela izvršena u korist pravnih lica (zloupotreba ovlašćenja u privrednom poslovanju, prevara u privrednom poslovanju),
- c) krivična djela izvršena na štetu pravnih lica (nesavjesno privredno poslovanje, sklapanje štetnog ugovora).

Druga podjela ovog autora u odnosu na pojavne oblike:

- antikorupcijska krivična djela,
- krivično djelo pranje novca,
- krivična djela protiv slobodnog tržišnog takmičenja,
- stečajna krivična djela,
- carinska krivična djela,
- poreska krivična djela,
- krivična djela iz oblasti hartija od vrijednosti i privrednih društava.

Svakako, korisno je pomenuti preporuku Odbora ministara Savjeta Evrope No. R(81)12, koja kao ekonomski kriminalitet određuje sljedeće delikte:

1. kartelna krivična djela,
2. prevarne prakse i zloupotreba ekonomske situacije od strane multinacionalnih kompanija,
3. prevarno pribavljanje ili zloupotreba dotacija državnih ili međunarodnih organizacija,
4. kompjuterski kriminal (npr. krađa podataka, kršenje tajnosti podataka, manipulacija kompjuterizovanih podataka),
5. lažne firme,
6. lažiranje izvještaja o bilansu kompanije ili računovodstveni delikti,

7. prevare s obzirom na ekonomsku situaciju i korporacijski kapital kompanije,
8. kršenje standarda bezbjednosti i zdravlja zaposlenih,
9. prevara na štetu kreditora (npr. bankrot, kršenje intelektualnih ili industrijskih vlasničkih prava),
10. prevare potrošača (posebno falsifikovanje deklaracija na proizvodima, delikti protiv javnog zdravlja, zloupotreba potrošačeve slabosti ili neiskustva),
11. nepoštena tržišna utakmica (uključujući podmićivanje zaposlenika suparničke kompanije) i oglašivanje koje dovodi u zabludu (misleading advertising),
12. fiskalni delikti i izbjegavanje socijalnih troškova od strane preduzeća,
13. carinski delikti (npr. izbjegavanje carinskih obaveza, prekoračenje restriksijskih kvota),
14. delikti prema regulaciji novca i valuta,
15. delikti na berzi hartija od vrijednosti i bankarski delikti (npr. prevarne manipulacije hartijama od vrijednosti i zloupotreba neiskustva javnosti),
16. delikti na štetu okoline.

1.3. Osnovne karakteristike privrednog kriminala

Većina autora slaže se u nekim osnovnim određenjima kada je riječ o onome što karakteriše privredni kriminal, ističući da se privredni kriminal upravo po tim karakteristikama razlikuje od drugih vrsta kriminala. Kao osnovne odrednice privrednog kriminala autor Orlović navodi sljedeće:

- prikrivenost ("tamna brojka") – krivično djelo i izvršilac u vrijeme izvršenja najčešće su neotkriveni odnosno nepoznati, a krivično djelo je uključeno u redovno i legalno poslovanje, dok je ponašanje izvršioca normalno i uobičajeno;
- vremenski razmak – od momenta izvršenja krivičnog djela do otkrivanja, u pravilu, prođe duže vrijeme. Uzroci toga su: posljedica krivičnog djela nije transparentna, oštećeni ili treće lice nisu prijavili krivično djelo, nedovoljan nivo istražne sposobnosti pri otkrivanju krivičnog djela i sl.;
- stručnost izvršioca – izvršioци krivičnog djela su visokoobrazovane osobe, profesionalci u svojoj oblasti, privrednici, menadžeri koji posjeduju specifična znanja i vještine u oblasti privrednog poslovanja i pravnim okvirima djelatnosti kojom se bave;
- složenost – privredne djelatnosti i tokovi privrede su veoma kompleksni, pa je time i privredni kriminal složen i specifičan. Pravna regulativa koja određuje privredne djelatnosti i djelovanje privrednih subjekata veoma je obimna i raznolika, tako da su načini izvršenja krivičnih djela privrednog kriminala često veoma komplikovani;
- organizovanost – postojanje sprege visokopozicioniranih pojedinaca iz privrednog, društvenog i političkog života koji zloupotrebljavajući svoje položaje i društveni uticaj čine posebno opasne oblike privrednog kriminala;
- masovnost – privredni kriminal relativno je česta pojava s obzirom na broj podnesenih prijava;
- protivpravna imovinska korist (odnosno prouzrokovana šteta) znatno je veća od imovinske štete klasičnog kriminala, a negativne posljedice odražavaju se na privredni sistem kao i na širu društvenu zajednicu;
- prilagodljivost i inventivnost izvršilaca – načini izvršenja krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala se veoma brzo mijenjaju i prilagođavaju novim okolnostima, izmjenama propisa i razvoju tehničkih sredstava, što izuzetno otežava otkriva i dokazivanje ove vrste kriminala;

- imovinski status izvršilaca omogućuje im angažovanje najboljih i većeg broja advokata, kao i vještaka;
- u većem broju slučajeva, nedostatak klasičnog oštećenog otežava otkrivanje i dokazivanje ove vrste kriminala.

1.4. Obilježja izvršilaca

Već je rečeno kako izvršioci privrednih delikata obično sebe ne percipiraju kao delinkvente, a takvima ih ne percipira ni okolina. Singer i sar. (2002) navode da se "profil gospodarskih delinkvenata u mnogome razlikuje od profila delinkvenata klasičnog kriminaliteta. Prije svega, gospodarski delinkventi raspolažu širim općim obrazovanjem, uživaju stručnim specijalnostima i bogatim radnim iskustvom u određenoj vrsti poslova, što im onda pomaže da uspješnije obavljaju i prikrivaju nedopuštene poslove. Sprema među njima vrlo je čvrsta, te se, u pravilu, radi o više sudionika, nerijetko na odgovornim dužnostima, gdje neposredni izvršitelji najčešće imaju svog 'zaštitnika'."

Uvodno navedena obilježja izvršilaca vjerovatno utiču i na postupanje prema njima tokom prijavljivanja i krivičnog postupka (zbog "iskakanja" iz stereotipne slike izvršilaca krivičnih djela kod organa krivičnog gonjenja). Takvi izvršioci sigurno su izazov i u smislu kaznenog tretmana, odnosno izvršenja kazne zatvora (ako im je izrečena безусловna kazna zatvora), jer obilježja izvršilaca znatno utiču na strukturisanje individualnog programa postupanja.

Autori Hanter i Dancker za izvršioce krivičnih djela u okviru zanimanja (occupational criminals) navode da mogu izvršiti sitna krivična djela krađe olovki ili papira s posla. Te osobe lako racionaliziraju svoje ponašanje kao ponašanje bez posljedica. Takvi izvršioci obično prihvataju konvencionalne norme i vrijednosti društva i ne doživljavaju se delinkventima. Na drugom kraju tog spektra nalaze se pojedinci koji se koriste svojim položajem kako bi sebi pribavili znatna sredstva prodajući informacije i/ili nudeći usluge drugima radi lične koristi. Korporacijske delinkvente (corporate criminals) ovi autori definišu kao delinkvente "bijelog ovratnika" (profesionalne ili administrativne) koji nastoje pridonijeti svojoj kompaniji ili organizaciji uključujući se u nelegalne aktivnosti. Te aktivnosti mogu uključivati podmićivanje vladinih službenika za dobivanje unosnih ugovora, zaobilaženje propisa o zaštiti okoline, konspirativno utvrđivanje cijena ili razvoj nelegalnog monopola. Izvršioci svoje ponašanje definišu kao "dobro poslovanje", a novčane kazne smatraju prihvatljivim u odnosu prema dobiti od svojih nelegalnih aktivnosti. Naravno, kod promišljanja obilježja izvršilaca privrednog kriminala treba imati na umu izuzetnu heterogenost tog područja u smislu pojava oblika.

Navedene specifičnosti savremenog privrednog kriminala zahtijevaju odgovarajući pristup organa otkrivanja i gonjenja, kao i odgovarajući pristup u dokazivanju ove vrste krivičnih djela. Nesumnjivo je da policijske agencije prate, evidentiraju i prijavljuju kroz svoje izvještaje ovu vrstu kriminalnih radnji, ali je, isto tako nesporno da je najteže doći do pozitivnog ishoda procesa po optužnicama podignutim za privredni kriminal. Zbog toga je veoma bitan ispravan, sveobuhvatan i analitički pristup agencija za sprovođenje zakona i tužilaštava od samog početka uočavanja određene pojave u cilju uspješnijeg otkrivanja i gonjenja izvršilaca ove vrste kriminala. Posebnu poteškoću u otkrivanju krivičnih djela privrednog kriminala predstavlja već pomenuta "tamna brojka" – nepoznati i neprijavljeni slučajevi (zbog nepostojanja fizičke žrtve) jer je oštećeno neko javno dobro ili vrijednost, ili žrtva i ne zna da je oštećena. Upravo zbog toga, bilo kakve procjene o obimu ove pojave su potpuno proizvoljne jer ne postoje egzaktni podaci kojima se može potvrditi kvantitativno i kvalitativno stanje ove pojave. Slijedom toga i prikupljena postojeća dostupna sudska praksa u oblasti privrednog kriminala u priličnoj mjeri je siromašna, dok teoretske rasprave, same za sebe, o ovoj pojavi ne daju neophodne i potrebne odgovore praktičarima na koji način najefikasnije pristupiti procesuiranju ove vrste kriminala.

U svakom slučaju, pristup koji bi trebalo da se primijeni, svakako treba da započne od onoga što zovemo zakonodavni okvir, definicije i određenja krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala propisanih u krivičnim zakonima koji su u primjeni u Bosni i Hercegovini, entitetima i Brčko distriktu.

2. ZAKONSKI OKVIR U BOSNI I HERCEGOVINI

Krivična djela protiv privrede propisana krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini se donekle razlikuju, što je, prije svega, diktirano stvarnom nadležnošću pravosudnih institucija i drugih institucija za njihovo gonjenje i procesuiranje (nivo države BiH, u odnosu na nivo entiteta i Brčko distrikta BiH). Međutim, i kada je u pitanju isti nivo nadležnosti za procesuiranje ove vrste krivičnih djela kod propisivanja pojedinih oblika, postoje određene razlike.

2.1. Krivični zakon Bosne i Hercegovine

U okviru glave XVIII Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15) propisana su "Krivična djela protiv privrede i jedinstva tržišta, te krivična djela iz oblasti carina".

Tako su od člana 204. do člana 216. ove glave Krivičnog zakona BiH propisana sljedeća krivična djela:

- Povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti
- Falsifikovanje novca
- Falsifikovanje hartija od vrijednosti
- Falsifikovanje znakova za vrijednost
- Falsifikovanje znakova za obilježavanje robe, mjera i tegova
- Pranje novca
- Poreska utaja ili prevara
- Nedoizvoljen promet akciznih proizvoda
- Nedoizvoljeno skladištenje robe
- Neplaćanje poreza
- Nedopuštena trgovina
- Nedopuštena proizvodnja
- Krijumčarenje
- Organizovanje grupe ljudi ili udruženja za krijumčarenje ili rasturanje neocarinjene robe
- Carinska prevara

2.2. Krivični zakon Republike Srpske, Krivični zakon Federacije BiH i Krivični zakon Brčko distrikta BiH

U Krivičnom zakonu Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske" br. 49/03, 108/04, 37/06, 73/10, 1/12 i 67/13) ova krivična djela svrstana su u glavu 24. pod nazivom "Krivična djela protiv privrede i platnog prometa", od člana 257. do člana 292.

Krivični zakon Federacije BiH ("Službene novine Federacije BiH", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14) i Krivični zakon Brčko distrikta BiH ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 10/03, 6/05 i 21/10) imaju isti naziv glave u kojoj su propisana ova krivična djela: "Krivična djela protiv privrede, poslovanja i sigurnosti platnog prometa".

U Krivičnom zakonu Federacije BiH ova krivična djela propisana su od člana 241. do člana do 272, a u okviru glave "Krivična djela u oblasti poreza" od člana 273. do člana 278. propisana su kao posebna poreska krivična djela.

U Krivičnom zakonu Brčko distrikta ova djela su propisana od člana 235. do člana 267a, od člana 267. do člana 272. propisana su krivična djela iz oblasti poreza. Oba zakona propisuju ista krivična djela, po nazivu i sadržaju, ukupno 31 krivično djelo. Oba zakona imaju posebne glave za: "Krivična

djela iz oblasti poreza”, uz jednu razliku, da je u Krivičnom zakonu Brčko distrikta propisano i jedno djelo koje nije propisano u KZ FBiH (čl. 267a. “Neplaćanje poreza”).

2.3. Razlike u propisivanju krivičnih djela

Posmatrajući entitetske propise i propise Brčko distrikta BiH, uočavaju se razlike koje postoje u propisivanju sadržaja bića krivičnih djela, i to između Krivičnog zakona Federacije BiH i Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH, s jedne strane, i Krivičnog zakona Republike Srpske, s druge strane.

Ove razlike ogledaju se, prije svega, u različitom propisivanju pojedinih bića krivičnih djela iako je naziv krivičnog djela isti ili sličan. Zatim, pojedina krivična djela su propisana u KZ Federacije BiH i KZ Brčko distrikta BiH, dok u Krivičnim zakonu Republike Srpske nisu propisana, i obrnuto. Takođe postoje razlike u određivanju cenzusa kod pojedinih kvalifikovanih oblika krivičnih djela. Postoje krivična djela koja su propisana Krivičnim zakonom Federacije BiH i Krivičnim zakonom Brčko distrikta, a nisu propisana Krivičnim zakonom Republike Srpske, a to su: zloupotreba u postupku privatizacije, izrada lažne bilance, zloupotreba procjene, nedozvoljena trgovina zlatnim novcem i zlatom, nedozvoljena proizvodnja, dok krivična djela koja su propisana Krivičnim zakonom Republike Srpske, a nisu propisana u druga dva pomenuta zakona jesu: “Neovlašćeno primanje poklona ili darova”, “Neovlašćeno davanje poklona ili darova” i “Zloupotreba u postupku javne nabavke”.

Može se primijetiti da je prilikom propisivanja ove vrste krivičnih djela koja pripadaju oblasti privrednog kriminala, u Krivičnom zakonu Federacije BiH i Krivičnom zakonu Distrikta Brčko BiH zakonodavac djelimično uzeo u obzir i propisao određene pojavne oblike krivičnih djela, propisane međunarodnim konvencijama koje je ratifikovala Bosna i Hercegovina (pr. iz Krivičnopravne konvencije o korupciji). To su krivična djela “Izrada lažne bilance” i “Zloupotreba procjene”.

Takođe, u oblast privrednog kriminala, u širem smislu, pripadala bi određena krivična djela iz okvira tzv. službeničkih krivičnih djela kada se kao izvršilac pojavljuje odgovorno lice u privrednom društvu kome je s obzirom na njegovu funkciju ili na osnovu posebnog ovlašćenja povjeren određeni krug poslova koji se odnose na izvršavanje zakona, propisa donesenih na osnovu zakona ili opštih akata preduzeća ili drugog pravnog lica u upravljanju i rukovanju imovinom ili nekim drugim privrednim procesom ili nadzorom nad njima (pr. pronevjera i dr.).

Treba pomenuti da izvan postojećih krivičnih djela propisanih krivičnim zakonima u BiH koja bi ulazila u oblast privrednog kriminala, postoje krivična djela propisana u drugim zakonima koji regulišu posebne oblasti privrede kao što je oblast tržišta hartija od vrijednosti, poslovanje investicionih fondova, osiguranja i dr. Kao primjer krivičnih djela iz drugih zakonskih propisa: iz Zakona o tržištu hartija od vrijednosti (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 92/06, 34/09, 30/12, 59/13, 108/13) iz člana 291. neovlašćeno korišćenje i davanje povlašćenih informacija, krivično djelo manipulacija cijenama i širenje lažnih informacija iz člana 292. odnosno iz Zakona o tržištu vrijednosnim papirima (“Službene novine Federacije BiH”, br. 85/08 i 109/12) krivično djelo iz člana 259. povlašćene informacije i člana 260. manipulacija na tržištu.

Analizirajući krivična djela iz oblasti privrednog kriminala, propisana krivičnim zakonima u BiH, posebno u entitetskim krivičnim zakonima i Krivičnom zakonu Brčko distrikta, s aspekta primjene u praksi, može se zasigurno tvrditi da su pojedini oblici krivičnih djela zastarjeli, prevaziđeni, pojmovno neadekvatno ili nedovoljno određeni i čak nekada neprimjenjivi s obzirom na nove pojavne oblike i nove načine izvršenja ove vrste kriminalnih aktivnosti, pa takva situacija sigurno stvara značajne probleme u procesuiranju ove vrste krivičnih djela, što ostavlja mogućnost da se određene društveno opasne pojave i radnje ne mogu uspješno procesuirati.

Međutim, bez obzira na to kakav je zakonski propis, treba ga primjenjivati na način kako je propisan i svoje aktivnosti usmjeravati ka što potpunijem dokazivanju elemenata bića konkretnog krivičnog djela koje se istražuje odnosno procesuirati.

3. NAČINI DOKAZIVANJA PRIVREDNOG KRIMINALA

3.1 Tok istrage

Dokazivanje privrednog kriminala (opšteg ili organizovanog) jako je složen, dug i mukotrpan posao koji zahtijeva maksimalno angažovanje svih učesnika u istrazi (tužilaca, OSL saradnika, vještaka i dr.). Istraga i dokazivanje (dokumentovanje) privrednog kriminala predstavlja najsloženiji oblik kriminala jer se teško otkriva (prepoznaje) i zahtijeva široku lepezu aktivnosti te veći broj učesnika u istrazi i dokazivanju i svi učesnici u istrazi moraju biti maksimalno osposobljeni (edukovani) i motivisani za ove aktivnosti.

Početak, tok i završetak istrage regulisan je Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske, Zakonom o krivičnom postupku Federacije BiH i Zakonom o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH. Osnovne aktivnosti u istrazi propisane su u članu 20. stav 1. ZKP BiH, ZKP RS i ZKP BD, te u članu 21. tačka j. ZKP FBiH.

Prava i dužnosti tužioca proizilaze iz člana 35. stav 2. tačka 1. ZKP BiH i analognih članova ZKP RS, ZKP FBiH i ZKP BD.

Kao što je ranije navedeno, istraga je definisana u glavi XIX ZKP BiH (analogno u ZKP RS, FBiH i BD), odnosno od 213. do 225. člana. Na privredni kriminal uglavnom se odnose članovi:

- 213. Obaveza prijavljivanja krivičnog djela,
- 214. Prijavljivanje krivičnog djela od strane građana,
- 215. Podnošenje prijave,
- 216. Naredba o sprovođenju istrage,
- 217. Sprovođenje istrage,
- 218. Nadzor tužioca nad radom OSL,
- 219. Uzimanje izjava i prikupljanje drugih dokaza,
- 224. Obustava istrage,
- 225. Okončanje istrage.

Istrage krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala mogu biti pojedinačne i istrage organizovanog privrednog kriminala, gdje je pojava identična, način istrage je sličan, samo su razlike u obimu, a samim tim i u složenosti i dužini trajanja istrage.

3.2. Prijava krivičnog djela (izvještaji, obavještenja, informacije, predstavke i dr.)

Najčešći načini saznanja da je počinjeno krivično djelo iz oblasti privrednog kriminala su:

- operativne aktivnosti MUP-a na svim nivoima (kanton, entitet, državni nivo);
- obavještenja od građana;
- saznanja iz medija (elektronski, printani i dr. sredstava masovne komunikacije);
- prijave kompanija i ustanova;
- prijave inspeksijskih i drugih službi na svim nivoima (inspektorati, poreske uprave, SIPA, UIO BiH, Granična policija BiH i dr.);
- prijave svjedoka;

- anonimne prijave;
- prijave finansijskih institucija – banaka;
- prijave nezavisnih i državnih revizora.

3.3. Analiza prijave krivičnog djela (izvještaj, obavještenje, informacija, predstavka i sl.)

Nakon prijema izvještaja (ili nekog drugog vida obavještenja) da postoje osnovi sumnje da je počinjeno krivično djelo formira se spis (predmet) i izvrši neophodna analiza izvještaja (saradnici/savjetnici), te sačine kratku analizu izvještaja sa prijedlogom mjera.

Broj predmeta.....,
Mjesto,00.00.20...godine

TUŽILAŠTVO
- Ovdje –

1. PODACI O FIZIČKOM I PRAVNOM LICU

.....
Kratak opis prijavljenog krivičnog djela (ko je prijavio, na koji način, šta sastavlja na teret, kvalifikacija i dr.)
.....

ANALIZA

Analiza dostavljene dokumentacije / dokaza i dr.
.....

ZAPAŽANJA

Navedu se sve bitne činjenice utvrđene / uočene prilikom analize predmeta i to u kratkim crtama
.....

ZAKLJUČAK

Nakon naprijed navedenih aktivnosti izvede se zaključak (koji je moguć u toj fazi istrage) i isti sadrži sve bitne činjenice na osnovu kojih se mogu donijeti kvalitetne odluke i na osnovu kojih se može (ako može) dati kvalitetno mišljenje
.....

MIŠLJENJE

Mišljenje se daje (ako je moguće u toj fazi) u formi iz koje se vidi da li se radi o prijavljenom k.d. ili nekom drugom k.d, da li se uopšte radi o bilo kojem k.d, da li ima dokaza za prijavljeno ili neko drugo k.d., gdje se nalaze dokazi za prijavljeno k.d., da li postoji umišljaj za prijavljeno k.d, razne druge radnje (različite od djela do djela) i daje se mišljenje / odnosno kvalifikacija djela
.....

PRIJEDLOG

Daje se prijedlog za dokazivanje eventualno počinjenog k.d.:

- *izjave (svojstvo osumnjičenog, svjedoka) na okolnosti iz prijave / izvještaja,*
- *podaci o fizičkom i pravnom licu (generalije),*
- *izvod iz K.E.,*
- *prijedlog za dostavu dokumentacije / dokaza od državnih organa,*
- *prijedlog za saslušanje svjedoka,*
- *ako nema prijedloga mjera iste odmah zatražiti od agencije koja je prijavila k.d.,*
- *prijedlog sudu za izdavanje naredbe za oduzimanje dokaza / dokumentacije od fizičkih, pravnih lica, poslovnih banaka i dr.,*
- *zahtjev za proširivanje/ dopunu izvještaja nadležnim agencijama,*
- *prijedlog za razna vještačenja (grafološka, finansijska i dr.),*
- *druge mjere po ocjeni tužioca (predviđa se prostor za tužioca kako bi uočio eventualni nedostatak u prijedlogu).*

NAPOMENA:

- *Treba voditi računa da se istraga (bez obzira ko je dostavio prijavu/izvještaj) vodi sa nadležnom ustanovom / agencijom,*
- *Treba imati/ prikupiti što više podataka / dokaza da bi se donijela kvalitetna odluka o daljem postupanju i izbjeći istragu po automatizmu po prijemu izvještaja / prijave,*
- *Treba voditi računa o praktičnoj ulozi tužilaštva i agencije kako nebi došlo do zamjene istih jer tužilaštvo vodi/ nadgleda istragu, a agencija vrši istu - prikuplja podatke, dokaze po predloženim mjerama, sukcesivno izvještava o učinjenom, dostavlja dokaze, vrši pretrase (pod nadzorom tužioca), sačinjava izvještaje, dopune izvještaja, periodične izvještaje, konačne izvještaje i sl. i aktivnosti agencije prestaju tek nakon izvršenog vještačenja i potvrđivanja optužnice, odnosno eventualno se mogu pojaviti kao svjedoci u suđenju. Ova sugestija se daje jer je čest slučaj u praksi da OSL (ovlašteno službeno lice) kada sačine izvještaj misle da su završili „predmet“ili očekuju od tužilaštva da im daje upute šta da rade umjesto da oni predlažu mjere za dokazivanje prijavljenog k.d. jer su ga otkrili i najbolje su upućeni u detalje ,*

*Mjesto, 00.00.20...godine,
Stručni savjetnik - ekonomista*

3.4. Naredba o sprovođenju istrage

Kompletna istraga (tako i krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala) definisana je u glavi XIX ZKP BiH i analogno u ZKP RS, ZKP FBiH i ZKP BD.

Nakon što se zaprimi izvještaj (ili neki drugi oblik informacije) za krivično djelo iz oblasti privrednog kriminala i ukoliko postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo, tužilac naređuje sprovođenje istrage u skladu sa članom 216. ZKP BiH (i analognim članovima ZKP RS, FBiH i BD), a u suprotnom, ako postoje razlozi prema članu 216. stav 3. ZKP BiH, tužilac donosi naredbu o nesprovođenju istrage.

Krivično djelo organizovani kriminal iz 250. člana KZ BiH kada su u pitanju nezakonite radnje iz oblasti "privrede", uglavnom se veže za krivična djela iz Glave XVIII KZ BiH (krivična djela protiv privrede i jedinstva tržišta, te krivična djela iz oblasti carina) i to najčešće za krivična djela pranja novca iz člana 209, poreske utaje ili prevare iz člana 210, nedozvoljen promet akciznih proizvoda iz člana 210a, nedozvoljeno skladištenje robe iz člana 210b, nedozvoljene trgovine iz člana 212, nedozvoljene

proizvodnje iz člana 213, krijumčarenja (robe) iz člana 214, rasturanje neocarinjene robe iz člana 215. i carinske prevare iz člana 216 KZ BiH, a nije rijedak slučaj da se čine i krivična djela iz Glave XIX KZ BiH kao npr. član 217, članovi 218, 220, 224. i sl. (davanje i primanje mita, zloupotreba položaja, nesavjestan rad u službi i dr.).

Postupak istrage za krivična djela propisana KZ RS, FBiH i BD je identičan kada su u pitanju krivična djela iz Glave XXIV – krivična djela protiv privrede i platnog prometa i glave XXVII – krivična djela protiv službene dužnosti (KZ RS), krivična djela iz Glave XXII – krivična djela protiv privrede, poslovanja i sigurnosti platnog prometa, iz Glave XXIII – krivična djela iz oblasti poreza i glave XXXI – krivična djela podmićivanja i krivična djela protiv službene i druge odgovornosti (KZ FBiH), te krivična djela iz Glave XXII – krivična djela protiv privrede, krivična djela iz Glave XXIII – krivična djela iz oblasti poreza (KZ BDBiH).

3.5. Saradnja tužioca i OSL, planiranje toka istrage

Nakon pripremnih radnji i donesene naredbe o sprovođenju istrage, u skladu sa članom 216. ZKP BiH (i analognih članova ZKP RS, FBiH i BD), u praksi se pokazalo da je najbolje organizovati sastanak (početni brifing sa nadležnim agencijama) i izvršiti formiranje istražnog tima koji djeluje pod nadzorom tužioca (ili tužilačkog tima). Prema dosadašnjoj praksi, istražni tim sačinjavaju predstavnici više agencija (SIPA, UIO BiH i GP BiH ili MUP, poreske uprave, inspektorati, Finansijska policija FBiH ili kombinovano) koji vrše razmjenu informacija/podataka i zajedno (po linijama) vrše prikupljanje dokaza u okviru svoje nadležnosti i zajedno sa prijedlozima prezentiraju tužiocu uz sačinjavanje operativnog plana za istragu koji je, uz naredbu o provođenju istrage, neophodan ako se radi o organizovanom privrednom kriminalu.

PRIMJER - Opreativni plan istrage:

*BOSNA I HERCEGOVINA
TUŽILAŠTVO.....*

*Broj: 000000000000000000000000
Datum,2015. godine*

PLAN ISTRAGE ORGANIZOVANOG PRIVREDNOG KRIMINALA (sa posebnim istražnim radnjama)

- Navede se izvještaj i kratak opis prijavljenih krivičnih djela:

Dana2015.godine Agencija sačinila je Izvještaj o počinjenom krivičnom djelu broj:.....

U dostavljenom izvještaju je, pored ostalog, navedeno da postoje osnovi sumnje da je više fizičkih i pravnih lica počinilo krivično djelo organizovanog kriminala iz članau vezi sa više krivičnih djela

U dostavljenom izvještaju prijavljeni su:

- 1. Fizička lica*
- 2. Pravna lica*
- 3.*

koji su, prema izvještaju, u periodu od 01.00.do 21.12.00 .godine, kao organizovana grupa, vršili razna krivična djela Na naprijed opisani način ova grupa je za sebe i druge učesnike ostvarila protivpravnu imovinsku korist.

Prema sadržaju izvještaja možese donijeti ocjena da postoje osnovi sumnje da je više fizičkih i pravnih lica počinilo krivično djelo

Kako se iz dosadašnjih aktivnosti i operativnih saznanja kojima raspolaže AGENCIJA zna da iza navedenih nezakonitih radnji stoji prijavljena grupa lica (organizacija) ova agencija je sačinila naprijed navedeni izvještaj sa prijedlogom mjera. U prilogu izvještaja nalaze se službene zabilješke koje su osl Agencije sačinili u dosadašnjim aktivnostima, a koje se odnose na način počinjenja krivičnih djeka od strane organizovane grupe.

Nakon početnih aktivnosti tužilac organizuje sastanak sa OSL agencije koja je sačinila izvještaj:

Kako se radi o kriminalu većih razmjera uz određena pojašnjenja donosi se odluka o provođenju posebnih istražnih radnji (ZKP-a BiH, RS, F BiH, BD), a u narednim fazama da se razmotri mogućnost produženja i proširenja i primjene posebnih istražnih radnji.

(Agencija sačini prijedlog, a tužilaštvo sačini zahtjev iproslijedi nadležnom sudu).

Na sastanku se dogovore i ostali detalji i donesu zaključci, odnosno izvrši se podjela zadataka i dinamika aktivnosti.

Za realizaciju ciljeva u okviru istrage po primljenom izvještaju, definišu se obaveze:

- 1. Formira tim od ovlaštenih lica iz više agencija koji bi djelovao po direktnim uputama tužioca (rad po linijama),*
- 2. Obaveza periodičnog izvještavanja, naročito vezano za posebne istražne radnje,*
- 3. Izvrši se podjela zadataka/ posla između agencija oko pribavljanja druge dokumentacije koja bi se kasnije koristila u finansijskoj istrazi (pvenstveno u vezi nekretnina osumnjičenih), dokumentacija poslovnih banaka kod kojih su ova pravna i fizička lica imala otvorene račune (KM i dev),(nosilac aktivnosti*
- 4. Kada se steknu uslovi definiše se finansijska istraga i sačini naredba agenciji, /provjera nekretnina, m/v, dionica, štednjai dr./ (nosilac aktivnosti*
- 5. U toku provođenja posebnih istražnih radnji zaduži se agencija da predlože konkretne(dodatne)mjerezadokazivanje prijavljenih krivičnih djela (nosilac aktivnosti.....),*
- 6. Druge mjere koje će se iskristalisati u toku postupka, /da se razmotri mogućnost blokade imovine osumnjičenih - sudska zabrana prometa - odrediti vrijeme/ (nosilac aktivnosti*
- 7. U zavisnosti koliko će trajati posebne istražne radnje potrebno je obezbijediti redovno izvještavanje tokom istrage (nosilac.....),*
- 8. Na kraju istražnog postupka potrebno je da se tačno definišu lica (fizička i pravna) i krivična djela, te sačini operativni plan za eventualni pretres lica i objekata (operativniplan sačinjava Agencija) i prijedlogsudu za izdavanje naredbe za Privremeno oduzimanje dokumantacije uz navođenje konkretnih predmeta i dokumantacije koja se treba oduzeti, (bez oduzimanja, nasumice i bez reda i cilja) (nosilac aktivnosti.....),*

9. Od telekom operatora zatražiti listinge komunikacija za period prije primjene radnji iz člana (P.I.R..ZKP-a (nosilac aktivnosti tužilaštvo),

10. Nakon (eventualnog) pretresa i oduzimanja dokumentacije /dokaza koji nisu taksativno popisani organizovati otvaranje oduzetih dokaza uz prisustvo vlasnika/opunomoćenika uz sačinjavanje zapisnika o otvaranju (nosilac aktivnosti tužilaštvo i agencija),

11. Finansijska istraga (nosilac aktivnosti),

12. Uzimanje izjava u svojstvu svjedoka/osumnjičenih uz sačinjavanje zapisnika o uzimanju izjava (nosilac aktivnosti),

13. Analiza oduzete dokumentacije / dokaza (nosilac aktivnosti),

14. Forenzička obrada eventualno oduzete računarske opreme i mobilnih aparata (nosilacaktivnosti..... uz asistenciju tima inspektora iz predmeta),

15. Vještačenja (ako se ukaže potreba) i to: grafološko (locirati uz pomoć agencije konkretne dokumente - nosilac aktivnosti tužilaštvo),

16. Sačinjavanje konačnog izvještaja za prijavljena fizička i pravna lica (nosilac aktivnostiagencija),

17. Vještačenje po vještaku ekonomske / finansijske struke (angažovati vještaka koji kvalitetno može odgovoriti zahtjevu- nosilac aktivnosti tužilaštvo),

18. Drugi prijedlozi i mjere po ocjeni svih učesnika u istrazi (tužilac, saradnici, inspektori svih agencija koje učestvuju u predmetu i dr.):

- prijedlogtužilac.....,
- prijedlogoslagencije,
- prijedlogosl agencije,
- prijedlogoslagencije,

19. Kontakt telefon osl koji sačinjavaju tim:

- 066/000-000
- 065/000-000
- 062/000-000.....
- 061/000-000

Datum, 00.00.000. godine.

3.6. Posebne istražne radnje iz člana 116. ZKP BiH (i analognih članova ZKP RS, FBiH i BD)

Ako su ispunjeni uslovi iz člana 117. ZKP BiH (i analognih članova ZKP RS, FBiH i BD) može se tražiti primjena posebnih istražnih radnji.

Vrste posebnih istražnih radnji:

- nadzori telefonsko snimanje telekomunikacija,
- pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka,
- nadzor i tehničko snimanje prostorija,

- tajno praćenje i tehničko snimanje osoba, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima,
- korišćenje prikrivenih istražitelja i korišćenje informatora,
- simulirani i kontrolisani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine, nadzirani prevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.

Na prijedlog agencije/tužilaštva, nadležni sud odobrava primjenu posebnih istražnih radnji.

Dok traju posebne istražne radnje, permanentno se vrši analiza prikupljenih podataka (kompletni tim – nosilac SIPA, GP BiH, MUP RS i FBiH) sa periodičnim izvještavanjem kako bi se dalja istraga /p.i.r./ usmjeravala prema glavnom cilju i paralelno se prikupljaju podaci – dokazi kojima raspolažu agencije vodeći računa o tajnosti i da se ne djeluje preuranjeno, odnosno da se vrše pripreme za prikupljanje dokaza kada ne bude bila potrebna tajnost (npr. nakon pretresa). Tokom trajanja posebnih istražnih radnji organizuju se periodični sastanci na kojima se referiše (usmeno ili pismeno) o rezultatima tekuće istrage.

Česti su slučajevi da OSL (državni službenici) na svim nivoima aktivno učestvuju u nezakonitim radnjama iz oblasti privrednog kriminala tako što vrše zloupotrebu službenog položaja ili ovlasti, a do podataka se došlo primjenom posebnih istražnih radnji.

PRIMJER:

DOKUMENTOVANJE KRIVIČNOG DJELA ZLOUPOTREBE POLOŽAJA (POSEBNA ISTRAŽNA RADNJA SIMULIRANO DAVANJE POTKUPNINE)

ISTRAGA/ DOKUMENTOVANJE k.d. iz člana 220 .KZ-a BiH (i analognih članova KZ-a RS, F BiH i BD) u vezi sa posebnim istražnim radnjama iz člana 116.ZKP-a BiH (i analognih članova ZKP-a RS, F BiH i BD)

U konkretnom slučaju (2012. godine) inspektori Agencije XY su od vlasnika pravnog lica „A“ d.o.o. na početku kontrole tražili nagradu po 5.000,00 KM i po jedan lap-top, a za uzvrat će kontrola, odnosno poreske obaveze biti umanjene. Vlasnik navedenog pravnog lica je obavijestio inspektora jedne policijske agencije BiH i izložio zahtjeve poreskih inspektora, te zatražio savjet kako da postupi. Inspektor iz policijske agencije je predložio da o nezakonitoj radnji obavijesti dežurnog tužioca, uz čiju saglasnost je pokrenuta hitna istraga i dokumentovanje prijavljenog krivičnog djela i počinioca koja je trajala je kratko (oko 24 sata) koliko je bilo potrebno da se obezbijede svi zahtjevi, naredbe i izvršenje naredbi na terenu. Ova aktivnost je izvršena u nekoliko sinhronizovanih koraka i to:

1. KORAK / AKTIVNOST;

Prijava (lica) od kojeg se/ je traži / traženo mito – Policijska agenciji u BiH,

2. KORAK;

Agencija obavještava tužioca, predlaže posebne istražne radnje iz člana 116. stav 2. tačka c., d. i f. ZKP-a BiH (tajno praćenje, nadzor i snimanje, simulirano davanje potkupnine),

** Istovremeno (pod kontrolom tužioca) priprema se novac, popisuje i agencija (tehnički odjel) isto fotografiše / snimi i daje se licu koje je prijavilo ucjenu (ranije pristalo na saradnju) da ga u*

*dogovorenom trenutku preda licu (državnom službeniku - inspektoru) koje traži novac,
* Istovremeno se određuje mjesto (kancelarija, m/v i dr.) gdje će biti instalirane kamere i gdje će se izvršiti primo-predaja mita (simulirano davanje potkupnine),
* Istovremeno (na zahtjev Tužilaštva BiH) Sud daje naredbu za praćenje, instalaciju kamera i dr.*

3. KORAK:

Pripadnici agencije (nakon svih naprijed navedenih pripremnih radnji) opserviraju / nadgledaju cijeli tok operacije,

4. KORAK:

Nakon što je izvršena primopredaja lica su lišena slobode, oduzet novac i predmeti (dokaz) uz potvrdu i saslušavaju na naprijed navedene okolnosti,

5. KORA:

Obavještava se tužilac da su lica lišeno slobode,

6. KORAK:

Lice/a koje/ su lišen/a slobode zbog naprijed navedenog predaje/u se tužiocu/ tužilaštvu (u roku odsata) na dalje postupanje uz izvještaj agencije o poduzetim mjerama i radnjama.

Nakon što su završene p.i.r. i prikupljeni dovoljni dokazi koji bi bili potrebna pretpostavka za dalje dokazivanje počinjenog krivičnog djela i počinioca, nastavljaju se dalje aktivnosti prema ranije sačinjenom operativnom planu.

3.7. Sačinjavanje operativnog plana za izuzimanje dokaza i pretres

Nakon što se prikupi dovoljno dokaza primjenom “posebnih mjera”, donosi se odluka o daljoj istrazi koja se odnosi na prikupljanje/izuzimanje dokaza od državnih institucija, drugih pravnih i fizičkih lica, putem sljedećih radnji dokazivanja:

- pretresanje stana, ostalih prostorija i pokretnih stvari (koje obuhvaća i pretresanje kompjuterskih sistema, uređaja za pohranjivanje kompjuterskih i elektronskih podataka, kao i mobilnih telefonskih aparata),
- pretresanje lica,
- naredba banci ili drugom pravnom licu (dostavljanje podataka o bankovnim depozitima, privremeno obustavljanje izvršenja transakcije, privremeno oduzimanje sredstava namijenjenih za transakciju),
- naredba operateru telekomunikacija (dostavljanje podataka o korišćenju telekomunikacionih usluga),
- privremeno oduzimanje imovine radi obezbjeđenja (zapljenjena imovine, mjere zabrane korišćenja, otuđenja ili raspolaganja imovinom).

Bitno je da se naglasi, da sve naprijed pomenute radnje dokazivanja, propisane odgovarajućim odredbama procesnih krivičnih zakona, treba u potpunosti sprovesti na način kako su definisane zakonom, jer od njihovog zakonitog sprovođenja često zavisi končan ishod krivičnog postupka. Na zakonitost sprovođenja istrage i posebno na način prikupljanja dokaza odnosno zakonit način sprovođenja

naprijed navedenih radnji dokazivanja, u toku cijele istrage treba da paze kako ovlašćena službena lica, tako i tužilac. Od suštinske je važnosti da tužilac prati tok sprovođenja svih onih dokaznih radnji za čije izvršavanje su zadužena OSL koja zahtijevaju poštivanje određenih strogih pravnih standarda. Nakon podizanja i potvrđivanja optužnice, kada su svi dokazi dostupni odbrani optuženog, branioci redovno zahtijevaju da im se omogući uvid u svaki dokument koji se odnosi na: pretres stana, ostalih prostorija i pokretnih stvari (mobilnih telefonskih aparata i kompjuterskih sistema), posebnih istražnih radnji i sl. Svaki od ovih dokumenata sadrži određene podatke koji su podvrgnuti ispitivanju odbrane u smislu formalne i suštinske ispravnosti, kako to propisuje zakon o krivičnom postupku. Ne treba posebno ni naglašavati da odbrana, u cilju obaranja optužbe tužioca, svaki propust, pa i onaj propust koji nije od bitne važnosti za konkretnu radnju dokazivanja, nastoji da iskoristi u postupku pred sudom i istakne prigovor na zakonitost pribavljanja dokaza.

3.8. Primjeri najčešćih podnesaka u postupku sprovođenja radnji dokazivanja

Primjer: Prijedlog za izdavanje naredbe za privremeno oduzimanje predmeta

TUŽILAŠTVO

Broj:
Dana,

SUD ...
- Sudiji za predhodni postupak -
.....

Na osnovu čl.35 st.1 i 2 tačka a) i čl.65 st.2 ZKP BiH(analogni članovi ZKP-a RS,F Bi Hi BD),podnosim

PRIJEDLOG za izdavanje naredbe za privremeno oduzimanje predmeta

Tužilaštvo provodi istragu protiv osumnjičenih i dr., zbog postojanja osnova sumnje da su počinili (više krivičnih djela), te radi pronalaženja dodatnih dokaza za izvršenje krivičnih djela , predlažem:

I. Da se od pravnog lica "AA" d.o.o. ,sa sjedištem u ulici ,ID broj: 00000000000000 ,odgovorno lice....., oduzmu originalni predmeti – dokumentacija za period poslovanja 20-- . do 2015.godina i to:

1. Bruto bilans za svaku godinu počev od 20--. do 2015. godine
2. Sintetičke kartice stalnih sredstava po godinama od 2000. – 2015.godine sa analitičkim karticama:
 - Nematerijalnih sredstava (prava),
 - Nekretnina (zemljišta i građevinskih objekata),
 - Postrojenja i opreme,
 - Prevoznih sredstava,

- Osnovno stado, šume, voćnjaci,
- Dugoročna finansijska ulaganja i zajmovi (dionice, udjeli u drugim pravnim licima, zajmovi i dr.)
- Dugoročna potraživanja (od povezanih društava, prodaje na kredit, lizing i dr.),
- Ulazni PDV kto- 260 i obaveze za PDV kto-560,
- Prometa blagajne i žiro računa ,

3. Sintetičke kartice kupaca od 20--. do 2015.godine

4. Sintetičke kartice dobavljača od 20--.godine do 2015.godine

5. Analitičke kartice za poslovnog partnera „BB“ d.o.o. za sve godine i to kao kupca, dobavljača, te kartice primljenih ili datih avansa

6. Knjigu ulaznih i izlaznih faktura (KUF i KIF) za XII/00 do II/2015 sa originalnim fakturama, knjižnim obavjestima i dr.

7. Knjigu ulaznih i izlaznih faktura (KUF i KIF) za III/00 i IV/2015 sa originalnim fakturama, knjižnim obavjestima i dr.

8. Analitičke kartice primljenih pozajmica od od 2000.godine do otplate, sa ugovorima o pozajmicama i dokumentacijom o povratu pozajmica (virmani o izvršenim uplatama ili ugovori o kompenzacijama, cesijama i sl.) prema analitičkim karticama.

II. Dokumentacija koja se treba privremeno oduzeti pod tačkom I. nalazi se kod pravnog lica "AA" d.o.o., ulica , pa predlažem da se ista oduzme od odgovornog lica –direktora preduzeća , u roku od 15 dana, od dana izdavanja naredbe Suda , a naredbu će izvršiti ovlaštene službene osobe agencije .

III. Oduzeta finansijska dokumentacija navedena u tački I ,prijedloga, predlažem da se dostavi Tužilaštvu nakon evidentiranja u KDP Suda

VI. Predlažem da Sud....., ukoliko prihvati prijedlog Tužilaštva i izda traženu Naredbu, istu dostavi Tužilaštvu , koji će je dostaviti ovlaštenim službenim licima agencije , radi izvršavanja.

O B R A Z L O Ž E N J E

Ovo Tužilaštvo provodi istražne radnje i prikuplja dokaze u cilju utvrđivanja osnova sumnje na postojanje izvršenja krivičnog djela (više krivičnih djela, izvršenih od strane više odgovornih lica u pravnim licima .

Navedenu dokumentaciju koja je neophodna u cilju dokazivanja osnova sumnje, treba vještačiti, iz kojeg razloga istu treba i privremeno oduzeti, što postavljeni zahtjev ovog Tužilaštva za oduzimanje predmeta čini osnovanim.

T U Ž I L A C

Primjer: Prijedlog za izdavanje naredbe za pretres

Broj: ...

Mjesto, 00.00.2015.godine

.....SUDU

Sudiji za prethodni postupak

Na broj: ...

Na osnovu člana -- stav 1 i 2 tačke a), b) i e), člana --, --, -- i člana -- stav 1, 2, 3 i 4 Zakona o krivičnom postupku BiH, RS, F BiH i BD, tužilac Tužilaštva, p o d n o s i

Z A H T J E V

*za izdavanje Naredbe za pretres: lica, prostorija i vozila
i privremeno oduzimanje predmeta*

Radi pronalaženja dokaza iz izvršenja krivičnog djela (više krivičnih djela) KZ BiH, RS, F BiH i BD, za koje postoje osnovi sumnje da su počinili osumnjičeni..... i, tužilac, zahtijeva:

1. Da se izvrši pretres slijedećih lica , poslovnih prostorija i vozila:

-, sinrođeng.,nastanjen u ulici bb,, JMBG, l.k. broj, vlasnik i direktor „.....“ d.o.o.,

-,sin, rođen g. ,nastanjen u ulici bb JMBG, opunomoćenik-ovlašteno lice u preduzeću „.....“ d.o.o,

- Poslovne prostorije koje pripadaju pravnom licu “.....” d.o.o..... i to: sjedište preduzeća u ulici bb,, (maloprodaja , veleprodaja , skladište , kafe bar i vulkanizer),

- Stambeni prostori koje koriste i i to: porodična kuća u ulici..... bb,, vikendica u, opština i stambeni objekat u, opština,

- Pretres motornih vozila u vlasništvu pravnog lica „.....“ d.o.o. i vozila u ličnom vlasništvu i

2. Da se privremeno oduzmu svi predmeti koji se pronađu kod osumnjičenih lica, te predmeti koji se pronađu u prostorijama pretresanih poslovnih prostorija, automobila, te drugih prostorija u vlasništvu ovih lica i preduzeća, a koji mogu poslužiti kao dokaz iz izvršenja ovih krivičnih djela ili drugih krivičnih djela, npr.:

• Mobitele, pečate od drugih preduzeća sa kojima je preduzeće “.....”d.o.o. poslovalo ukoliko se isti pronađu, interne evidencije (blokovi, notesi, ceduljice), vizit karte, i svi drugi predmeti s kojim osumnjičeni u tom trenutku budu raspolagali, a koji bi mogli biti interesantni za dokazivanje krivičnih djela koja se osumnjičenima stavljaju na teret ili za neka druga krivična djela,

- Prilikom pretresa stambenih prostorija i poslovnih prostorija preduzeća "....." d.o.o. na gore navedenim adresama posebno je potrebno obratiti pažnju na interne nezvanične evidencije u kojim su evidentirani određeni novačani iznosi, bjanko ovjerenu dokumentaciju, kao i drugu dokumentaciju između osumnjičenih i drugih lica povezanih sa izvršenjem krivičnih djela koja se osumnjičenima stavljaju na teret, a vezano za poslovne odnose sa sljedećim preduzećima, kao i pečate ovih preduzeća:

„.....“ d.o.o., „.....“ d.o.o., „.....“ d.o.o., i „.....“ d.o.o.

- Potrebno je da se na licu mjesta izvrši zvanični pretres računara, nakon čega bi se izvršilo štampanje potrebne dokumentacije, te izuzimanje istih,
- Potrebno je izvršiti pretres mikroprocesora sa računarom i privremeno oduzeti komponente navedenog mikroprocesora (role sa milimetarskim papirom kao i druge računarske komponente),
- Krim. tehničar koji bude pri Timu za pretres prostorija "....." d.o.o., bi bio zadužen da sačini foto i video zapis pretresa računara i poslovnih prostorija, kao i stalnih sredstva- mašina i opreme,
- Potrebno je prilikom izuzimanja dokumentacije i pretresa izvršiti popis zaliha stalnih sredstava- mašina i opreme, kao i trgovačke robe i gotovih proizvoda,

Zatim privremeno oduzeti originalne predmete-dokumentaciju za period poslovanja 20-- do 2015.godina i to:

- a) bruto bilansa,
- b) sintetičke kartice kupaca i dobavljača,
- c) analitičke kartice kupaca/dobavljača : „.....“ d.o.o., „.....“ d.o.o., „.....“ d.o.o., i „.....“ d.o.o.,
- d) kartice stanja zaliha stalnih sredstava i opreme
- e) kartice stanja zaliha robe na dan izuzimanja dokumentacije,
- f) kartice stanja prometa po žiro računu
- g) kartice stanja prometa blagajne,
- h) originalne putne naloge za TMV preduzeća „.....“ d.o.o., a posebno za TMV registarskih oznaka
- i) ulazne i izlazne fakture sa kalkulacijama, narudžbama, ugovorima, nalogima, izjavama i dr. kupaca i dobavljača preduzeća „.....“ d.o.o. i to: „.....“ d.o.o., „.....“ d.o.o., i „.....“ d.o.o., kao i fakture sa pratećom dokumentacijom ostalih kupaca i dobavljača koji se odnose na nabavku sredstava i opreme iz ranijeg perioda koje mogu biti korisne u krivičnom postupku.
- j) originalnu dokumentaciju- zaključeni ugovor između lizinga i preduzeća „.....“ d.o.o. koja se odnosi na nabavku proizvodne linije sa kompletnom opremom za proizvodnju od preduzeće „.....“ d.o.o. u 20--. godini.
- k). kartice konta ulaznog i izlaznog PDV-a preduzeća „.....“ d.o.o.,
- l) kartice konta – obaveze za ostale poreze,

3. Pretres i oduzimanje predmeta će obaviti ovlaštena službena lica agencije, a pomoć-asistencije će pružiti ovlaštena službena lica MUP-a .

4. Izvršioci Naredbe mogu ući bez najave u prostorije koje se imaju pretresti.

5. Naredbu je potrebno donijeti za dan2015. godine, s tim da će se pretres i oduzimanje predmeta obaviti u zakonskom periodu od 15 dana od dana izdavanja Naredbe u vre-

menskom terminu od 06,00 do 21,00 sat, odnosno i u drugo vrijeme ukoliko operativni razlozi na terenu to budu nalagali.

O b r a z l o ž e n j e

Osnov zahtjeva za izdavanje Naredbe je da su osumnjičeni počinili krivična djela koja im se stavljaju na teret i temelje se na izvještajuagencije u kojem se navodi da su osumnjičeni počinili krivično djelo (više krivičnih djela). KZ BiH,RS,F BiH i BD . U izvještaju se navodi da je veći broj lica u periodu od 20--. godine do 2015. godine , u namjeri da izbjegnu plaćanje poreza , sačinili lažnu dokumentaciju o međusobnom prometu razne robe u vrijednosti od najmanje 00.000.000,00 KM, te na taj način oštetili budžet za 0.000.000,00 KM.

Cilj pretresa je da se kod osumnjičenih pronađu gore navedeni dokazi i predmeti koji bi mogli imati veze sa navedenim krivičnim djelima koja se osumnjičenima stavljaju na teret ili nekim drugim krivičnim djelom.

Zbog svega navedenog smatram da je ovaj zahtjev opravdan i na zakonu zasnovan.

T U Ž I L A C

Primjer: Prijedlog za blokadu računa

Broj:

HITNO

Mjesto, 00.00.2015. godine

SUD

.....

Na broj :

Na osnovu člana --.stav 2.tačka k) i člana --. stav 4. i 5. u vezi sa čl. --. Zakona o krivičnog postupka BiH, RS, F BiH i BD, dostavljam

P R I J E D L O G za obustavu izvršenja finansijskih transakcija

Tužilaštvo vodi istragu protiv i dr., zbog krivičnog djela (više krivičnih djela). KZ BiH, RS,F BiH i BD.

Imajući u vidu Izvještaje o izvršenom krivičnom djelu i počiniocima..... agencije , postoji sumnja da osumnjičena lica koriste transakcijske račune za počinjenje krivičnog djela pranja novca, a da su izvršenja krivičnih djela povezana s sticanjem imovinske koristi, te se predlaže da Sud izda naredbu u skladu sa članom --. stav 4.i 5. Zakona o krivičnom postupku BiH, RS,F BiH i BD, za obustavu izvršenja finansijskih transakcija za sljedeće račune pravnih lica :

1. „..... d.o.o.

Poslovna banka d.d. Sarajevo u kojoj pravno lice ima otvorene račune i to br. računa za PJ na kojem je pohranjen iznos od 164.704,99 KM, broj računa 1410010002398975 za PJ na kojem je pohranjen iznos od 6.213,07 KM.

Poslovna banka a.d. Banja Luka u kojoj pravno lice ima otvoren račun br. na kojem je pohranjen iznos od 106.610,47 KM.

2. „..... d.o.o.

Poslovna banka d.d. Mostar u kojoj pravno lice ima otvoren račun br. na kojem je pohranjen iznos od 82.469,91 KM.

Napominjeno da je..... agencija po pismenoj naredbi postupajućeg tužioca izvršili privremenu obustavu transakcija kod navedenih poslovnih banaka, a što proizilazi iz Izvještaja o postupanju po naredbi agencije br./15 od 00.00.2015. godine sa priložima, kojeg u fotokopiji prilažemo uz prijedlog.

Radi navedenog, predlažemo da shodno odredbama člana --.stav 4.i 5. ZKP BiH, RS, F BiH i BD, rješenjem naredite da se privremeno obustavi izvršenje predmetnih finansijskih transakcija za koje postoji sumnja da predstavljaju krivično djelo i da se sva novčana sredstava na računima privremeno oduzmu shodno odredbama člana --.stav 1.ZKP BiH, RS,F BiH i BD i pohrane na poseban račun banke gdje će se čuvati do okončanja krivičnog postupka, odnosno dok se ne steknu uslovi za njihovo trajno oduzimanje ili vraćanje vlasniku.

TUŽILAC

TUŽILAŠTVA

PRILOZI: kao u tekstu

Primjer: Prijedlog za izdavanje naredbe za pretresanje kompjutera

Broj:

Mjesto, 00.00.2015. godine

SUDU

.....
Sudiji za prethodni postupak

.....

Tužilaštvo je zaprimilo Izvještajagencije broj:....., od 00.00.2015. godine iz kojeg proizilazi da je veći broj lica u periodu od 20--. godine do 2015. godine , kao pripadnici organizovane grupe, u namjeri da izbjegnu plaćanje poreza , sačinili lažnu dokumentaciju o međusobnom prometu raznih proizvoda u vrijednosti od najmanje --.000.000 KM, i to na način što

su za distribuirane i prodane proizvode poznatim kupcima za gotov novac, sačinili lažne račune o prodaji proizvoda, po nižoj vrijednosti od stvarno realizovane, na koji način su umanjili poresku osnovicu, odnosno obvezu plaćanja poreza koja nije plaćena, čime su počinili (više krivičnih djela), te na taj način oštetili budžet za najmanje -.000.000 KM, te na osnovu člana --. stav 2. tačka e) i člana --. stav 2. i člana --. stav 2. ZKP-a BiH, RS, F BiH i BD, podnosim,

P R I J E D L O G
za izdavanje naredbe za pretresanje kompjutera

U toku dosadašnje istrage, izvršen je pretres na više lokacija širom BiH, kojom prilikom je privremeno oduzeto veliki broj predmeta, među kojima je izvršeno oduzimanje kompjutera i to po Naredbi Suda broj:..... od 00.00.2015.godine , a izuzimanje predmeta su izvršila ovlaštena lica agencije .

U cilju rasvjetljavanja naprijed navedenih krivičnih djela predlažem da izdate naredbu da se izvrši pretres svih predmeta privremeno oduzetih od osumnjičenih fizičkih i pravnih lica i to:

• Predmet oduzet od:,adresa, bb,, Naredba Suda broj :.... od 00.00.2015.g
Broj i datum potvrde:/15 od 00.00.2015. centralna jedinica-procesor marke MIS bez serijskog broja (fotografisano i označeno brojem 1.) sa flopi diskom u ležištu,

• Predmet oduzet od, adresa, bb,, Naredba Suda broj :..... od 00.00.2015, broj i datum potvrde:/09 od 00.00.2015, centralna periferna jedinica (kućište) računara Intel inside „Celeron“, crne boje, 1 kom,

2. Potrebno je izvršiti vještačenje sadržaja kompjutera koji se odnose na evidencije i sačinjavanje dokumenata vezanih za poslovanje pravnih lica “.....” d.o.o., “.....” d.o.o. i “.....” d.o.o....., kao i podataka koji se odnose na druga pravna lica iz predmeta broj:..... ovog tužilaštva.

3. Vještačenje je potrebno povjeritiagenciji ,budući da ista raspolaže potrebnom opremom i znanjem za ovu vrstu vještačenja.

4. Po izvršenom vještačenju agencija je dužna sačiniti pismeni nalaz i mišljenje te isti dostaviti u 5 (pet) primjeraka ovom tužilaštvu:

5. Traženo vještačenje provesti u roku .

U odnosu na računare, potrebno je izvršiti pregled, odnosno pretres pohranjenih podataka i to:

- svi podaci pohranjeni u memorijama pobrojanih uređaja,
- svi podaci koji su brisani sa memorija ukoliko se isti mogu povratiti,
- druge podatke pohranjene u pomenutim uređajima, a koji mogu koristiti u krivičnom postupku.

T U Ž I L A C
TUŽILAŠTVA

U cilju efikasnog sprovođenja ovih radnji dokazivanja finalno se definiše operativni plan (brifing) sa tačnom definicijom svih zadataka (operativni timovi, rezervni timovi, sredstva veze, transportna sredstva i dr.), i sam čin pretresa kojim rukovodi operativni tim na čelu sa tužiocem (obično predstavnici svih agencija koje učestvuju u pretresu). Nakon završenog pretresa organizuje se tzv. završni sastanak na kojem svi učesnici referišu o preduzetim mjerama i radnjama, tj. izvršenju naredbe suda i tužilaštva.

Izvod iz operativnog plana policijske agencije:

**PRIMJER OPERATIVNOG PLANA ZA PRETRES I IZUZIMANJE DOKAZA
(Organizovani privredni kriminal)**

OPERATIVNI PLAN AKCIJE
(lišenja slobode, pretresanja poslovnih prostorija, stanova, vozila i lica)

Predmet: krivično djelo Organizovani kriminal (član 250. KZ BiH, član 383 a. KZ-a RS, član 342 F BiH i član 336. KZ BD) u vezi sa krivičnim djelom Panje novca (član KZ BiH, RS, F BiH, BD) i poreskom utajom (član KZ-a BiH, RS, F BiH i BD);

Nakon dobijanja naredbe nadležnog suda u BiH, pristupa se sačinjavanju operativnog plana uključujući i pojedinačne planove.

PLANIRANE MJERE I RADNJE

I- Lišenje slobode

- Navesti tačne lične podatke lica (ime i prezime, ime oca, datum i mjesto rođenja, adresa i mjesto stanovanja, JMBG, broj lk ili pasoša i dr.),
- Evidentirati lice,
- Predaja lica postupajućem tužiocu

II- Pretresi objekata

Planirati pretrese objekata i prostorija u kojima stanuju lica koja se lišavaju slobode, njihove službene prostorije koje koriste u svom radu i motorna vozila kojima se isti služe, a sve u cilju pronalaska i privremenog oduzimanja predmeta kojima se isti služe, a u cilju pronalaska onih predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku.

ZADACI OPERATIVNIH TIMOVA

Dokazivanje organizovanog privrednog kriminala zahtjeva sačinjavanje operativnih timova iz više agencija koji djeluju u okviru svojih nadležnosti pod direktnim nadzorom tužioca i njihove aktivnosti u pretresu su jasno definisane (podjela rada), odnosno planom se definišu svi konkretni zadaci (pretresa poslovno-stambenih prostora, popis roba, izuzimanje poslovne dokumentacije, i sl.).

I- Pretresi objekata

Planira se pretrese stambeno-poslovnih prostorija i stambenih prostora koji se koriste u radu i motornih vozila kojima se isti služe, u cilju pronalaska i privremenog oduzimanja predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku.

IZVRŠIOCI NAREDBI I ASISTENCIJA

U planu se navedu svi učesnici (izvršioци) naredbi kao i učesnici koji pružaju saistenciju prilikom postupanja po naredbi nadležnog suda.

UČESNICI

- Tužilaštvo, SIPA, GP BiH, UIO BiH, MUP RS, F BiH i BD, Poreska uprava RS, F BiH i BD.

RUKOVOĐENJE I KOORDINIRANJE IZVRŠENJA NAREDBI

Izveštavanje i odgovornost

Cjelokupnim rukovođenjem provođenja radnji u cilju realizacije naredbi suda i tužilaštva, biće tužilac koji vodi predmet.

Rukovođenje svim aktivnostima će se vršiti iz operativnog centra koji odredi postupajući tužilac i koji je vođa svih aktivnosti uz asistenciju koordinatora iz svih agencija koje učestvuju u provođenju naredbi nadležnog suda po odobrenom operativnom planu.

Bezbjedonosne procjene i

Prijedlog za upotrebu Jedinice za operativnu podršku

Prije sačinjavanja operativnog plana izvrše se bezbjednosne procjene na osnovu kojih će se ocijeniti da li je potrebna upotreba jedinica za podršku.

OPŠTA PROCEDURA

Prije početka samog pretresa vođe timova će upoznati sve učesnike o aktivnostima i izvršiti sve potrebne provjere (lica, tehnika, m/v, sredstav veze, potrebne obrasce i dr.

Dinamika izvršenja pripremnih radnji i zaštita tajnosti podataka

Pripreme za realizaciju naredbi počinju odmah nakon odobravanja operativnog plana uz maksimalne mjere tajnosti i sve aktivnosti oko priprema dostupni su tužiocu i učesnicima koji aktivno učestvuju u pripremi.

Vrijeme početka akcije lišavanja slobode i pretresa

U operativnom planu se nevede tačno vrijeme početka akcije za izvršavanje naredbe.

Predmeti koji će biti traženi

U operativnom planu se navede što konkretniji predmeti i dokumentacija koja će biti tražena (za svaku agenciju – konkretno) kako bi se izbjeglo dupliranje aktivnosti i nepotrebno oduzimanje predmeta koji nemogu poslužiti kao dokaz i koji bi otežavali dalji tok istrage.

ZADACI I POSEBNI ZADACI KRIM. TEHNIKE

Krim. tehničari koji budu angažovani na realizaciji naredbi suda i tužilaštva, u okviru timova izvršavaće mjere i radnje predviđene ZKP-om, u skladu sa pravilima Kriminalističke tehnike i

Planom rada.

OBEZBJEĐENJE SVJEDOKA

Potrebno je obezbijediti svjedoke koji će prisustvovati pretresu u objektima.;

KOMUNIKACIJA

Prilikom vršenja akcije lišavanja slobode i pretresa prostorija potrebno je navesti sva raspoloživa sredstva komunikacija koja je jako bitna za uspješno provođenje akcije.

MATERIJALNO-TEHNIČKA I DRUGA SREDSTVA

Naoružanje i oprema

Obezbjedenje materijalnih troškova

Ostale obaveze učesnika u pretresima

Prilikom pretresa pored ostalih planiranih aktivnosti neophodno je pripremiti obrasce kao što su Zapisnike o pretresu lica, Zapisnike o pretresu stana i drugih prostorija, kao i vozila, Potvrde o privremenom oduzimanju predmeta, obrazac Naredbe zaprimljene usmenim putem, Potvrda za predmete, Potvrda za novac, Potvrda za dokumentaciju, Zapisnike o lišavanju slobode, Zapisnike o predaji lica lišenih slobode, indigo papir i dr.).

3.9. Ispitivanje osumnjičenog

U toku istrage jedna od faza je i ispitivanje osumnjičenog od strane tužioca ili od strane OSL po naredbi i uputstvima tužioca. Prije samog čina ispitivanja izvrše se sve neophodne pripreme na koje okolnosti treba ispitati osumnjičenog, uz upoznavanje sa njegovim pravima i obavezama.

Iskaz osumnjičenog, iako predstavlja sredstvo odbrane osumnjičenog, može da posluži kao dokazno sredstvo. I u situaciji kada iskaz osumnjičenog ne sadrži priznanje može ponekad da se koristi za provjeru vjerodostojnosti i istinitosti drugih dokaza. Osumnjičenom, kao neposrednom akteru događaja koji je predmet istrage, najbolje je poznato kako je djelo izvršeno.

3.10. Ispitivanje svjedoka

U toku istrage vrši se i ispitivanje svjedoka (ili više svjedoka) na tačno određene okolnosti od strane tužioca ili ovlašćenog službenog lica, po uputstvima tužioca, uz upoznavanje sa pravima i obavezama.

Iskaz svjedoka je najčešći dokaz u krivičnom postupku. Međutim, ocjena iskaza svjedoka predstavlja najkompleksniju ocjenu dokazne vrijednosti ove radnje u odnosu na druge radnje dokazivanja.

Saslušanje svjedoka u predmetima iz oblasti privrednog kriminala može biti u nekim predmetima od vitalnog značaja za istragu. Postoje različiti načini ispitivanja svjedoka, ali u prvom redu je bitan ispravan pristup ispitivanju svjedoka. Prije svega, lice koje ispituje svjedoka mora da planira u kojoj fazi istrage će određeni svjedok biti ispitan. Isto tako potrebna je dobra prethodna priprema za ispitivanje svjedoka. Tokom ispitivanja svjedoka treba pažljivo slušati i u pravom trenutku izvršiti procjenu i postaviti svjedoku ključna pitanja koja su bitna za istragu.

Ostala pitanja koja treba ovdje da se razmotre obuhvaćaju sljedeće: pažljiv pristup svjedoku, zaštita svjedoka, način ispitivanja svjedoka koji oklijevaju.

3.11. Međunarodna pravna pomoć

U toku istrage, pored dokaza koji se uobičajeno pribavljaju od domaćih državnih organa i drugih institucija ili po naredbi suda, često se javlja potreba pribavljanja dokaza od drugih država, putem međunarodne pravne pomoći. Ti dokazi se uglavnom odnose na podatke o ino dobavljačima i kupcima, dokumentaciji o izvozu, transferu novčanih sredstava i dr., a u praksi se koriste i provjere putem carinskih administracija sa kojima naša država ima sporazume o razmjeni podataka ili provjere po osnovu ugovora o slobodnoj trgovini naše države sa zemljama sa kojima imamo potpisane ugovore.

Molba za pravnu pomoć koja se upućuje drugoj državi mora ispunjavati određenu formu i sadržaj neophodan i podoban da zamoljena država, u skladu sa svojim unutrašnjim pravom, udovolji molbi. U molbi za pravnu pomoć potrebno je detaljno navesti sve okolnosti izvršenja krivičnog djela iz naredbe za sprovođenje istrage, zakonske propise kojima je regulisano krivično djelo u domaćem propisu, koja vrsta pomoći se traži i jasne razloge traženja pravne pomoći. Dokumenti koji se traže ili radnje koje treba da se izvrše od strane nadležnog organa zamoljene države treba da imaju onu formu koju zahtijeva domaći procesni zakon da bi bili prihvaćeni na sudu, što svakako treba naglasiti u molbi koja se upućuje zamoljenoj državi (original ili propisno ovjerena kopija). Postupci pružanja međunarodne pravne pomoći mogu nekada da traju jako dugo, što može da znatno produži istragu. Naime, pojedine države, s obzirom na svoje unutrašnje pravo, u nekim slučajevima, zahtijevaju i više puta dodatne podatke, objašnjenja ili neku drugu dodatnu aktivnost tužioca u toku trajanja ovog postupka. Kao primjer može se navesti način upućivanja zahtjeva za privremenu blokadu imovine (privremena mjera obezbjeđenja), gdje neke zamoljene države zahtijevaju da takvu mjeru prvo donese sud zemlje molilje, a nakon toga zamoljena država odlučuje o ovom zahtjevu, dok druge države ne zahtijevaju ovu dodatnu aktivnost domaćeg suda, nego je dovoljan obrazložen zahtjev za međunarodnu pravnu pomoć – privremenu mjeru obezbjeđenja. Molbe za pravnu pomoć upućuju se s pozivom na bilateralni sporazum ukoliko je zaključen sa zamoljenom državom ili, u suprotnom, s pozivom na Evropsku konvenciju o pružanju pravne pomoći u krivičnim stvarima (Strazbur, 1959. i dodatni protokoli). Ministarstvo pravde Bosne i Hercegovine objavljuje na svojoj veb-stranici sve međunarodne konvencije i bilateralne sporazume čija je potpisnica Bosna i Hercegovina.

Primjer: Molba za pravnu pomoć drugoj državi

Broj: 000 0 -- 0000000 00

Datum, 00.00.2015. godine

NADLEŽNIM PRAVOSUDNIM ORGANIMA

.....
.....

PREDMET: Molba za pravnu pomoć;

PRAVNI TEMELJ:

- *Europska konvencija o međusobnom pružanju pravne pomoći u kaznenim stvarima iz 1959. godine, dodatni Protokol iz 1978. godine,*
- *dosadašnja praksa.*

Tužilaštvo.....provodi istragu protiv osumnjičenih i dr. zbog osnova sumnje da su počinili krivično djelo organizirani kriminal iz člana (..... više krivičnih djela) .

Tužilaštvo..... je podnijelo Sudu..... zahtjev za izdavanje naredbe za pretres poslovnih prostorija , vozila, prostorija u kojima borave i drugih objekata u vlasništvu i drugih lica , a zbog postojanja osnova sumnje da su osumnjičeni počinili krivična djela koja im se stavljaju na teret, da bi nakon toga Sud..... i donio Naredbu za pretres broj:0000000000 od 00.00.2015. godine.

Prema do sada prikupljenim podacima odgovorna lica u pravnim licima „AA“ d.o.o., „BB“ d.o.o. i „CC“ d.o.o., zajedno sa predstavnicima kompanija koje se nalaze u(zemlji od koje se traži pravna pomoć), su počinili krivično djelo pranja novca i druga krivična djela kako u BiH tako i na teritoriji(zemlje od koje se traži pravna pomoć). Naime, u istrazi su prikupljeni dokazi da se radi o povezanim licima i privrednim društvima iz BiH i , koja su u datom vremenskom periodu vršile izvoz robe porijekla iz i upućivale je na konačno carinjenje u BiH s ciljem pribavljanja protupravne imovinske koristi na način da su u registrovane firme koje su sačinjavale fiktivnu dokumentaciju (fakture i ostalu prateću dokumentaciju, ovjeravanje iste, fiktivno plaćanje itd.). Lica koja su uključena u ovaj vid nezakonitog poslovanja su pored štete nanesene po budžet BiH po našim saznanjima i raspoloživim informacijama oštetili i budžet u značajnom iznosu.

U vezi sa gore navedenim, potrebno je da se preduzmu sledeće mjere i radnje koje bi na obostrani interes rasvijetlile cijelokupni slučaj:

- Provjera vjerodostojnosti dokumentacije (s posebnim akcentom na provjeru vjerodostojnosti faktura izdatih od dobavljača iz) u, kao zemlji izvoznici, a koja se odnosi na spoljnotrgovinska poslovanja tri uvoznika iz BiH, („AA“ d.o.o., „BB“ d.o.o.- i „CC“ d.o.o., period provjere - 2015.godina), sa više dobavljača iz

- Provjeru statusa pravnih lica iz (zemlje od koje se trži pravna pomoć) koja se pojavljuju u svojstvu dobavljača robe gore navedenim uvoznicima iz BiH,

- Kontrolu poslovanja navedenih privrednih subjekata u u smislu provjere nabavke, tj. nabavke robe (provjera ulaznih faktura), a koja su navedeni privredni subjekti distribuirali dalje u BiH, takođe provjeru plaćanja, robe koja su privredni subjekti iz..... izvršili prema svojim dobavljačima, a koja je kasnije prefakturisana i upućena u BiH za pomenuta preduzeća, gdje postoje osnovi sumnje da su u okviru pomenutih preduzeća u vršena krivična djela falsifikovanja izvozne dokumentacije, ovjere i potpisivanje iste, a u cilju pribavljanja protupravne imovinske koristi kako sebi tako i preduzećima u BiH.

- Kontrolu špediterskih kuća koja su vršile usluge carinjenja za navedene privredne subjekte u, posebno sa osvrtom na uvoz predmetne robe u tako i na izvoz iste u BiH, obzirom da raspoložemo sa informacijama da su ista učestvovala u počinjenju gore navedenih krivičnih djela.

Iz navedenog razloga, molimo vas da izvršite provjere vezane za status slijedećih pravnih lica, tj. dobavljača tekstilne robe naprijed navedenim uvoznicima iz BiH.

Napominjemo da je traženu dokumentaciju potrebno dostaviti u originalu ili ovjerenoj fco, budući da se samo kao takvi mogu koristiti u toku postupka pred sudovima u BiH.

Unaprijed smo zahvalni na spremnosti za suradnju i pružanje pravne pomoći te koristimo priliku da vam uputimo izraze iskrenog poštovanja.

TUŽILAC
TUŽILAŠTVA

3.12. Finansijska istraga

U praksi preovladava stav da je neophodno da se sprovedi finansijska istraga u svim predmetima imovinske prirode, kao i u predmetima u kojima je zapriječena kazna najmanje tri godine zatvora ili teža kazna.

Donošenjem posebnih zakona o oduzimanju imovine stečene izvršenjem krivičnog djela na nivou entiteta Republike Srpske i Federacije BiH, regulisana je ova oblast koja je dugo vremena bila na izvjestan način zapostavljena od strane organa gonjenja. Naime, usvajanjem novih zakona u ovoj oblasti propisuju se uslovi kada se pokreće finansijska istraga, pa tako ova istraga postaje dio krivične istrage i nameće policijskim agencijama i tužilaštvima obavezu aktivnog pristupa u pronalaženju nelegalno stečene imovine. Dokazi prikupljeni tokom finansijske istrage mogu da se koriste kao dokazi u krivičnom postupku i kroz prikaz uvećanja imovine osumnjičenog lica i/ili sa njim povezanih lica koje uvećanje ne prate zakoniti izvori prihoda.

Primjer: Naredba za prikupljanje dokaza za provođenje finansijske istrage

Izvod iz internog obrasca T BiH

BOSNA I HERCEGOVINA
TUŽILAŠTVO

Broj: 00000000000000000000
Datum,2015. godine

AGENCIJA
.....
.....

Na osnovu člana 35.stav 2.tačka e), a u vezi sa članom 197.i 392.ZKP-a BiH, donosim
Napomena : Odgovarajući članovi ZKP-a RS, F BiH i BD

N A R E D B U
za prikupljanje dokaza za provođenje finansijske istrage

Tužilaštvo provodi istragu protiv više lica (X.X. i drugi) zbog postojanja osnovane sumnje da su počinili krivično djelo organizovanog kriminala iz člana 250. u vezi sa krivičnim djelom pranje novca iz člana 209.,porezne utaje iz člana 210., carinske prevare iz člana 216. i dr.KZ-a BiH, te više krivičnih djela iz KZ-a RS, F BIH i BD ?????

Napomena : Odgovarajući članovi KZ-a RS, F BiH i BD.

I

Na osnovu člana 35. stav 2. tačka g) i d), člana 197. i 392. ZKP-a BiH, a radi utvrđivanja prihoda stečenih krivičnim djelom, potrebno je za:

a) fizička lica

- 1.
- 2.

b) pravna lica

1.

2.

1. Pribaviti informacije o cjelokupnoj imovini naprijed navedenih fizičkih lica (pod a), uključujući njihove prve srodnike po pravoj i pobočnoj liniji, kao i imovinu pravnih lica (pod b),

2. Provjeriti informacije iz tačke 1. i pribaviti dokaze relevantne za upotrebu na sudu.

Pod imovinom se podrazumijeva:

a) Nekretnine

- ZK izvaci o vlasništvu nekretnine (zemljište i objekti) od nadležnih sudova,
- katastarski izvaci kod nadležnih općina,
- ugovori o kupoprodaji nekretnina,
- evidencija o nasljedstvu,
- evidencija o posjedovanju i registraciji firmi,
- provjera na terenu (eventualno započeta gradnja ili dovršen objekat, te skupocjeno uređenje okoliša).

b) Pokretnine

- automobili i druge vrste vozila,
- čamci, brodovi, avioni i sl.,
- građevinski materijal (kameni, drveni i drugi),
- skupi prirodni i hemijski proizvodi,
- umjetničke slike, skulpture i druge umjetnine,
- skupocjeni namještaj,
- skupocjeni elektronski aparati,
- nakit (plemeniti metali i drago kamenje),
- knjige i biblioteke,
- skupocjeni odjevni predmeti,
- starine i rariteti,
- rijetke i vrijedne životinje,
- i druge dragocjenosti, kao npr. filatelističke i numizmatičke zbirke.

c) Novac

- štedne knjižice, sefovi, ključ privatnog sefa u banci,
- dividende,
- depoziti,
- otvoreni računi kod banaka i drugih finansijskih organizacija,
- bankovne transakcije u određenom periodu.

d) Hartije od vrijednosti

- dionice,
- certifikati,
- podaci pohranjeni kod agencija koje vode registar i evidenciju vlasnika vrijednosnih papira, odnosno organizacija za finansijske, informatičke i posredničke usluge, te eventualno drugih relevantnih agencija.

e) Drugi vidovi imovinske koristi uključujući i prava

f) Imovina u inostranstvu

Svi gore pobrojani vidovi imovine (a, b, c, d, e), odnosno prihodi stečeni izvršenjem krivičnog djela mogu se nalaziti u inostranstvu. U tom slučaju potrebna je međunarodna saradnja policije i tužilaštva. Informacije - pribavljanje podataka o takvoj imovini mogu se pribaviti preko međuagencijske mreže CARIN, EGMONT GRUPE, kao i INTERPOL-a. Nakon dobijenih informacija i podataka gdje se imovina nalazi, blokiranje, zamrzavanje, privremeno oduzimanje imovine u inostranstvu će se vršiti putem pružanja međunarodne pravne pomoći.

II

Od Poreskih uprava entiteta i Brčko Distrikta:

1. Pribaviti podatke o svim obavezama na ime poreza koji se vode na ime naprijed navedenih lica (pod a i b), uključujući njihove prve srodnike po pravoj i pobočnoj liniji.
2. Posebno pribaviti sve podatke o porezu na promet nekretnina, porezu na nekretnine, kao i porez na prihod od nekretnina za sva lica iz tačke 1.
3. Pribaviti podatke o poreskim obavezama (ostali direktni porezi) naprijed navedenih lica i drugih lica koja su s njima u vezi u svojstvu osnivača, vlasnika ili odgovornog lica (direktora) u pravnim licima (firmama).

III

Od Uprave za indirektno oporezivanje BiH:

1. Pribaviti podatke o poreskim obavezama -PDV, carina, akciza, putarina (indirektni porezi) od naprijed navedenih lica (pod b) u svojstvu osnivača, vlasnika i odgovornog lica u pravnim licima (firmama) koji su PDV obveznici.

IV

Od MUP-a RS, F BiH i Policije Brčko Distrikt:

1. Pribaviti sve podatke o pokretnoj imovini za naprijed navedena lica i njihove prve srodnike po pravoj i pobočnoj liniji (pod a i b),
2. Posebno utvrditi broj i vrstu vozila koje posjeduju lica pod tačkom 1., a o čemu je potrebno pribaviti:
 - * dokaz o vlasništvu vozila,
 - * dokaz o registraciji vozila,
 - * dokaz o posjedovanju ili korištenju vozila.

3. U svojstvu svjedoka saslušati sva lica koja znaju ili imaju podatke o pokretninama, a posebno o vozilima koja su u vlasništvu lica iz tačke 1, a upotrebljavaju ih druga lica i obrnuto.

V

Od PIO/MIO FBiH, PIO RS i Brčko Distrikta zatražiti:

1. Da dostave sve podatke o osiguraniku - (naprijed navedenim licima pod a), mjesto, sjedište i naziv firme u kojoj je uposlen, od kada je uposlen – prijavljen-odjavljen, penzionisan, visina penzije, kao i sve promjene u koliko je mijenjao poslodavca.

2. Ukoliko je osiguranik (lica iz tačke 1) - ujedno i osnivač ili vlasnik firme, onda je potrebno dostaviti sve podatke o broju uposlenih lica, kako na neodređeno, tako i na određeno vrijeme, od kada su prijavljeni-odjavljeni, te visine uplaćenih plaća, doprinosa i ostalih davanja.

Navedene dokaze pribaviti za period do godina.

Tražene dokaze uz izvještaj o finansijskoj istrazi dostaviti po mogućnosti u što kraćem roku, budući da se radi o pritvorskom predmetu na adresu Tužilaštva, s pozivom na gornji broj.

**TUŽILAC
TUŽILAŠTVA**

GENERALNA NAPOMENA: Tužilac i OSL prilikom provođenja finansijske istrage moraju strogo voditi računa o posmatranom periodu u kojem će se provjeravati, odnosno pribavljati dokazi o nelegalno stečenoj imovini. Naime, protivpravno pribavljena imovinska korist mora biti u vezi sa izvršenjem krivičnog djela, odnosno mora biti dokazano da je ista proizašla iz izvršenja krivičnog djela. Sve navedeno iz razloga kako bi se tačno razdvojila nelegalno stečena imovina od legalno stečene imovine.

Primjer: Naredba za vještačenje u finansijskoj istrazi

.....TUŽILAŠTVO

...

Broj :

Dana,

Na osnovu člana 160. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, izdajem slijedeću

N A R E D B U

1. U predmetu broj: T...KTF ...određuje se finansijsko vještačenje po vještaku ekonomske struke X.Y., dipl.ecc iz B..

2. Zadatak vještaka je da utvrdi:

■ vrijednost imovine u vlasništvu osuđenog M.S. i poveznog lica L.S. u vrijeme sticanja imovine u periodu 2002. do 2010.godine,

■ iznos ostvarenih zakonitih prihoda osuđenog u periodu od 01.01.2002.godine do 2010. godine i povezanog lica u periodu od 2006. do 2010.godine,

■ odnos vrijednosti imovine u njihovom vlasništvu i ostvarenih zakonitih prihoda u navedenom periodu,

■ odnos vrijednosti imovine u njihovom vlasništvu i ostvarenih zakonitih prihoda uz odbitak učinjenih poznatih troškova i eventualno drugih prosječnih troškova života (potrošačke korpe) za tročlano domaćinstvo i na bazi dobijenih rezultata obračuna utvrditi da li postoji nesrazmjer između imovine u njihovom vlasništvu i legalno ostvarenih prihoda i i ako postoji koliko iznosi,

3. Vještačenje će se izvršiti na osnovu kompletne dokumentacije prikupljene tokom finansijske istrage od strane Jedinice za posebne istrage MUP RS, dokumentacije pribavljene putem

međunarodne pravne pomoći, te druge dokumentacije iz tužilačkog spisa i po potrebi druge dokumentacije za kojom se ukaže potreba tokom vještačenja.

4. *Vještaku se nalaže da vještačenje obavi savjesno i nepristrasno, te se upozorava da davanje lažnog nalaza i mišljenja predstavlja krivično djelo predviđeno u članu 365. KZ RS.*

5. **VJEŠTAK SE UPOZORVA DA SU PODACI PRIKUPLJENI TOKOM FINANSIJSKE ISTRAGE POVJERLJIVI I PREDSTAVLJAJU SLUŽBENU TAJNU.**

6. *Vještak je dužan pismeni nalaz i mišljenje dostaviti ovom Tužilaštvu u što kraćem roku, u tri primjerka, s pozivom na označeni broj.*

7. *Troškove vještačenja snosiće ...tužilaštvo B., a isplata troškova vještačenja izvršiće se, po obavljenom vještačenju, na osnovu ispostavljenog računa vještaka.*

TUŽILAC

3.13. Sačinjavanje konačnog izvještaja sa prijedlozima mjera

Na osnovu prikupljenih dokaza iz pretresa i drugih dokaza prikupljenih od državnih organa i poslovnih banaka te finansijske istrage, vrši se analiza i sačinjava se konačan izvještaj od strane svih učesnika (sve agencije) po segmentima koji su ranije određeni, sa konkretnim prijedlozima mjera u okviru svojih nadležnosti.

Konačni izvještaj (UIO BiH) osim problematike koju obrađuje ova agencija (fiskaliteti/porezi) treba da izvrši osvrt i na podatke/dokaze i izvještaje SIPA-e i GP BiH, odnosno da ih obuhvati u konačnom izvještaju (uz pomoć inspektora tih agencija) kako bi se na jednom mjestu imali svi podaci za krivična djela za koja se vodi istraga.

Za krivična djela propisana entitetskim KZ-ima identično postupaju MUP-ovi RS i FBiH, poreske uprave RS i FBiH i Finansijska policija FBiH.

3.14. Vještačenje

Nakon naprijed navedenih aktivnosti potrebno je da se izvrše neophodna vještačenja: forenzička – računari i mobiteli, grafološka – sporni dokumenti, vještačenje vještaka ekonomske struke – obračun fiskaliteta i druga vještačenja.

U svom nalazu vještak daje ono što je opazio i ispitivanjem utvrdio, a značajno je za razjašnjenje relevantnih činjenica. Mišljenje, koje u cjelini mora biti osnovano i obrazloženo, predstavlja vještakovo rješenje postavljenog zadatka i odgovor na istaknuta pitanja za rasvjetljenje važnih činjenica u konkretnoj krivičnoj stvari. Iskaz vještaka je izjava procesno nezainteresovanih lica, koja stranke i sud uzimaju da na osnovu stručne sprema ili vještine (*lege artis*) stečene vršenjem poziva opaze izvjesne činjenice, okolnosti ili pojave ili da o njima daju svoje mišljenje, jer za to stručna pravna sprema i opšte obrazovanje sudija nisu dovoljni.

Procjena dokazne vrijednosti vještačenja je izuzetno složena djelatnost. Oni kojima su namijenjeni nalazi moraju da budu kritični u analizi vještakovog nalaza i mišljenja. Problem je u tome što tužioci i sudije ne posjeduju usko stručna znanja koja bi im omogućila da kritički i potpuno provjere nalaz vještačenja. Usljed toga, u praksi se dešava da se nekritički prihvati nalaz i mišljenje vještaka i da faktički vještak bude taj koji presudno utiče na donošenje sudske odluke. U osnovi, sud procjenjuje svaki nalaz i mišljenje vještaka u skladu sa slobodnom sudijskom ocjenom dokaza tako što ga prvo ispituje posebno, a zatim u vezi sa drugim dokazima. S tim u vezi, tužilačka istraga, posebno u oblasti privrednog kriminala, postavlja zahtjev da tužioci budu dobro edukovani i u oblasti ekonomije (finansije, računovodstvo, bankarsko poslovanje, i dr.). Naime, i tužilac, kao jedna od stranaka u postupku, prvo, angažuje vještaka, na glavnom pretresu ispituje vještaka tužilaštva, prati unakrsno ispitivanje vještaka od suprotne strane i suda, i eventualno dodatno ispituje vještaka. Nakon toga, i odbrana i optuženi uobičajeno predlažu i ispituju svog vještaka, te i tužilac ima priliku da ispituje vještaka odbrane. Da bi

tužilac bio u stanju da kvalitetno preduzima navedene radnje u krivičnom postupku, treba da bude u potpunosti upoznat sa predmetom vještačenja i pripremljen za ispitivanje kako vještaka koje on angažuje, tako i da ispita vještaka odbrane.

Primjer: Naredba za finansijsko vještačenje

Broj: 000000000000000000

Datum,, 00.00.2015.godine

Na osnovu člana 35. stav 2. tačka a) i b) i člana 96. stav 1. i 2. ZKP-a BiH (analogni članovi ZKP-a RS, F BiH i BD), protiv osumnjičenih i dr., zbog krivičnog djela organizovanog kriminala iz člana (više krivičnih djela). KZ-a BiH, RS, F BiH i BD, izdajem:

N A R E D B U

1. Nalaže se finansijsko vještačenje dokumentacije izuzete po Naredbi Suda, broj: 0000000 od 00.00.2015. godine, i to od:

- a) „AA“ d.o.o.,
- b) „BB“ d.o.o.....,
- c) „CC“ d.o.o.....,
- d) „DD“ d.o.o..... ,
- e) „EE“ d.o.o.,

koje izuzimanje dokumentacije je izvršilaagencija , kao i dokumentacije dostavljene odagencije .

2. Za vještačenje se određuje stalni sudski vještak finansijske struke

Vještak se upozorava da lažno vještačenje predstavlja krivično djelo.

- Vještak treba da da svoj nalaz i mišljenje u pogledu valjanosti dokumentacije, sa aspekta poreskog zakonodavstva, hronologiju vođenja knjigovodstva i hronologiju tokova novca u blagajni i transfera putem poslovnih banaka. Također vještak se u nalazu i mišljenju treba izjasniti da li su se pravna lica pod tačkom 1. na osnovu postojeće dokumentacije mogla osloboditi plaćanja poreza, te da utvrdi da li je bilo stvarnog prometa robe između naprijed navedenih pravnih lica i firmi koje su navedene kao kupci. Ukoliko na osnovu materijalno-financijske dokumentacije vještak utvrdi da je fiktivno vršen promet roba, tj. da nije isporučivana navedenim kupcima, i da je vršena uplata gotovine i transfer novca, potrebno je utvrditi iznos poreske obaveze (PDV-a) za svako pojedino pravno lice koje se fiktivnim dokumentima oslobodilo od plaćanja poreza (PDV-a).
- Vještak treba da na osnovu raspoložive dokumentacije utvrdi da li je poreski obveznik (u navedenom periodu) pravilno i tačno prikazao prihode i razhode, odnosno obaveze za porez na dobit i ukoliko utvrdi nepravilnosti potrebno je da utvrdi tačan iznos poreskih obaveza (poreza na dobit).

- *Vještak treba da utvrdi i da nalaz i mišljenje o iznosu protiv-pravne imovinske koristi za sva lica (organizatori i pomagači) koja su učestvovala u sačinjavanju fiktivne dokumentacije uz novčanu naknadu u različitim procentualnim iznosima.*

- *Vještak treba da utvrdi i da nalaz i mišljenje o izvoru i iznosu novčanih sredstava koja su po ugovorima posuđena firmi „AA“ d.o.o. od strane više lica kao i načinu povrata, o iznosu novčanih sredstava koje je prisvojio iz blagajne pravnog lica „AA“ d.o.o. na razne načine , odnosno o iznosu protiv-pravne imovinskoj koristi koja se može dovesti u vezu sa stečenom imovinom (nekretnine, dionice i dr.) u spornom vremenskom periodu.*

Vještaku se uz naredbu predaje na uvid kompletna finansijska dokumentacija navedena pod tačkom 1. Naredbe.

Svoj nalaz i mišljenje vještak će dostaviti Tužilaštvu u potrebnom roku zajedno sa troškovnikom.

Tužilaštvo će vještaku nakon obavljenog vještačenja i dostavljenog troškovnika isplatiti nagradu i troškove.

Dostaviti:

- *Vještaku finansijske struke*

.....,

- *u spis.*

T U Ž I L A C

Primje: Naredba za grafološko vještačenje

TUŽILAŠTVO

Broj: 0000000000000000

Mjesto, 00.00.2015. godine

Na temelju člana 35. stav 2. tačka e) i člana 96. stav 1. ZKP-a BiH (analogni članovi ZKP RS , F Bi Hi BD), donosim

N A R E D B U

o vještačenju dokumenata, pečata i rukopisa

U krivičnom predmetu broj:00000000 koji se vodi protiv više lica, zbog postojanja osnova za sumnju da je počinjeno (više krivičnih djela) .Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, naređujem:

1. *Da izvršite vještačenje rukopisa, potpisa i otisaka pečata na slijedećim dokumentima:*

- *zapisnik o ispitivanju osumnjičenog od godine,*

- pečat preduzeća "AA" d.o.o. izuzet po naredbi Suda Bosne i Hercegovine od po potvrdi o privremenom oduzimanju broj:..... od.....,
- na računima - otpremnicama preduzeća "BB"d.o.o..... ispostavljenim prema preduzeću "AA" d.o.o. , izuzetim po naredbi Suda Bosne i Hercegovine od preduzeća "BB"d.o.o..... po potvrdi o pribremenom oduzimanju broj:00000000 od 00.00.2015.godine .

2.Vještačenje se povjerava vještaku grafološke struke

3.Po izvršenom vještačenju vještak je dužan sačiniti pismeni nalaz i mišljenje te isti dostaviti u 5 (pet) primjeraka

4.Traženo vještačenje provesti u roku od 10 (deset) dana.

TUŽILAC

.....

Pored naprijed navedenih aktivnosti tužilački tim paralelno vrši trijažu/praćenje izvršenja naredbi/zadataka, traži međunarodnu pravnu pomoć putem Ministarstva pravde BiH ili posredstvom agencija koje imaju potpisane sporazume za pružanje pomoći iz oblasti koje pokrivaju i dr.

3.15. Optužnica i dokazi koji potkrepljuju navode optužnice

U toku trajanja istrage kod složenih krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala, u cilju dokazivanja krivičnog djela, uobičajeno je da se prikupi veliki broj dokaza. To se posebno odnosi na dokaze materijalne prirode. Nakon što tužilac ocijeni da postoji dovoljno dokaza iz kojih proizilazi osnovana sumnja da je/su osumnjičeni izvršio/li krivično djelo, podiže optužnicu. Prije samog čina podizanja optužnice, iz tog velikog broja prikupljenih dokaza treba pristupiti izdvajanju samo onih dokaza koji potkrepljuju činjenične navode u optužnici. Međutim, ova faza tužilačkog posla nije tako jednostavna. Svakako da je u određenom predmetu najlakše izdvojiti ključne dokaze, ali uvijek postoje i oni dokazi koji su takođe od važnosti za dokazivanje krivičnog djela ili bi, po ocjeni tužioca, mogli biti bitni u toku krivičnog postupka iako nisu dokazi kojima se dokazuju odlučne činjenice krivičnog predmeta.

Kod izbora dokaza, uobičajeno je da se ima na umu obilježja bića konkretnog krivičnog djela koje je predmet optuženja. Na primjer, ukoliko se radi o krivičnom djelu zloupotreba ovlaštenja u privredi iz člana 263. KZ RS, kao što je u primjeru (*Presuda..., krivično djelo Zloupotreba ovlaštenja u privredi i Falsifikovanje ili uništenje poslovnih ili trgovačkih knjiga ili isprava*), dokazi koji će se priložiti uz optužnicu su: zapisnici o saslušanju svjedoka, nalaz i mišljenje vještaka ekonomske struke, nalaz i mišljenje vještaka geodetske struke, nalaz i mišljenje vještaka grafološke struke, izvodi iz sudskog registra privrednog društva M. a.d. i GT d.o.o., ugovor o ustupanju trajnog prava korišćenja radi građenja, izvod iz zemljišne knjige i izvod iz katastra za predmetno zemljište, odluka o imenovanju direktora M a.d., odluka o imenovanju Upravnog odbora M. a.d., odluka UO o ustupanju trajnog prava korišćenja radi građenja, zapisnik sa sjednice UO, ovjerena kopija knjige protokola odluka M. a.d., izvještaj o finansijskoj reviziji finansijskih izvještaja za ... godinu, statut M. a.d., izvodi iz KE.

Kod složenih krivičnih predmeta finansijskog kriminala, gdje u opisu krivičnog djela u optužnici postoji veći broj finansijskih transakcija između više privrednih subjekata (ili fizičkih lica), radi lakšeg praćenja i razumijevanja toka transakcija, poželjno je sačiniti odgovarajuće šeme i grafikone, odnosno na drugi

pogodan način prikazati tok odvijanja radnje u cilju jednostavnijeg uočavanja posljedica tih transakcija koje se želi slikovito prikazati (vještak finansijske struke).

Nakon potvrđivanja optužnice, prije zakazivanja i održavanja glavnog pretresa, neophodno je da se izvrši odgovarajuća priprema za izvođenje dokaza na sudu. To obuhvaća: izbor redoslijeda i načina izvođenja dokaza, pripremu svjedoka, pripremu vještaka finansijske struke za ispitivanje na glavnom pretresu, izbor dokumenata u vezi sa nalazom i mišljenjem vještaka i pripremu odgovarajućih propisa iz oblasti koja je predmet optužnice i dr.

U mjeri u kojoj je složena istraga krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala, toliko je, nakon podizanja i potvrđivanja optužnice, složen i sam postupak izvođenja i prezentacije dokaza na sudu ove vrste krivičnih djela od strane tužioca. Kada se ima u vidu da nakon izvođenja dokaza od strane optužbe slijedi izvođenje dokaza od strane odbrane, koja u ovoj vrsti predmeta redovno angažuje svog vještaka i izvodi kao svoj dokaz nalaz i mišljenje vještaka finansijske struke, obično suprotan vještačkom nalazu optužbe, apsolutno je neophodno da tužilac mora da ima neka ne samo osnovna nego i napredna znanja iz oblasti koja je predmet vještačenja.

U tom pravcu, sasvim su opravdana mišljenja onog dijela stručne javnosti za potrebom specijalizacije tužilaca u pojedinim oblastima, pa tako i u oblasti privrednog kriminala. Kod činjenice da su rezultati istraga u ovoj oblasti najviše podvrgnuti kritici javnosti, jedan od koraka koje je potrebno da se preuzmu jeste svakako specijalizacija i posebna edukacija tužilaca u cilju efektivnog procesuiranja krivičnih djela privrednog kriminala.

Primjer:

Prijedlog dokaza kao dio optužnice,

Navedeni primjer odnosi se na prikazani primjer krivičnog djela poreske utaje direktnih i indirektnih poreza (PDV-a i poreza na dobit), izvod optužnice broj:T20 0 KT 0002941 06 (organizovani privredni kriminal) :

PRIJEDLOG
dokaza koje treba izvesti

A) Saslušanje vještaka:

1. stalni sudski vještak finansijske struke,
2. stalni sudski vještak grafolog,
3. vještak za forenzičko istraživanje, OSL ,

B) Saslušanje svjedoka:

1. OSL - stručna osoba,
2. Ostali svjedoci ,

C) Rezultati istrage:

Na osnovu svih prikupljenih dokaza u toku istrage, Nalaza i mišljenja vještaka fin. struke, Nalaza i mišljenja vještaka grafologa, rezultata provedenih posebnih istražnih radnji nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija i tajnog praćenja i tehničkog snimanja osoba, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima, materijalno-finansijske dokumentacije, potvrda o privremenom oduzimanju predmeta i drugih dokaza koji potkrepljuju osnovanu sumnju, nesporno proizilazi da su osumnjičeni K.K. kao organizator grupe za organizirani kriminal, B.B. kao odgovorna osoba u pravnoj osobi „AA“ d.o.o. , sa ostalim pripadnicima grupe za organizirani kriminal počinili krivična djela koja im se ovom optužnicom stavljaju na teret, a pravne osobe „AA“ d.o.o. i dr. navedene u ovoj optužnici također počinili krivična djela istovjetna kao i odgovorne osobe u tim pravnim osobama.

D) Dokazi koji potkrepljuju navode optužnice:

- *Izveštaj o krivičnom djelu u predmetu 'AA' d.o.o. i dr.*
- *Nalaz i mišljenje vještaka fin. struke*
- *Kriminalistička grafološko-traseološka ekspertiza spornih potpisa i tragova otisaka kružnih pečata na inkriminiranim finansijskim dokumentima u krivičnom predmetu protiv više lica,*
- *Kriminalistička grafološko-traseološka ekspertiza spornog rukopisa potpisa i tragova otisaka pečata na inkriminiranim finansijskim dokumentima preduzeća 'AA' d.o.o. u krivičnom predmetu protiv više lica*
- *Dostavni akt-Izveštaj o izvršenoj analizi i digitalnoj obradi podataka mobilnih telefonskih aparata i SIM kartica sa priložima*
- *Izveštaj o analizi presretnutih telefonskih komunikacija, sa priložima (uključujući CD/DVD medija sa audio-zapisima presretnutih telefonskih komunikacija u skladu sa naredbama Suda,*
- *Akt policijske agencije, dostava 23 (dvadeset tri) transkripta telefonskih razgovora i SMS poruka u vezi sa naredbom Suda ,*
- *Službeni izvještaj-Vještačenje-pretres dokaznog materijala sa prilogom DVD sa nalazima vještačenja*
- *Izvodi iz kaznene evidencije*
- *Izvodi / Rješenja o sudskoj registraciji za pravna lica,*
- *Zapisnici o saslušanju/ ispitivanju osumnjičenih,*
- *Zapisnici o ispitivanju/ saslušanju svjedoka,*
- *Potvrde o privremenom oduzimanju predmeta,*
- *Zapisnici o privremenom oduzimanju predmeta ,*
- *Zapisnik o dobrovoljnoj predaji predmeta,*
- *Zapisnici o otvaranju i pregledu privremeno oduzetih predmeta i dokumentacije,*
- *Zapisnici o pretresima stana, drugih prostorija i pokretnih stvari,*
- *Izveštaji o preduzetim mjerama i radnjama po naredbi suda ,*
- *Izveštaji o preduzetim mjerama i radnjama po usmenoj naredbi suda,*
- *Izveštaji o izvršenim pretresima*
- *Pečati pravnih lica ,*
- *Originalne mjesečne prijave za poreske obveznike,*
- *Zapisnici o kontroli za pravna lica ,*
- *Rješenja o razrezu poreza za pravna lica ,*
- *Fotodokumentacija sa pretresa poslovnih prostorija pravnih lica ,*
- *PVC kesa u kojoj se nalaze: ,*
- *Novac u ukupnom iznosu odKM,EUR i dr*
- *Izveštaja o poduzetim mjerama i radnjama po naredbi tužilaštva -finansijska istraga, sa priložima,*
- *Dokumentacija poslovnih banaka ,*
- *Poslovna dokumentacija pravnih lica (bruto bilans, KUF, KIF, TKM, TKV, kartice kupaca i dobavljača , ulazne i izlazne fakture sa priložima , kartice prometa žiro računa i blagajne ,dokumentacija o blagajničkom poslovanju , nalozi i izvodi , kartice obaveza za poreze, ugovori , izjave o kompenzaciji , ugovori o cesiji, asignaciji , knjižne obavejsti , knjiga osnovnih sredstava , kartice zaliha ,popisne liste , lager liste , kalkulacije , isječki kasene trake i dr),*
- *Interne evidencije (rokovnici , nota blokovi , zabilješke I sl.),*
- *Periodični / godišnji izvještaji (završni računi),*
- *Dokumentacija o kreditima , štednji i novčanim sredstvima na računima (oročeni depoziti, novčana sredsstva po viđenju i dr.),*
- *Izvodi iz registra vrijednosnih papira/ dinica,*

Ostali prijedlozi koji mogu da se stave u optužnicu:

- *Prijedlozi za oduzimanje protivpravne imovinske koristi,*
- *Prijedlozi mjera bezbjednosti*

4. POJAVNI OBLICI PRIVREDNOG KRIMINALA

Razvojem društva pojavljivali su se novi oblici privrednog kriminala, tako da se uz najnovije oblike ove vrste kriminala, koji su karakteristični za savremeni svijet, oni mogu svrstati po oblastima u nekoliko grupa i to:

- **KRIVIČNA DJELA IZ OBLASTI FISKALITETA (DIREKTNI I INDIREKTNI POREZI), LEGALIZACIJE – PRANJA NEZAKONITO PRIBAVLJENOG NOVCA, PREDMETA I SL., UNIŠTAVANJA TRGOVAČKIH KNJIGA I DR.**
- **KRIVIČNA DJELA IZ OBLASTI FALSIFIKOVANJA NOVCA, HARTIJA OD VRIJEDNOSTI, ZNAKOVA ZA VRIJEDNOST, ZNAKOVA ZA OBILJEŽAVANJE ROBE, MJERA I TEGOVA, IZRADA I DAVANJE NA UPOTREBU SREDSTAVA ZA FALSIFIKOVANJE I DR.**
- **KRIVIČNA DJELA IZ OBLASTI TRŽIŠNE KONKURENCIJE (POVREDA RAVNOPRAVNOSTI U PRIVREDNOM POSLOVANJU, STVARANJE MONOPOLA I NELOJALNE KONKURENCIJE NA TRŽIŠTU I DR.)**
- **KRIVIČNA DJELA U VEZI SA STEČAJEM I PRIVATIZACIJOM (ZLOUPOTREBA STEČAJA, ZLOUPOTREBASTEČAJNOG POSTUPKA, LAŽNI STEČAJI, ZLOUPOTREBA U POSTUPKU PRIVATIZACIJE, IZRADA LAŽNOG BILANSA, NETAČNE PROCJENE I DR.)**
- **KRIVIČNA DJELA U VEZI SA PROIZVODNOM I TRGOVINOM (NEDOZVOLJEN PROMET AKCIZNIH PROIZVODA, NEDOZVOLJENO SKLADIŠTENJE ROBE, NEDOZVOLJENA TRGOVINA, NEDOZVOLJENA TRGOVINA ZLATOM, NEDOZVOLJENA PROIZVODNJA, OBMANA KUPACA, POVREDA PRAVA INDUSTRIJSKOG VLASNIŠTVA, NEOVLAŠĆENA UPOTREBA TUĐE FIRME I DR.)**
- **KRIVIČNA DJELA U VEZI SA PRIVREDNIM POSLOVANJEM (NESAVJESNO POSLOVANJE U PRIVREDI, ZLOUPOTREBA OVLAŠĆENJA U PRIVREDNOM POSLOVANJU, SKLAPANJE ŠTETNOG UGOVORA, ODAVANJE I NEOVLAŠĆENO PRIBAVLJANJE POSLOVNE TAJNE I DR.)**

Pojavni oblici privrednog kriminala u okviru naprijed navedenih grupacija;

KRIVIČNA DJELA IZ OBLASTI FISKALITETA (DIREKTNI I INDIREKTNI POREZI), LEGALIZACIJE – PRANJE NEZAKONITO PRIBAVLJENOG NOVCA, PREDMETA I SL., UNIŠTAVANJE TRGOVAČKIH KNJIGA I DR.

4.1. KRIVIČNA DJELA IZ OBLASTI POREZA I PRANJA NOVCA

Ova krivična djela su najprisutnija djela u oblasti privrednog kriminala u Bosni i Hercegovini u periodu od 2000. godine do sada, kada je došlo do izmjene u poreskom zakonodavstvu gdje je oporezivana krajnja potrošnja, a uslovno oslobođana dalja prodaja, odnosno promet i nastanak velikog broja “fantomskih firmi” (fiktivne, nedostupne, paralelne i dr.), koje su se pojavljivale u svojstvu “kupca”. Od 2005. godine, stupanjem na snagu Zakona o PDV-u, tzv. “fantomske firme” pojavljuju se i u svojstvu kupca i u svojstvu dobavljača, sve u cilju izbjegavanja poreskih obaveza, te na taj način dolazi do činjjenja krivičnog djela poreske utaje ili prevare, a kasnije i legalizacije novca stečenog činjjenjem ovog krivičnog djela.

U Bosni i Hercegovini postoje četiri poreske administracije koje vrše kontrolu zakonitosti obračuna, prijave i plaćanja poreskih obaveza (Uprava za indirektno oporezivanje BiH, poreske uprave RS, FBiH i BDBiH).

Kontrolu obračuna i uplate direktnih poreza (porez na dobit, porez na dohodak, porez na imovinu, doprinosi i dr.) vrše poreske administracije entiteta i BDBiH.

Kontrolu obračuna i uplate indirektnih poreza (PDV, carina, akciza –poseban porez i putarina) vrši Uprava za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine.

Direktni i indirektni porezi regulisani su Zakonom o porezu na dobit RS ("Sl. glasnik RS", br. 91/06), Zakonom o porezu na dobit Federacije BiH ("Sl. novine Federacije BiH", br. 97/07, 14/08 i 39/09), Zakonom o porezu na dobit Brčko distrikta ("Sl. glasnik Brčko distrikta", br. 60/10, 57/11 i 33/12), Zakonom o porezu na dohodak Republike Srpske ("Sl. glasnik Republike Srpske", br. 91/06, 128/06, 120/08, 21/10, 01/11, 107/13 i 60/15), Zakonom o porezu na dohodak Federacije BiH ("Sl. novine Federacije BiH", br. 10/08, 09/10 i 44/11), Zakonom o doprinosima Republike Srpske ("Sl. glasnik Republike Srpske", br. 31/09 – prečišćeni tekst, 01/11 i 116/12), Zakonom o doprinosima Federacije BiH ("Sl. novine Federacije BiH", br. 35/98, 54/00, 16/01, 37/01, 01/02, 17/06 i 14/08), Zakonom o porezu na dohodak Brčko distrikta ("Sl. glasnik Brčko distrikta", br. 60/10), Zakonom o PDV-u ("Sl. glasnik BiH", br. 09/05, 35/05 i 100/08), Zakonom o carinskoj politici u BiH ("Sl. glasnik BiH", br. 57/04, 58/15 – čeka na primjenu), Zakonom o akcizama u BiH ("Sl. glasnik BiH", br. 49/09 i 60/14) i provedbenim aktima (pravilnici, uputstva, tumačenja i dr.).

4.1.1. MODELI PORESKE UTAJE U SISTEMU POREZA NA DOBIT I POREZA NA DOHODAK

Najčešći oblici izbjegavanja poreskih obaveza u sistemu direktnih poreza su:

- Prikrivanje prometa i promet neevidentirane robe,
- Prikrivanje visine marži (zarade),
- Lažno prikazivanje troškova,
- Prikazivanje plaćanja nepostojećih usluga (lažne konsultantske usluge, usluge posredničkih agencija i dr.),
- Lažne kalkulacije,
- Lažne poreske prijave,
- Lažne nivelacije cijena (umanjenje cijena nakon realizacije),
- Netačno prikazivanje neto plate zaposlenim,
- Isplata u gotovini bez evidencija u poslovnim knjigama,
- Povećanje neoporezivih isplata i umanjeње oporezivih isplata zaposlenim,
- Rad "na crno", i dr.

4.1.2. MODELI PORESKE UTAJE ILI PREVARE U SISTEMU POREZA NA DODATU VRIJEDNOST

- Indicije koje ukazuju na moguće nezakonite radnje poreskih obveznika:
 - Pravno lice posjeduje više transakcijskih računa u poslovnim bankama koje nemaju filijale/ekspoziture u mjestu poslovanja pravnog lica ili posluje preko nerezidentnih računa u inostranstvu,
 - Pravno lice prijavljuje, a ne plaća poreske obaveze,
 - Pravno lice ne posjeduje vlastiti, niti iznajmljeni poslovni prostor ili ima formalno iznajmljen poslovni prostor koji je prazan i ne koristi se,
 - Pravno lice nema zaposlenih radnika, a prikazuje da ostvaruje veliki promet,
 - Pravno lice ne plaća bilo kakve uobičajene usluge/troškove (telefon, vodu, struju, odvoz smeća, komunalnu taksu, internet i sl.),
 - Pravno lice ne vrši isplatu plata, poreza i doprinosa za zaposlene,
 - Pravno lice je u vlasništvu stranog državljanina koji je ujedno i direktor i koji ne boravi u BiH,
 - Vlasnik i odgovorno lice u pravnom licu je u poznim godinama,
 - Pravno lice nema organizovano knjigovodstvo (ili ugovor sa nekim knjigovodstvenim servisom) i često se mijenja sjedište pravnog lica,

- Dokumenti (računi, otpremnice, razna pismena i sl.) pravnog lica su bez memoranduma sa osnovnim podacima (adresa sjedišta, mjesto, broj telefona, mail adresa, broj transakcijskog računa i sl.),
- Pravna lica traže povrat poreza,
- Pravno lice koje je tek osnovano prikazuju visok ulazni PDV, a mali ili nikakav izlazni PDV, a nije izvoznik,
- Plaćanje putem blagajne (u gotovini) računa sa velikim iznosima,
- Vlasnik i odgovorno lice u pravnom licu ima nesrazmjernu imovinu u odnosu na prikazana primanja / plate / dividendu.

4.1.3. Najčešći oblici izbjegavanja poreskih obaveza u sistemu indirektnih poreza su:

- Lažni (fiktivan) izvoz (roba nije izvezena, a u poslovnim knjigama je prikazan izvoz iz razloga što je izvoz oslobođen PDV-a, odnosno sačinjena je faktura sa nultom stopom),
 - Izdavanje lažnih poreskih faktura koje glase na nepostojeće firme sa umanjenim izlaznim PDV-om,
 - Pribavljanje ulaznih faktura od nepostojećih firmi u cilju povećanja ulaznog PDV-a radi umanjenja konačne obaveze za PDV prelamanjem ukupnog ulaznog i ukupnog izlaznog PDV-a,
 - Prikazivanje manje vrijednosti robe (naročito prilikom uvoza) radi umanjenja osnovice za obračun PDV-a,
 - Lažno prikazivanje pretplate/kredita u mjesečnim PDV prijavama radi neosnovanog traženja i ostvarivanja povrata PDV-a,
 - Neosnovano prikazivanje ulaznog PDV-a na koji nema pravo odbitka,
 - Netačno i nepotpuno vođenje poslovnih knjiga koje za posljedicu ima veći ulazni od izlaznog PDV-a, tako da obveznik nema obavezu plaćanja PDV-a i dolazi u situaciju da mu se vrati poreski kredit ili je obaveza za PDV mala (simbolična) u odnosu na stvarnu,
 - Prevare u oblasti prometa (prikazivanje umanjenog ili uvećanog prometa),
 - Planiranje nelikvidnosti i nesolventnosti tako što kroz svjesno, tj. namjerno izazvanu nelikvidnost, odnosno nesolventnost obveznik dolazi u situaciju da ne može da izmiri obaveze za PDV koji je njegov kupac već odbio kao ulazni PDV,
 - "Fantomska firma" (nedostupna/fiktivna) koja ne obavlja bilo kakav promet, ali predaje PDV prijave u kojima iskazuje kredit/pretplatu u velikom iznosu nakon čega traži povrat ili prikazuje male pretplate i sukcesivno neprimjetno ostvaruje povrate,
 - Uključivanje "fantomske/nedostupne firme" u lanac prometa između dvije stvarne firme od kojih je jedna kupac, a druga dobavljač tako da im ova "fantomska firma" služi kao sredstvo za umanjivanje PDV obaveze,
 - "Feniks firme" koje kratko traju, izvrše velike promete, ne plate PDV obaveze i nestaju,
 - "Prevara u krug" ("vrteška"), pogodna za robu koja je mala po gabaritu, a čija je vrijednost velika, gdje roba kruži kroz više zemalja i na kraju kroz papire završi na početku, s tim što je u sredini nastao prekid kod "nedostupne firme" na kojoj su ostale PDV obaveze,
 - Izbjegavanje firmi da se prijave kao PDV obveznici iako ostvaruju velike promete koji ih obavezuju za registraciju.
- PDV prevare mogu se ostvariti na dva načina;
 - Neosnovano povećanje ulaznog PDV-a;
 - Neosnovano smanjenje izlaznog PDV-a;

- Neosnovano korišćenje ulaznog PDV-a (lažna faktura od fiktivne firme, izvlačenje novca iz zakonitih novčanih tokova na osnovu lažne ulazne fakture, sačinjavanje i korišćenje lažnih faktura za legalizaciju nezakonito stečenih dobara, legalizacija novca na osnovu sačinjavanja lažne izlazne fakture – umanj enje poreske osnovice, nove (tek registrovane) firme zahtijevaju dodjelu PDV broja u cilju neosnovanog povrata PDV-a ili s ciljem da se drugom omogući poreska utaja – izbjegavanje poreskih obaveza.

4.1.4. MODELI PORESKE UTAJE ILI PREVARE U SISTEMU POSEBNOG POREZA – AKCIZE

- Poseban porez – akciza plaća se na promet šest grupa proizvoda i to:

- Nafta i naftni derivati,
- Duvan i duvanske prerađevine,
- Alkohol i alkoholna pića,
- Pivo,
- Gazirani sokovi,
- Kafa.

Najčešći oblici izbjegavanja obračuna, prijavljivanja i plaćanja posebnog poreza/akcize – trošarine su:

- Ilegalna proizvodnja,
- Krijumčarenje akciznih proizvoda,
- Falsifikovanje poreskih / nadzornih / akciznih markica,
- Zadržavanje akcizne robe koja tranzituje kroz BiH.

4.1.5. Razlika između poreske utaje i poreske prevare

Krivično djelo poreske utaje ili prevare iz člana 210. KZ BiH,

Krivično djelo utaje poreza i doprinosa iz člana 287. KZ RS,

Krivično djelo poreske utaje iz člana 273. KZ FBiH,

Krivično djelo poreske utaje iz člana 267. KZ BDBiH.

Sva naprijed navedena krivična djela, u principu, svode se na izbjegavanje poreskih obaveza, odnosno radi se o poreskim utajama ili prevarama.

Utaja poreza i doprinosa postoji u onim slučajevima kada poreski obveznik taji podatke koji se odnose na visinu prometa, visinu prihoda, rashoda i dr., kroz poslovne knjige i sve druge podatke kako bi sakrio, odnosno umanjio ili izbjegao poresku obavezu.

Poreska prevara postoji u onim slučajevima kad poreski obveznik aktivno poduzima radnje u cilju prevare, odnosno izbjegavanja poreskih obaveza, kao što su lažne poreske prijave, što mu omogućava izbjegavanje stvarnih poreskih obaveza. Najdrastičniji i najopasniji slučajevi su lažne PDV prijave u kojima podnosilac takve prijave direktno, sa računa UIO BIH, svjesno "povlači" novčana sredstva bez bilo kakvog zakonskog osnova (novčana sredstva uplaćena na ime PDV-a od urednih poreskih obveznika).

Primjer poreske utaje direktnih i indirektnih poreza (PDV i porez na dobit)**(optužnica: T20 0 KT 0002941 06)**

U periodu 2006. do 2009.godine organizovana grupa od 36 fizičkih i pravnih lica (23 fizička, odgovorna lica i 13 pravnih lica), počinila je krivično djelo Organizovani kriminal iz člana 250. stav 3. u vezi sa produženim krivičnim djelom **poreske utaje iz člana 210. stav 3.**, u vezi sa stavom 1., u vezi sa članom 54. KZ-a BiH, u vezi sa **poreskom utajom iz člana 273. stav 2.**, u vezi sa stavom 1. KZ-a F BiH, u vezi sa krivičnim djelom **pranje novca iz člana 209. stav 2.**, u vezi sa stavom 1. KZ-a BiH. Naime, jedno od prijavljenih pravnih lica „AA“ d.o.o. u navedenom periodu nije ostvarilo promet u skladu sa članom 3. i 4. Zakona o PDV-u („Sl.glasnik BiH“, broj 9/05, 35/05 i 10/08), te se takav smatra kao „fiktivan promet“ u smislu člana 64. Zakona o PDV-u i člana 16. Zakona o UIO BiH („Sl.glasnik BiH“, broj 89/05) na koji način je izbjegnuta obaveza za **PDV** u iznosu od KM (2006.godine 267.231,00 KM, 2007.godine 360.994,00 KM, 2008.godine 616.010,00 KM i 2009.godine 417.065,00 KM) za koji iznos je oštećen buždet BiH. Isto pravno lice „AA“ d.o.o., u istom periodu nije tačno, prikazalo poresku osnovicu u skladu sa članom 6. (7.), **niti porez na dobit**, u skladu sa članom 46. (51.), po stopi propisanoj u članu 22. (30.) Zakona o porezu na dobit privrednih društava F BiH („Sl.novine F BiH“, broj 32 a/97, 29/00, 97/07, 14/08 i 39/09) u ukupnom iznosu od KM (2006.godine 471.583,00 KM, 2007.godine 637.048,00 KM, 2008.godine 362.359,00 KM i 2009.godine 243.354,00 KM) za koji iznos je oštećen budžet F BiH.

Novčana sredstva ostvarena krivičnim djelima u iznosu odKM su legalizovana, odnosno vraćena u legalne novčane tokove kroz navodne pozajmice firmi „AA“ d.o.o., korištena za otplatu kredita, izgradnju kuće, oročenu štednju za djecu i druge razne troškove, dok je ostatak novčanih sredstava stečen krivičnim djelom isplaćen na ime „provizije“ pomagačima u činjenju krivičnog djela poreske utaje što predstavlja protivpravnu imovinsku korist u iznosu od KM u navedenom periodu (2006.godine 181.297,00 KM, 2007.godine 226.370,00 KM, 2008.godine 401.322,00 KM i 2009.godine 308.230,00 KM).

(izvod iz presude Suda BiH broj: S1 2 K 00264115 KŽK)

Navedeni primjer krivičnog djela poreske utaje direktnih i indirektnih poreza (PDV-a i poreza na dobit) karakterističan je po tome što su na osnovu istih dokaza, jednom istragom, optužnicom i presudom, u istom vremenskom periodu, obuhvaćeni porezi propisani poreskim zakonodavstvom entiteta i države.

Primjer: krivično djelo poreske prevare (PDV)**(optužnica: T20 0 KTPO 0007749 13)**

U periodu 2012. do 2013.godine, D.D. je svjesno unijela neistinite podatke u mjesečne PDV prijave i u polju 80 PDV prijave zatražila povrat PDV-a u iznosu od 32.434,00 KM (iako se radilo o fiktivnom prometu u smislu člana 64. Zakona o PDV-u i člana 16. Zakona o UIO BiH, uspjevši ostvariti povrat poreza (PDV-a) u iznosu od 26.895,00 KM na koji način je ostvarena protivpravna imovinska korist za koji iznos je oštećen Budžet BiH, te je počinjeno **krivično djelo poreske utaje ili prevare iz člana 210. stav 2.** u vezi sa stavom 1. KZ-a BiH.

(Izvod iz presude Suda BiH broj: S 1 K 014485 14 K)

Navedeni primjer je karakterističan po tome što oslikava prevarnu radnju u cilju ostvarivanja neosnovanog povrata PDV-a i po čemu se razlikuje od klasične poreske utaje.

Primjer: krivično djelo Poreska utaja ili prevara (PDV-a) odgovornog i pravnog lica

(optužnica broj:T20 0 KTPO 0003498 12)

1.K.K. kao direktor i odgovorno lice u pravnom licu "AA" d.o.o. G..... i poreski obveznik u smislu čl. 12 i 13 Zakona o PDV-u, u namjeri da izbjegne tačan obračun i prijavu PDV-a, odnosno, ostvari pravo na povrat PDV-a, u svojim poslovnim knjigama prikazao fiktivan promet, nabavku robe- čl. 64 Zakona o PDV-u ("Sl. gl. BiH", br.: 9/05 i 35/09), za porezni period od 00.00.2009. do 00.00.2010. godine u pravnom licu "AA" d.o.o. G..... evidentirao nabavke robe, uglavnom kafe i šećera u vrijednosti od 0.000.000,00 KM sa ulaznim PDV-om od 000.000,00 KM od pravnih lica koja nisu dostupna "BB" d.o.o.B i "CC" d.o.o. B....., na koji način je takva roba "dobila papire" i na osnovu koje je korišten ulazni PDV kao odbitna stavka, mada isti nije fakturisan, niti plaćen, odnosno, nisu ostvareni uslovi za ostvarivanje prava na odbitak PDV-a iz čl. 32 st. 1 Zakona o PDV-u, tj. osumnjičeni je davao lažne podatke o ostvarenom prometu u mjesečnim PDV prijavama za sporni period, iskazao ulazni PDV u većem iznosu za 000.000,00 KM i manju obavezu za PDV u istom iznosu, i to:

U poreskim periodima 11. i 12. 2010. godine iskazao fiktivne nabavke od privrednog društva „BB“ d.o.o. B..... po 16 faktura, u ukupnom iznosu od 000.000,00 KM, po kom osnovu je neosnovano iskazao ulazni PDV u iznosu od 000.000,00 KM i manju obavezu za PDV u istom iznosu.

U poreskim periodima od 01.09.2009. do 30.11.2010. godine iskazao fiktivne nabavke od privrednog društva „CC“ d.o.o. B....., po 51 fakturi, u ukupnom iznosu od 0.000.000,00 KM, po kom osnovu je neosnovano iskazao ulazni PDV u iznosu od 000.000,00 KM i manju obavezu za PDV u istom iznosu, od čega se na porezne periode od 01.09. do 31.12.2009. godine odnosi 00.000,00 KM, a na porezne periode od 01.01. do 30.11.2010. godine 000.000,00 KM, pa je tako za iznos od 000.000,00 KM oštetio budžet.

2.“AA“d.o.o. raspolagao protivpravno ostvarenom imovinskom koristi u ukupnom iznosu od 000.000,00 KM, koju je K.K., u svojstvu direktora i odgovornog lica "AA" d.o.o. za spoljnu i unutrašnju trgovinu, ostvario na način opisan u tački 1.

Dakle, K.K., pod tačkom 1, a pravno lice "AA" d.o.o., pod tačkom 2, izbjegli plaćanje davanja propisanih poreznim zakonodavstvom BiH, dajući lažne podatke o svojim stečenim oporezivim prihodima, a iznos obaveze čije se plaćanje izbjegava prelazi 200.000 KM

Čime su, K.K., pod tč. 1, počinio produženo krivično djelo porezne utaje ili prevare iz člana 210. stav 4. u vezi sa članom 54. KZ-a BiH, a pravno lice d.o.o. "AA" društvo za spoljnu i unutrašnju trgovinu, pod tč. 2, produženo krivično djelo porezne utaje ili prevare iz člana 210. stav 4. u vezi sa članom 54. u vezi sa članom 124 KZ-a BiH.

(Izvod iz presude Suda BiH broj:S 1 2 K 009921 14 KŽ)

Navedeni primjer je karakterističan jer je jednom istragom, optužnicom i presudom za poresku utaju ili prevaru obuhvaćeno odgovorno i pravno lice.

U oblasti poreza, od 2003. godine propisano je i krivično djelo neplaćanje poreza iz člana 211. KZ BiH koje je bilo jako šturo i nedefinisano, da bi u 2010. godini isto djelo bilo izmijenjeno (modifikovano) kada je radnja "neplaćanja" na neki način prešla u "onemogućavanje naplate" indirektnih poreza. Za navedeno krivično djelo, prije i poslije izmjena, nije bilo značajnijih istraga po broju i obimu, ali je jako bitno da je propisano ovo krivično djelo. Naime, prilikom izmjena KZ BiH 2010. godine predlagači su imali jednu od opcija da se član 211. briše (ukine), ali je preovladalo mišljenje (argumenti) da se član samo precizira/definiše jer on na neki način "štiti/čuva član 210. KZ BiH". Prihvaćeno je mišljenje da bi se u praksi dešavalo da svi poreski obveznici tačno/precizno vrše evidencije poreskih obaveza i uredno prijavljuju, ali ih na kraju ne plate (jer nema sankcije), odnosno u tom slučaju bilo bi malo slučajeva prijavljivanja krivičnog djela poreske utaje ili prevare iz člana 210. KZ BiH jer ne bi bilo potrebe da se porez taji/izbjegava, ne prikazuje, sakriva i dr., sve bi se uredno evidentiralo/prikazalo, ali ne bi došlo do uplate prijavljenih poreskih obaveza, pa je i ovo jedan od razloga postojanja člana 211. KZ-a BiH, bez obzira na broj pokrenutih istraga za ovo krivično djelo.

Krivična djela iz oblasti poreza propisana su u KZ BiH (poreska utaja ili prevara – član 210, nedozvoljen promet akciznih proizvoda – član 210a, nedozvoljeno skladištenje robe – član 210b, neplaćanje poreza – član 211); u KZ FBiH (poreska utaja – član 273, lažna poreska isprava – član 274, nepravilno izdavanje sredstava pravnih lica – član 275, podnošenje lažne poreske prijave – član 276, Falsifikovanje ili uništavanje poslovnih ili trgovačkih knjiga ili isprava – član 261); u KZ RS (utaja poreza i doprinosa – član 287, lažna poreska isprava – član 288, podnošenje lažne poreske prijave – član 289, nepravilno izdavanje sredstava pravnih lica – član 292) i u KZ BDBiH (poreska utaja – član 267, lažna poreska isprava – član 268, nepravilno izdavanje sredstava pravnih lica – član 269, podnošenje lažne poreske prijave – član 270).

4.1.6. MODELI CARINSKIH PREVARA

Najčešći slučajevi izbjegavanja plaćanja carinskih dažbina su:

- Falsifikovane fakture na kojima je umanjena stvarna vrijednost robe,
- Falsifikovane fakture na kojima je umanjena stvarna količina robe,
- Falsifikovane fakture na kojima je lažno prikazana vrsta robe,
- Netačno tarifiranje robe,
- Netačno porijeklo robe u cilju nezakonitog korišćenja preferencijala,
- Prikrivanje robe,
- Izbjegavanje prijavljivanja robe i ilegalno prenošenje robe preko carinske linije (krijumčarenje).

Primjer: krivično djelo Carinska prevara

(optužnica: T 20 0 KT 0000812 11)

U novembru 2009. godine, M.Z., kao direktor i ovlaštena osoba uvoznika i carinskog obveznika pravnog lica „E F“ d.o.o., u namjeri da izbjegne djelimično plaćanje carine i dažbina na uvezene proizvode - oljušteni orasi-jezgra, prilikom 4 uvoza u CI Gradiška za ove uvoze putem špeditera „BKA“ d.o.o., podnio krivotvorene fakture od ino-dobavljača „O A.V.V.“ i „PF P“, u kojima je bila navedena manja vrijednost robe od stvarne vrijednosti uvezene robe, u iznosu od 403.300,00 USD, na koji način je izbjegao, po jednom uvozu, djelimično plaćanje carine i uvoznih dažbina u iznosu većem od 5.000,00 KM i u tri uvoza izbjegao djelimično plaćanje carine i uvoznih dažbina u iznosu većem od 20.000 KM, tako što je:

1. Prilikom uvoza i carinjenja robe na osnovu JCI C-67787 od 12.11.2009.godine, Carinskoj ispostavi Gradiška po špediteru „BKA”, podnio krivotvorenu fakturu broj: 03/w od 02.11.2009. godine, u iznosu od 11.000,00 USD, od dobavljača „O A.V.V.”, za koju je naknadnom provjerom kod Carinske uprave, utvrđeno da su iznosi vrijednosti robe na navedenoj fakturi umanjeni i da je stvarni iznos fakture 59.400,00 USD, a na koji način je prilaganjem fakture sa manjom vrijednošću izvršen djelimičan obračun uvoznih dažbina, carinsko evidentiranje u iznosu 642,44KM, carine 0,00 i PDV 11.030,65KM, što ukupno iznosi 11.673,09 KM.

2. Prilikom uvoza i carinjenja robe na osnovu JCI C-67788 od 12.11.2009. godine, Carinskoj ispostavi Gradiška po špediteru „BKA”, podnio krivotvorenu fakturu broj: 04/w od 02.11.2009. godine, u iznosu od 20.500,00 USD, od dobavljača „O A.V.V.”, za koju je naknadnom provjerom kod Carinske uprave, utvrđeno da su iznosi vrijednosti robe na navedenoj fakturi umanjeni i da je stvarni iznos fakture 153.250,00 USD, a na koji način je prilaganjem fakture sa manjom vrijednošću izvršen djelimičan obračun uvoznih dažbina, carinsko evidentiranje u iznosu 1.746,07 KM, carine 8.730,32 KM i PDV 31.464,09 KM, što ukupno iznosi 41.940,48 KM.

3. Prilikom uvoza i carinjenja robe na osnovu JCI C-67789 od 13.11.2009. godine, Carinskoj ispostavi Gradiška po špediteru „BKA”, podnio krivotvorenu fakturu broj: 05/w od 02.11.2009. godine u iznosu od 20.500,00 USD, od dobavljača „O A.V.V.”, za koju je naknadnom provjerom kod Carinske uprave, utvrđeno da su iznosi vrijednosti robe na navedenoj fakturi umanjeni i da je stvarni iznos fakture 153.750,00 USD, a na koji način je prilaganjem fakture sa manjom vrijednošću izvršen djelimičan obračun uvoznih dažbina, carinsko evidentiranje u iznosu 1.759,41 KM, carine 8.797,08 KM i PDV 31.704,68 KM, što ukupno iznosi 42.261,17 KM

4. Prilikom uvoza i carinjenja robe na osnovu JCI C-67790 od 30.11.2009. godine, Carinskoj ispostavi Gradiška po špediteru „BKA”, podnio krivotvorenu fakturu broj: 2 od 17.11.2009. godine u iznosu od 20.500,00 USD, od dobavljača „PF P”, za koju je naknadnom provjerom kod Carinske uprave, utvrđeno da su iznosi vrijednosti robe na navedenoj fakturi umanjeni i da je stvarni iznos fakture 108.150,00 USD, a na koji način je prilaganjem fakture sa manjom vrijednošću izvršen djelimičan obračun uvoznih dažbina, carinsko evidentiranje u iznosu 1.168,60 KM, carine 5.843,00 KM i PDV 21.058,16 KM, što ukupno iznosi 28.069,76 KM na koji način je izbjegnuto djelimično plaćanje uvoznih dažbina u ukupnom iznosu od 123.944,09 KM, odnosno carinsko evidentiranje 5.316,52 KM, carina 23.370,00 KM i PDV 95.257,58 KM.

Dakle, u namjeri da djelimično izbjegne plaćanje carine i drugih dažbina koje se plaćaju pri uvozu robe, a čiji iznos prelazi 20.000 KM carinskom organu je podnio falsifikovani dokument

Čime je M. Z .počinio produženo krivično djelo carinske prevare iz člana 216. stav 2. u vezi sa članom 54. KZ BiH.

(Izvod iz presude Suda BiH broj:S1 2 K 005858 12 Kž)

Navedeni primjer prikazuje krivično djelo carinska prevara iz člana 216. KZ BiH, gdje je uvoznik prilikom carinjenja priložio fakture na kojima je višestruko umanjena vrijednost uvezene robe.

Primjer: krivično djelo Krijumčarenje robe

(optužnica: KT-175/07)

Dana 12.02.2007. godine, N.O i B.O, preko graničnog prijelaza Orašje, prenijeli su robu u vrijednosti od 13.448,90 KM, izbjegavajući mjere carinske kontrole, na način da N.O, kao osnivač, direktor i lice ovlašteno za zastupanje u poslovima vanjskotrgovinskog prometa preduzeća „TRANSPORT“ d.o.o. , po carinskoj deklaraciji JCI broj C-3723 od 12.02.2007. godine sa specifikacijom robe koja je predata uz prijavu, nije prijavio višak robe koja je prešla carinsku liniju Bosne i Hercegovine, kada je unesena na carinsko područje Bosne i Hercegovine, koja roba je specificirana u Zapisniku o procjeni vrijednosti robe od 15.02.2007. godine, a među kojom robom su se nalazila i razna pirotehnička sredstva za koja nije imao odgovarajuću dozvolu Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa Bosne i Hercegovine, kako je to predviđeno Odlukom Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o klasifikaciji roba na režime izvoza i uvoza objavljenoj u „Službenom glasniku BiH“, broj 22/98, 30/02, 40/02 i 20/05, a koji višak robe su pronašli carinski službenici Uprave za indirektno oporezivanje Regionalni centar Tuzla, prilikom pregleda robe i tom prilikom utvrdili da se u TMV registarskih oznaka TCH 000/FGS 00, kojim je upravljao B.O. nalazi i navedena roba koja nije evidentirana na fakturi broj 0703 od 8.2.2007.godine od dobavljača iz Švedske, a za koju robu nisu zahtjevali prethodni pregled, iako su bili u obavezi to učiniti shodno odredbi Člana 39. Zakona o carinskoj politici BiH („Sl.glasnik BiH“, broj 57/04), a sve u cilju utvrđivanja stvarnog činjeničnog stanja o vrsti i količini robe koja je ušla u carinsko područje Bosne i Hercegovine, iako su znali da roba količinski ne odgovara pratećem računu.

Dakle, preko carinske linije prenijeli su robu veće vrijednosti, kao i robu čiji uvoz zahtijeva posebnu dozvolu nadležnog organa, a sve izbjegavajući mjere carinske kontrole,

Čime su počinili krivično djelo krijumčarenja iz Člana 214. Stav 1. i 2. u vezi sa članom 53., a sve u vezi sa članom 29. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine,

(Izvod iz presude Suda BiH broj:KPS-136/07)

Navedeni primjer je karakterističan jer prikazuje krijumčarenje robe (više od prijavljene količine i krijumčarenje robe za koju je potrebna dozvola nadležnog organa).

Krivična djela iz oblasti carina propisana su u KZ BiH (carinska prevara – član 216, krijumčarenje robe – član 214, organizovanje grupe ljudi ili udruživanja za krijumčarenje ili rasturanje neocarinjene robe – član 215).

4.1.7. PRANJE NOVCA

Činjenjem raznih krivičnih djela, pa i krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala, učinilac nastoji da stečenu protivpravnu imovinsku korist (novca ili predmeta) iz krivičnog djela legalizuje, na koji način prikriva porijeklo tako stečenog novca, odnosno nastoji da ga prikaže “čistim”.

U oblasti privrednog kriminala najčešći oblik “pranja novca” potiče iz krivičnog djela poreske utaje, carinske prevare, krijumčarenja robe, nedozvoljene trgovine, nedozvoljenog prometa akciznih proizvoda i dr.

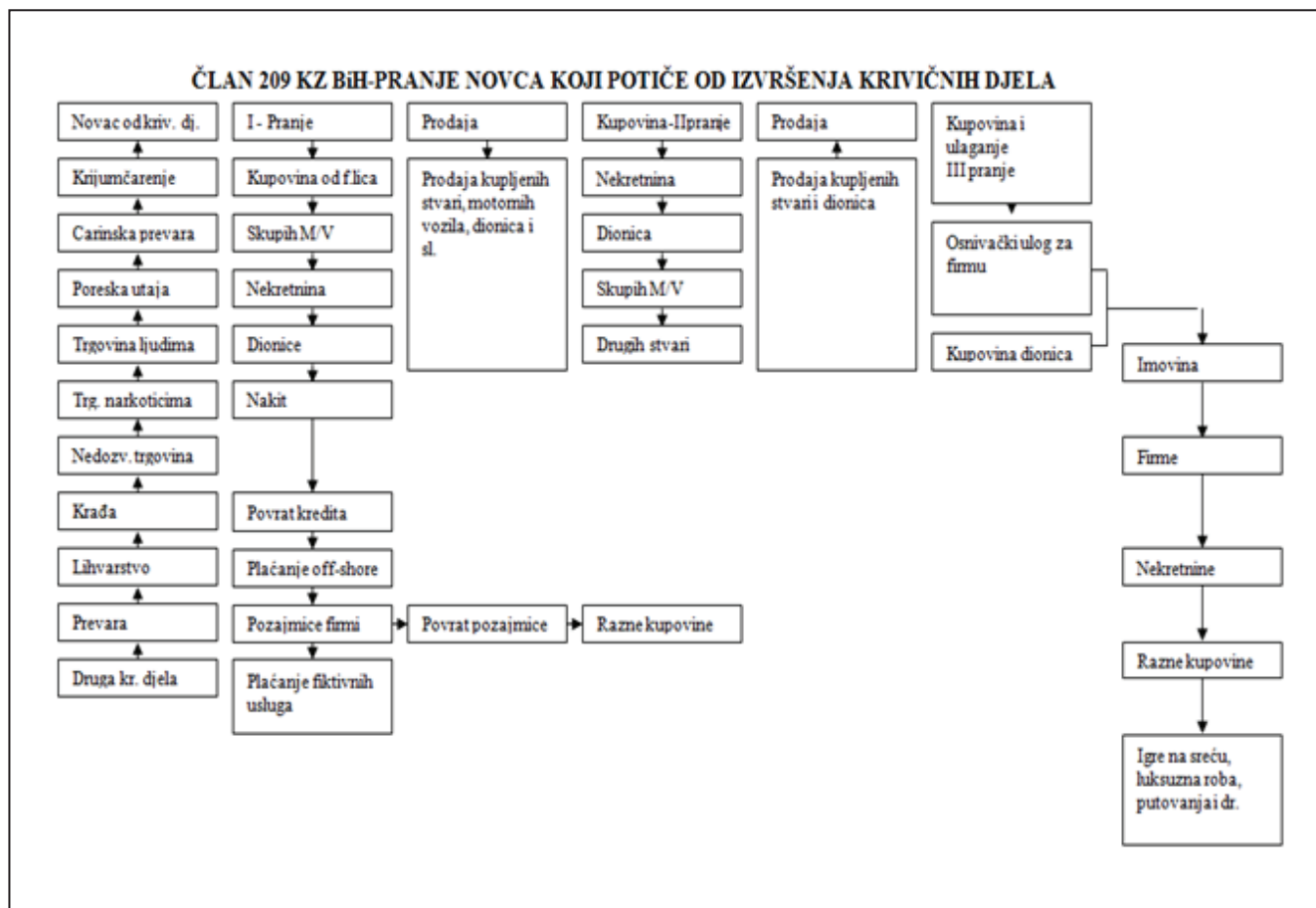
Legalizacija nezakonito stečenog novca vrši se u tri faze:

- **PLASIRANJE** novca stečenog kriminalom,
- **USLOJAVANJE** novca sa legalnim izvorima i
- **INTEGRACIJA** novca i vraćanje u legalne tokove.

Kao što je naprijed navedeno, legalizacija (“pranje”) novca vrši se u više faza, zbog čega se teško otkriva. Naime, najčešće se ne raspolaže podacima kada se ostvaruje protivpravna imovinska korist, odnosno kad se dešava sam čin izvršenja krivičnog djela iz kojeg potiče takva imovinska korist. Iz tog razloga počinitelj nesmetano plasira nezakonito stečen novac.

U praksi imamo veliki broj vidova plasiranja “priljavog novca”, a najbolji “rezultati”, načini prikrivanja takvog novca, postižu se kada se izvrši uslojavanje sa legalnim sredstvima (“pomiješa se” novac stečen krivičnim djelom sa novcem iz legalnih izvora – političke stranke, krediti, donacije, pozajmice, poticaji iz budžeta, i dr.). Nakon naprijed navedenih aktivnosti poduzimaju se sve mjere plasiranja takvog novca u legalne tokove (kao prihod od prodaje robe, usluga, nekretnina, vraćanje pozajmica, osnivački kapital, dokapitalizacija, zajedničke investicije i dr.), kada najčešće u praksi dolazi i do otkrivanja nezakonite radnje, što predstavlja najveći problem u istrazi i procesuiranju lica koja su počinila ovo krivično djelo, iz razloga što novac od krivičnog djela već na neki način djeluje kao čist i dovoljno integrisan.

U tom pravcu neophodno je da se preduzmu sve mjere i radnje da se na vrijeme, tj. što ranije, prepozna nezakonito stečena imovinska korist, odnosno način i vrijeme kada je izvršeno krivično djelo iz kojeg je proistekla imovina za koju se sumnja da je stečena na nezakonit način.

Ova oblast regulisana je Zakonom o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti (“Sl. glasnik BiH”, br. 47/14).

Primjer: Krivično djelo Pranja novca u vezi sa krivičnim djelom Poreske utaje iz člana 273. KZ-a F BiH, člana 287.KZ-a RS i člana 267.KZ-a BD BiH

(optužnica: KT-319/04)

U periodu od 11.06.do 29.07.2003.godine, Darko M. je preko dva transakcijska računa svoje firme izvršio legalizaciju („pranje“) novca na način da je od vlasnika 187 pravnih lica primio gotov novac stečen prodajom na crnom tržištu u iznosu od 56.410.201,56 KM i sa 447 naloga položio na transakcijske račune kao polog pazara, te sa 2808 naloga isti uplatio (transferisao) na račune ovih firmi kao da je izvršen stvarni promet, odnosno dalja prodaja (oslobođena poreskih obaveza), mada je u stvarnosti bila u pitanju krajnja potrošnja na koju se obračunava i plaća porez na promet.

U konkretnom slučaju istragom je dokazano da je pravno lice preko kojeg je izvršeno pranje novca samo formalno registrovano, da ima pečat i dva transakcijska računa, dok nije imalo poslovni prostor, istaknutu reklamu za firmu, opremu, zaposlene radnike (ni direktor nije bio prijavljen kao uposlenik sa plaćanjem poreza i doprinosa), nije prijavljivalo i plaćalo bilo kakve poreze, niti je imalo bilo kakvih transakcija preko računa uobičajenih za jednu firmu (računi za vodu, struju, ptt uslugu, smeće, kiriju, reklamu i sl.), što upućuje na zaključak da ovakvo pravno lice nije moglo regularno učestvovati u privrednom životu na zakonit način, odnosno utvrđena je stvarna namjera vlasnika ove firme da za određenu proviziju vrši legalizaciju novca stečenog poreskom utajom jer firma (sa naprijed navedebim karakteristikama) jednostavno za 47 dana nije mogla izvršiti regularan promet u iznosu od 56.410.201,56 KM, odnosno za ovaj obim posla neophodno je imati preko 100 zaposlenih radnika i lanac trgovina sa svom potrebnom infrastrukturom.

Prijelegalozacije(pranja) novca predstavnici 187 firmi su obezbijedili fiktivnu dokumentaciju (narudžbenice sa izjavom, fakture, otpremnice i dr.) kako bi, na osnovu takvih lažnih dokumenata prikazali da je u pitanju dalja prodaja, a ne krajnja potrošnja koja je oporeziva, ali je istragom utvrđeno da je prikazani promet „fiktivan“ i da nisu ispunjeni uslovi iz Člana 7. i 8. Zakona o porezu na promet proizvoda i usluga („Sl. novine F BiH“, broj 49/02-prečišćeni tekst) i Člana 21. Zakona o akcizama i porezu na promet („Sl.glasnik RS“, broj 25/02, 30/02, 60-II/03 i 36/03) na koji način je 187 firmi izbjeglo obračun i plaćanje poreza na promet u iznosu od 7.405.345,00 KM za koji iznos su bili oštećeni budžeti entiteta.

(Izvod iz presude Suda BiH broj:K-134/04)

Navedeni primjer je karakterističan jer predstavlja najveći iznos opranog novca (potiče iz krivičnog djela poreske utaje) obuhvaćen jednim predmetom od 2003. godine, od kada je propisano ovo krivično djelo.

Krivično djelo pranje novca propisano je u članu 209. KZ BiH (član 272. KZ FBiH, član 280. KZ RS, član 265. KZ BD).

4.2. KRIVIČNA DJELA IZ OBLASTI FALSIFIKOVANJA NOVCA, HARTIJA OD VRIJEDNOSTI, ZNAKOVA ZA VRIJEDNOST, ZNAKOVA ZA OBILJEŽAVANJE ROBE, MJERA I TEGOVA, IZRADA I DAVANJE NA UPOTREBU SREDSTAVA ZA FALSIFIKOVANJE I DR.

Propisivanjem navedenih krivičnih djela štiti se monetarni sistem, vrijednosni papiri, regulisani odgovarajućim zakonima, zakonito korišćenje i upotreba znakova za vrijednost, povjerenje u promet robe i sprečavaju različiti vidovi obmanjivanja potrošača i drugih korisnika. U našoj praksi najčešći oblici falsifikovanja su naprijed navedeni oblici i svi služe za nezakonito ostvarivanje protivpravne imovinske koristi ili ostvarivanje određenih prava. Radnja izvršenja krivičnih djela falsifikovanje novca i falsifikovanje hartija od vrijednosti, krivotvorenje znakova za vrijednost sastoji se u izradi, nabavci i stav-

ljanju u promet lažnog novca (hartija od vrijednosti, taksenih, poštanskih marki i dr.) koji se prikazuje kao "pravi", a koji nije moguće na prvi pogled prepoznati kao lažan, dok krivično djelo falsifikovanje službenih isprava uglavnom služi za "uštimavanje" poslovne dokumentacije firme.

Primjer: krivično djelo Krivotvorenje novca

(optužnica broj: T20 0 KTPO 0007267 13)

1. L. G. – sam

Dana 12.04.2013.godine u mjestu Bare, u namjeri da načini lažni novac s ciljem da isti stavi u opticaj kao pravi, a pošto je prethodno u trgovačkoj radnji „Trgovina “ d.o.o. kupio štampač „MF CANON Pixma MG5450“, te na istom načinio više komada krivotvorenih novčanica i to: 10 novčanica u apoenu od 10,00 KM serijskog slova i broja E06844659, 7 novčanica u apoenu od 10,00 KM serijskog slova i broja F08091068, 16 novčanica u apoenu od 20,00 KM serijskog slova i broja E07653946, 17 novčanica u apoenu od 20,00 KM serijskog slova i broja D04736860, 22 novčanice u apoenu od 20,00 KM serijskog slova i broja D05542250, 13 novčanica u apoenu od 20,00 KM serijskog slova i broja D03964545, 1 novčanicu u apoenu od 50,00 KM serijskog slova i broja F00906089, 6 novčanica u apoenu od 50,00 KM serijskog slova i broja D4699094, 6 novčanica u apoenu od 50,00 KM serijskog slova i broja D1425568, 2 novčanice u apoenu od 50,00 KM serijskog slova i broja E04254107, 2 novčanice u apoenu od 50,00 KM serijskog slova i broja E06340670, 7 novčanica u apoenu od 50,00 KM serijskog slova i broja E01168590, 5 novčanica u apoenu od 100,00 KM serijskog slova i broja C0549924, 3 novčanice u apoenu od 50,00 EUR serijskog slova i broja X57403034354.

Dakle, načinio lažan novac s ciljem da ga stavi u opticaj kao pravi.

2. L. G. i L. S. – zajedno

Dana 28.05.2013.godine u Barama, nakon prethodnog dogovora, s ciljem da lažan novac stave u opticaj kao pravi, pošto je L.G. prethodno načinio više krivotvorenih novčanica u apoenu od 20,00 KM, serijskog slova i broja D05542250, dogovorili se da odu na zelenu pijacu u barama, kojom prilikom su sa sobom ponijeli veći broj krivotvorenih novčanica u apoenu od 20,00 KM serijskog slova i broja D05542250, te dok je L.G. ostao u vozilu, čekajući da njegova supruga L.S. zamijeni krivotvorene novčanice za prave, L.S. je sa krivotvorenim novčanicama pomenutog slova i broja, na pijaci kupovala proizvode i to: od T. J. rasade u vrijednosti od 2,00 KM, a koja joj je na ime kusura vratila iznos od 18,00 KM, od R.M. mlijeko u vrijednosti od 3,00 KM, a koja joj je na ime kusura vratila iznos od 17,00 KM, V. N. mlijeko u vrijednosti od 2,50 KM, a na ime kusura dobila iznos od 17,50 KM, B. D. cvijeće u vrijednosti od 8,00 KM, a koja je od istog na ime kusura dobila iznos od 12,00 KM, od P. D. peškire u vrijednosti od 7,00 KM, da bi joj ova na ime kusura vratila iznos od 13,00 KM, nakon čega se ponovo vratila do P. D. i kupila čarape u vrijednosti od 10,00 KM, a od čega joj je ova na ime kusura vratila iznos od 10,00 KM, zatim kupila proizvode od M. Z. za novčanicu od 20,00 KM istog serijskog slova i broja.

Dakle, kao saizvršiooci, lažan novac stavili u opticaj kao pravi,

Čime su počinili, i to: L. G. produženo krivično djelo krivotvorenja novca iz člana 205. stav 1. Krivičnog zakona BiH, a L. S. produženo krivično djelo krivotvorenja novca iz člana 205. stav 1. Krivičnog zakona BiH, u vezi sa članom 29. i članom 54. istog Zakona.

(izvod iz presude Suda BiH broj: S1 3 K 013101 14 K)

Krivična djela iz ove oblasti propisana su u KZ BiH (falsifikovanje novca – član 205, falsifikovanje hartija od vrijednosti – član 206, falsifikovanje znakova za vrijednost – član 207, falsifikovanje znakova za obilježavanje robe, mjera i utega – član 208); u KZ FBiH (falsifikovanje hartija od vrijednosti – član 256, falsifikovanje kreditnih i ostalih kartica bezgotovinskog plaćanja – član 257, falsifikovanje znakova za vrijednost – član 258, falsifikovanje znakova za obilježavanje robe, mjera i utega – član 259, Izrada, nabavka, posjed, prodaja i davanje na upotrebu sredstava za falsifikovanje – član 260); u KZ BDBiH (falsifikovanje hartija od vrijednosti – član 250, falsifikovanje kreditnih i ostalih kartica bezgotovinskog plaćanja – član 251, falsifikovanje znakova za vrijednost – član 252, falsifikovanje znakova za obilježavanje robe, mjera i utega – član 253, Izrada, nabavka, posjed, prodaja i davanje na upotrebu sredstava za falsifikovanje – član 254) i u KZ RS (falsifikovanje hartija od vrijednosti – član 274, falsifikovanje kreditnih kartica i kartica za bezgotovinsko plaćanje – član 276, falsifikovanje znakova za vrijednost – član 277, falsifikovanje znakova za obilježavanje robe, mjera i tegova – član 279, Pravljenje, nabavljanje, davanje drugom sredstava za falsifikovanje – član 278).

4.3. KRIVIČNA DJELA IZ OBLASTI TRŽIŠNE KONKURENCIJE/UTAKMICE (POVREDA RAVNOPRAVNOSTI U VRŠENJU PRIVREDNE DJELATNOSTI, STVARANJE MONOPOLISTIČKOG POLOŽAJA NA TRŽIŠTU, ZLOUPOTREBA U POSTUPKU JAVNE NABAVKE I DR.)

U društvenom uređenju kao što je Bosna i Hercegovina (složena zajednica) sa više nivoa izvršne i zakonodavne vlasti, mnoge oblasti privrednog života regulisane su na raznim nivoima, što stvara mogućnost zloupotrebe ili iskorišćavanja nereguliranih segmenata u oblasti uređivanja privrednih tokova (oblast koja nije precizno definisana zakonom u smislu nadležnosti ili je još uvijek u nekim fazama pripreme zakonske regulative). Naprijed navedeno pruža razne mogućnosti manipulacije i ne pruža iste mogućnosti svim privrednim subjektima. U Bosni i Hercegovini nisu isti uslovi poslovanja za sve privredne subjekte jer postoji tzv. državni monopol, odnosno javna i komunalna preduzeća koja imaju monopol u smislu da potrošač nema alternative. Međutim, štetan monopol može da se ostvari i zloupotrebom u smislu da se krši zakon o javnim nabavkama, pa se neopravdano “forsiraju” ista preduzeća bez obzira na reference, odnosno svi učesnici nisu u mogućnosti da ravnopravno učestvuju u tzv. “tržišnoj utakmici”. Sklapanjem štetnih ugovora onemogućavaju se druga pravna ili fizička lica da ravnopravno učestvuju u privrednim tokovima (ograničavanje kretanja ljudi robe i kapitala). Zloupotrebom može da se utiče na sprečavanje ili ometanje međuentitetskog prometa raznim manipulacijama (uskraćivanjem dozvola, onemogućavanje transparentnosti i “zdrave” konkurencije). Time se, na nekom određenom području, omogućava nelojalna konkurencija nekim privrednim subjektima, da na štetu drugih ostvaruju nezasluženi ekstra profit (najčešće kod uvoza deficitarne robe ili robe koja je više tražena na tržištu i sl.).

Monopol se pojavljuje u situaciji u kojoj određeni poslovni subjekt (po pravilu velika firma) radi sticanja snage, posluje u sistemu tržišta bez konkurencije i time ovladava tržištem. Monopolistički sporazumi su sporazumi dogovoreni između dva ili više privrednih subjekata koji imaju za cilj narušavanje i sprečavanje konkurencije i poremećaj tržišta na štetu potrošača. Ovakav sporazum omogućava jednom poslovnom subjektu povlašćen odnosno dominantan položaj na tržištu. U takvoj situaciji može doći do povećanja cijena robe ili usluga, obustave ili ograničenja proizvodnje ili primjene nejednakih uslova.

Nelojalna konkurencija predstavlja takvu situaciju na tržištu u kojoj se jedan privredni subjekt ponaša suprotno dobrim poslovnim običajima i nanosi štetu drugom poslovnom subjektu ili potrošačima (npr. nelojalne reklame, ocrnjivanje, davanje netačnih informacija o svojoj robi ili prikriivanje mana robe i dr.).

Oblast zaštite slobodne tržišne konkurencije posebno dobija na značaju u situaciji u kojoj je trenutno Bosna i Hercegovina na svom putu ka priključenju Evropskoj uniji. Jedna od osnovnih politika na kojoj počiva Evropska unija jeste politika tržišne konkurencije/utakmice, koja podrazumijeva uspostavljanje takvog sistema kojim se obezbjeđuje da tržišna konkurencija na zajedničkom tržištu nije narušena, a zasniva se na primjeni pravila za obezbjeđenje poštenog međusobnog takmičenja privrednih subjekata. Primjenom takvih pravila podstiče se preduzetnost, djelotvornost, potrošačima nudi širi

izbor, utiče na smanjenje cijena i poboljšanje kvaliteta. Evropska unija ima značajne instrumente kojima se bori protiv netržišnog ponašanja.

U našoj domaćoj praksi rijetki su primjeri procesuiranja ovih krivičnih djela, pa će preuzimanje odgovarajućeg zakonodavstva u ovoj oblasti iz prava Evropske unije sigurno da utiče na veću pažnju organa gonjenja u ovoj oblasti.

Krivična djela iz ove oblasti regulisana su u KZ BiH (povreda ravnopravnosti u vršenju privredne djelatnosti – član 204), u KZ FBiH (stvaranje monopolističkog položaja na tržištu – član 253, nedopušteno bavljenje bankarskom djelatnošću – član 269, povreda ravnopravnosti u obavljanju privredne djelatnosti – član 241), u KZ BDBiH (stvaranje monopolističkog položaja na tržištu – član 247, povreda ravnopravnosti u obavljanju privredne djelatnosti – član 235) i u KZ RS (nedozvoljeno bavljenje bankarskom djelatnošću – član 284, povreda ravnopravnosti u obavljanju privredne djelatnosti – član 260, zloupotreba u postupku javne nabavke – član 264a).

4.4. KRIVIČNA DJELA U VEZI SA STEČAJEM I PRIVATIZACIJOM (ZLOUPOTREBA STEČAJA, ZLOUPOTREBA STEČAJNOG POSTUPKA, LAŽNI STEČAJI, OŠTEĆENJE POVJERILACA, ZLOUPOTREBA U POSTUPKU PRIVATIZACIJE, IZRADA LAŽNOG BILANSA, NETAČNE PROCJENE I DR.)

Bosna i Hercegovina je zemlja u tranziciji, odnosno društvo u kojem još uvijek traje vlasnička transformacija sa svim anomalijama koje prate tokove privatizacije. Privatizacija u našoj zemlji regulisana je entitetskim (i kantonalnim) zakonima koje sprovode entitetske agencije za privatizaciju (organizuju prodaju i nadziru provedbu ugovora) i u tom procesu nastale su razne zloupotrebe same privatizacije (štetni ugovori, netačna procjena, namjerno obezvređivanje kapitala, neosnovano zaduživanje i sl.), a najčešći oblici zloupotrebe privatizacije su neispunjavanje ugovora u vezi sa: pokretanjem ili nastavkom obavljanja registrovane djelatnosti, zadržavanjem radnika, novim zapošljavanjem, investicijama, izmirenjem preuzetih obaveza i sl. Kao posljedica rata i zbog restrukturisanja privrede u Bosni i Hercegovini, kod mnogih privrednih društava pokrenut je stečajni postupak što je, također, u nekim slučajevima iskorišćeno za zloupotrebu procesa stečaja. Svjesno dovođenje firme u situaciju da bude prezadužena i nesposobna za plaćanje (nelikvidnost i nesloventnost, odnosno kada privredni subjekat nije likvidan tj. nije u situaciji da plaća obaveze, odnosno kada visina obaveze – dugova prevazilazi vrijednost kapitala). U našoj praksi najčešći slučajevi su pokretanje stečajnog postupka zbog obaveza jer se na taj način pokušava da izbjegne obaveze prema državi (porezi i doprinosi), te obaveze prema zaposlenim, dobavljačima, poslovnim bankama i dr.

Stečaj predstavlja ekonomsko stanje privrednog društva u kome društvo više ne raspolaže sa tolikom imovinom iz koje bi moglo da izmiri potraživanja prema svojim povjeriocima. Stečaj, u pravilu, nastaje kao posljedica neracionalnog ili nesavjesnog postupanja odgovornog lica. Krivično djelo prouzrokovanje stečaja regulisano je u sva tri krivična zakona: član 243. KZ FBiH, član 237. KZ BDBiH, odnosno krivično djelo prouzrokovanje stečaja nesavjesnim poslovanjem iz člana 259. KZ RS. Ovim krivičnim djelom inkriminirani su razni oblici nesavjesnog postupanja odgovornog lica u odnosu na poslovanje privrednog društva koje se već nalazi u teškoj situaciji: obustavljanje naplate potraživanja, prekomjerno trošenje, otuđenje imovine u besćenje, preuzimanje nesrazmjerne obaveze, lakomisleno korišćenje zajmova, sklapanje posla sa licem nesposobnim za plaćanje i dr. Cilj ovakvog postupanja odgovornog lica jeste smanjenje buduće stečajne mase privrednog društva koje je već prezaduženo (ili značajno smanjenje imovine privrednog društva i oštećenje drugog – KZ RS).

Kada odgovorno lice u privrednom društvu svjesno i voljno prouzrokuje stečaj da bi na taj način društvo izbjeglo isplatu svojih obaveza, čini krivično djelo lažni stečaj iz člana 244 KZ FBiH (član 238. KZ BDBiH, i član 259 KZ RS zloupotreba lažnog stečaja).

Načini izvršenja ovog krivičnog djela mogu biti različiti: prividna prodaja, prodaja ispod tržišne vrijednosti, prikrivanje, besplatno ustupanje ili uništavanje cijele ili dijela imovine društva; zaključenje fiktivnih ugovora o dugu ili priznavanje nepostojećih potraživanja; prikrivanje, uništavanje, preinačenje ili na takav način vođenje poslovnih knjiga, isprava ili spisa koje je društvo po zakonu ili drugom propisu

obavezno da vodi da se iz njih ne može utvrditi stvarno imovinsko stanje, ili ovo stanje sačinjavanjem lažnih isprava ili na drugi način prikaže takvim da se na osnovu njega može otvoriti stečaj. Posljedica ovog krivičnog djela je prouzrokovanje stečaja.

U praksi, rijetki su slučajevi procesuiranja krivičnih djela prouzrokovanje stečaja, lažni stečaj i oštećenje povjerilaca, u odnosu na druga krivična djela iz oblasti privrede. Iz primjera koji slijede, iz dispozitiva presuda, vidljiva je sva složenost načina izvršenja ovih krivičnih djela. Procesuiranje ove vrste krivičnih djela zahtijeva jedan intenzivan timski rad u dokazivanju radnje izvršenja, uz redovno učešće stručnog lica ekonomske struke, vještaka ekonomske struke, a po potrebi i vještaka drugih struka. Problematika otkrivanja i procesuiranja ovih krivičnih djela sastoji se u tome što se ne posmatra samo jedan poslovni događaj privrednog društva, već se vrši pregled poslovanja društva u jednom dužem vremenskom periodu, obično jedna, dvije ili više poslovnih godina, a to podrazumijeva prikupljanje većeg broja poslovnih dokumenata, njihov detaljan pregled i ekonomsko-pravnu analizu poslovanja društva u cilju dokazivanja postojanja elemenata bića ovih krivičnih djela.

U primjeru koji slijedi vidljiv je jedan od modaliteta načina izvršenja krivičnog djela prouzrokovanje stečaja.

Primjer: krivično djelo Prouzrokovanja stečaja

U vremenskom periodu od 05.04.2004. do kraja 2007. godine, u T., kao odgovorna osoba i suvlasnik, u svojstvu direktora privrednog društva „A” doo, koje je osnovao zajedno sa stranim ulagačem „AA” iz X., znajući za prezaduženost Društva i znajući da nisu izmirili dugovanja iz 1999. godine i 2000. godine, po ispostavljenim računima prema navedenom stranom ulagaču u ukupnom iznosu od 71.193,00 KM, u namjeri da prouzrokuje stečaj nad Društvom „A” doo, dana 05.04.2004. godine potpisivanjem Ugovora o osnivanju broj: ...osnovao vlastitu firmu pod nazivom „AS” doo, sa istim sjedištem, na istoj adresi i u istim prostorijama kao Društvo „A” doo, da bi potom odlučio da se sa danom..., obustavi sve poslovne aktivnosti zajedničkog Društva „A” na pružanju špediterskih usluga, a istovremeno počevši od godine, usmjerio razgranate poslovne aktivnosti pomenutog zajedničkog Društva na pružanju špediterskih usluga i iste vršio samo u okviru poslovanja vlastitog Društva „AS” doo, te je koristeći svoje svojstvo odgovorne osobe u obje firme, troškove poslovanja vlastite firme „AS” doo, iskazivao kao troškove poslovanja zajedničke firme „A” doo, te je poslujući na navedeni način koji je u očitoj suprotnosti sa urednim privređivanjem, umanjio imovinu Društva i to tako da su troškovi poslovanja firme „A” doo Tesanj u drugoj polovini 2004. godine neosnovano povećani za 17.181,00 KM, a u 2005. godini za 15.440,29 KM, što ukupno-iznosi 32 629,29 KM, a sve u korist vlastite firme „AS” doo koja je u navedenom periodu obavljala neuporedivo veći broj poslovne aktivnosti, usljed čega je zajedničko Društvo „A” doo, doveo u nelikvidnost, na koji način je preusmjeravanjem osnovne poslovne aktivnosti i time lišavanja stabilnog izvora prihoda zajedničke firme „A” prouzrokovao iskazivanje gubitka iste u poslovnoj 2004. godini i 2005. godini, što je za kajnju posljedicu imalo otvaranje stečajnog postupka nad istom Rjesenjem ...suda u broj:...,kao i posljedicu po navedenog stranog ulagača koji podnesenu stečajnu prijavu kao stečajni povjerilac nije mogao realizovati iz razloga što je stečajni dužnik „A” doo imao dugovanja koliko i nenaplativih potraživanja, pa je naprijed navedenim radnjama oštetio stranog ulagača „AA” doo iz X, za ukupan iznos od 32.629,29KM,

Dakle, kao odgovorna osoba u pravnoj osobi, znajući za svoju prezaduženost i dugovanja, obustavljajući naplaćivanje svojih tražbina, s ciljem da smanji buduću stečajnu masu, poslovao na način koji je u očitoj suprotnosti s urednim privređivanjem, te u potpunosti umanjio imovinu zajedničkog društva „A” doo, čime je počinio krivično djelo prouzrokovanja stečaja iz čana 243. stav 2.u vezi sa stavom I. KZ F BiH

(izvod iz presude Općinskog suda u Tešnju br. 39 0 K 022877 12 K)

Krivičnim djelom oštećenje ili povlašćivanje povjerilaca iz člana 262. KZ RS (oštećenje povjeritelja iz člana 246. KZ FBiH, član 240. KZ BDBiH), štite se prava povjerilaca od nesavjesnih postupanja odgovornih lica kada privredno društvo postane nesposobno za plaćanje svojih obaveza. Ovo krivično djelo pojavljuje se u dva oblika: oštećenje povjerilaca i izigravanje povjerilaca. Oštećenje povjerilaca postoji kada odgovorno lice u privrednom društvu, znajući da je društvo postalo nesposobno za plaćanje, isplatom duga ili na drugi način, namjerno stavi nekog od povjerilaca u povoljniji položaj i time ošteti ostale povjerioce, dok izigravanje povjerilaca postoji kada odgovorno lice, iako zna da je društvo postalo nesposobno za plaćanje, u namjeri da izigra ili ošteti povjerioce, prizna neistinito potraživanje, sastavlja lažne ugovore ili nekom drugom prevarnom radnjom ošteti povjerioce društva. Za postojanje ovog krivičnog djela potrebno je da se ono vrši u vrijeme kada je privredno društvo postalo nesposobno za plaćanje, a ova okolnost mora da bude obuhvaćena umišljajem izvršioca tj. odgovorno lice je svjesno nesolventnosti društva i u takvoj situaciji vrši radnju oštećenja odnosno izigravanja povjerilaca društva.

U narednom primjeru, vidi se kako privatizovano društvo ostaje bez imovine tako što odgovorno lice u društvu favorizuje neke od povjerilaca društva, odnosno izigrava druge povjerioce prodajući imovinu društva jednom povjeriocu na ime izmirivanja potraživanja koja su nedospjela ili kasnije dopijevaju od potraživanja drugih povjerilaca odnosno zaključivanjem lažnih ugovora izigrava povjerioce društva. U takvom slučaju, s obzirom na to da društvo ostaje bez imovine ili je ona minimalna, potraživanja ostalih povjerilaca društva ostaju nenaplaćena. Često je najveći povjerilac društva poreska uprava odnosno budžet entiteta. Sljedeći primjer upravo oslikava takvu situaciju.

U primjeru za ovo krivično djelo, prisutan je i jedan i drugi oblik ovog krivičnog djela. Kao što je to slučaj sa prethodno opisanim krivičnim djelima (lažni stečaj i zloupotreba u stečajnom postupku), i ovo krivično djelo je izuzetno složeno i zahtjevno za procesuiranje. Ova krivična djela kao i neka druga krivična djela često konzumiraju ili su izvršena u sticaju sa krivičnim djelom falsifikovanja ili uništavanja poslovnih ili trgovačkih knjiga ili isprava iz člana 274. KZ RS (falsifikovanje ili uništenje poslovnih ili trgovačkih knjiga ili isprava iz člana 261. KZ FBiH, iz člana 255 KZ BDBiH). U toku sprovođenja istrage i ovog krivičnog djela, neophodno je da se posmatra duži vremenski period poslovanja društva, dokumentuju odgovarajućim dokazima sve radnje izvršenja koje su predmet istrage i da se angažovanjem vještaka ekonomske struke kvalitetnim stručnim nalazom i mišljenjem na jasan i razumljiv način da stručna ocjena izvršenih radnji sa aspekta relevantnih propisa koji regulišu datu oblast.

Primjer: krivično djelo Oštećenje ili povlašćivanje povjerilaca u sticaju sa krivičnim djelom Falsifikovanje ili uništavanje poslovnih ili trgovačkih knjiga ili isprava

P. N,

1. 1. kao predsjednik Upravnog odbora i predsjednik Skupštine akcionara "F" a.d. B (u daljem tekstu: društvo), koje je u većinskom vlasništvu njegovog ino-društva K T I GmbH iz A. (51%), znajući da je društvo postalo nesposobno za plaćanje svojih dospjelih obaveza jer su transakcioni računi društva od kraja 2007.godine do početka 2009.godine u većem periodu bili blokirani, u namjeri da izigra povjerioce društva, Ugovorom o kupoprodaji nekretnina br.OPU:... od....godine i Anexom Ugovora od....godine, prodao kupcu „I-K“ d.o.o. B nekretnine u vlasništvu društva - zemljište i zgrade koje se nalaze u B., upisane u zk.ul.broj ... k.o. B., za kupoprodajnu cijenu od 10.500.000,00 KM, u koju cijenu je priznao i uračunao neistinita potraživanja „K I“ AG u ukupnom iznosu od 2.387.355,34 KM, zatim iz kupoprodajne cijene isplatio nedospjela potraživanja po kreditima -Leasing d.o.o. M u iznosu od 514.446,46 KM i ..Bank B. u iznosu od 1.702.934,00 KM i isplatio povjeriocu "V" a.d. potraživanje u iznosu od 1.478.926,93 KM odnosno čiji su rokovi dospjeća plaćanja bili nakon dospjeća plaćanja reprogramiranih poreskih obaveza društva utvrđeni Sporazumima o reprogramiranju obaveza RS Ministarstva finansija Poreske uprave br... (rok dospjeća počev od...), te Sporazumom br. od....godine (rok dospjeća počev od godine) čime je ove povjerioce stavio u povoljniji položaj i time znatno ošteti povjerioca Republiku Srpsku

Ministarstvo finansija Poreska uprava, usljed čega je nastupila šteta za budžet Republike Srpske u iznosu od od najmanje 4.353.769,38 KM,

dakle, znajući da je društvo čiji je većinski vlasnik njegovo ino-društvo postalo nesposobno za plaćanje, u namjeri da izigra povjerioce, priznao neistinita potraživanja i isplatom duga stavio određene povjerioce u povoljniji položaj i time znatno oštetio najmanje jednog od svojih povjerilaca, usljed čega je nastupila znatna šteta, te

2. u vremenskom periodu od 30.05.2008. godine do 26.10.2009. godine, kao odgovorno lice, u svojstvu predsjednika Upravnog odbora "F" a.d. Banja Luka i kao zastupnik ino-društva "K T I" GmbH, svojim potpisom i pečatima društva ("F" a.d. B i "K T I" GmbH), ovjerio sljedeće ugovore u ustupanju potraživanja (cesiji) sa neistinitim sadržajem:

- 1) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "K TI" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d., na iznos od 97.791,50 KM ili 50.000,00 EUR,
- 2) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "K TI" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d, na iznos od 391.166,00 KM ili 200.000,00 EUR,
- 3) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "KT I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d. B, na iznos od 195.583,00 KM ili 100.000,00 EUR,
- 4) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "KT I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d. na iznos od 81.166,95 KM ili 41.500,00 EUR,
- 5) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "KT I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d, na iznos od 952.978,60 KM ili 487.250,22 EUR,
- 6) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d na iznos od 102.000,00 KM ili 52.151,77 EUR,
- 7) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d, na iznos od 97.791,50 KM ili 50.000,00 EUR,
- 8) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 30.06.2008. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d, na iznos od 19.558,30 KM ili 10.000,00 EUR,
- 9) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 30.05.2008. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d na iznos od 136.908,10 KM ili 70.000,00 EUR,
- 10) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 05.08.2008. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d, na iznos od 9.779,15 KM ili 5.000,00 EUR,
- 11) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 22.08.2008. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d, na iznos od 17.602,47 KM ili 9.000,00 EUR,
- 12) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 10.10.2008. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d", na iznos od 24.447,88 KM ili 12.500,00 EUR,
- 13) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 27.10.2008. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d, na iznos od 29.337,45 KM ili 15.000,00 EUR,
- 14) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a.d, na iznos od 24.545,04 KM ili 12.549,68 EUR,
- 15) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "Fa" a. na iznos od 11.644,40 KM ili 5.953,69 EUR,
- 16) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.06.2008. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "C" d.o.o. i "Fa" a.d., na iznos od 58.674,90 KM ili 30.000,00 EUR,
- 17) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 07.07.2008. godine, između "K I" AG, "K T I" GmbH i "C" d.o.o. i "Fa" a.d., na iznos od 68.454,05 KM ili 35.000,00 EUR,

18) Ugovor o ustupanju potraživanja, zaključen 26.10.2009. godine, između "K I" AG, "J P" M i "F" a.d. Banja Luka, na iznos od 35.214,79 KM ili 18.005,04 EUR, te "Pregled usaglašenih plaćanja" broj 221/09 od 31.12.2009. godine, a kojim poslovnim ispravama je prikazao u poslovnim knjigama društva "F" a.d., da je "K I" AG svoja navodna potraživanja prema "F a" a.d. u ukupnom iznosu od 2.354.644,08 KM ili 1.203.910,40 EUR ustupilo u korist primalaca:

- 1) "K T I" GmbH u ukupnom iznosu od 2.192.300,34 KM ili 1.120.905,36 EUR;
- 2) "C" d.o.o. , u ukupnom iznosu od 127.128,95 KM ili 65.000,00 EUR;
- 3) "JP" M, u iznosu od 35.214,79 KM ili 18.005,04 EUR, iako "F", kao dužnik i "K I" AG AG, kao povjerilac i ustupilac potraživanja, nisu bili u dužničko-povjerilačkom odnosu iz kojeg bi proistekle navedene obaveze za "F" a.d.,

dakle, ovjerio svojim potpisom i pečatom poslovne isprave sa neistinitim sadržajem

čime je izvršio krivično djelo oštećenje ili povlašćivanje povjerilaca iz člana 262 stav 3 u vezi sa stavom 2 i 1 Krivičnog zakona Republike Srpske, u sticaju sa krivičnim djelom falsifikovanje ili uništavanje poslovnih ili trgovačkih knjiga ili isprava iz člana 274 stav 1 Krivičnog zakona Republike Srpske,

(izvod iz presude Okružnog suda Banja Luka br.11 0 K 010380 13 K)

4.4.1. PRIVATIZACIJA

U prethodnom periodu, nakon izvršene privatizacije državnog kapitala u preduzećima, uočene su različite nezakonite aktivnosti novih vlasnika. Ove pojave uglavnom se odnose na neispunjavanje uslova iz ugovora o privatizaciji, zbog čega agencije za privatizaciju i dioničari pokreću sudske postupke (kršenje odredbi o nastavku registrovane djelatnosti, zadržavanja zaposlenih radnika, proširivanje djelatnosti, investicije i dr.). U sudskom postupku dolazi do raskida ugovora o privatizaciji i vraćanja firmi u posjed ranijeg vlasnika, ali često sa teškim posljedicama jer je imovina takvih firmi devastirana, otuđena (pr. prenesena novoosnovana preduzeća) ili opterećena hipotekama u korist banaka, tako da nakon sudskog poništavanja ugovora o privatizaciji često ostaje samo ime firme sa dugovima i bezvrijednom imovinom.

Opisane pojave, nastale u procesu tranzicije, prelaska sa državno-socijalističkog upravljanja u privredi na koncept neoliberalnog kapitalizma, nisu novitet koji se pojavio prvi put na našim prostorima i prostorima susjednih zemalja. Novi vlasnici privatizovanih preduzeća, u najvećem broju slučajeva, nisu platili kupljene akcije iz vlastitih sredstava već najčešće kupovinom tzv. stare devizne štednje ili iz kreditnih sredstava podignutih na teret imovine istih preduzeća, što im je umanjilo mogućnost investiranja, nastavka ili otpočinjanja rada preduzeća i zapošljavanja novih radnika. Sličan način preuzimanja preduzeća, tridesetih godina prošlog vijeka, pod nazivom "management bay out" pojavio se u Americi, gdje je menadžment preduzeća (direktori, uprava) preuzimao preduzeće i najčešće se to preuzimanje finansiralo kreditom, zatim se imovina preduzeća rasprodavala, a preduzeće ostajalo sa velikim dugom, nakon čega isti ljudi idu ka sljedećem preuzimanju (žrtvi). Dakle, krediti nisu uzimani radi ulaganja u modernizaciju preduzeća, novu opremu, tehnologiju i sl. što je i dovelo do prve velike krize u Americi tridesetih godine prošlog vijeka.

Kada su u pitanju krivična djela iz oblasti privatizacije, može se reći da u praksi sudova i tužilaštava u Bosni i Hercegovini nije bilo značajnog procesuiranja pojavnih oblika privrednog kriminala koji potiču iz procesa privatizacije, kao ni očekivanih rezultata koji bi u krivičnompravnom smislu sankcionisali i razobličili neke posljedice loše sprovedene privatizacije u društvu. Jedan od razloga jeste i to

što su entitetske agencije (direkcija) za privatizaciju, kao jedna ugovorna strana, trebale da prate, i to u periodu od nekoliko godina, izvršavanje preuzetih obaveza iz ugovora koje su novi vlasnici kapitala bili u obavezi uredno izvršavati, kako je to bilo predviđeno ugovorom.

U toku rješavanja pojedinih prijava (ili istraga gdje je istraga bila pokrenuta), uočeno je da su entitetska tijela koja su sprovodila privatizaciju, u cilju omogućavanja poslovanja privatizovanih firmi, davala saglasnost novim vlasnicima, i prije određenih rokova u ugovoru, da mogu podizati kredite kod komercijalnih banaka, a kao sredstvo obezbjeđenja služila je imovina privatizovanog preduzeća (iako prvobitno ugovor takvo zaduženje nije dozvoljavao određeni period). Osim toga, od momenta izvršene privatizacije do momenta podnošenja prijava policiji ili tužilaštvu prošao je duži vremenski period, jer nije odmah ni bilo vidljivo kako se taj proces odvija unutar nekog privatizovanog preduzeća, tako da je u nekim slučajevima došlo do nastupanja relativne zastare krivičnog gonjenja. Obično su podnosioci prijava bili manjinski akcionari, pa u slučaju da nema dovoljno dokaza da je izvršeno neko krivično djelo, oštećenim akcionarima je preostala mogućnost podnošenja tužbe za naknadu štete nadležnom sudu prema Zakonu o privrednim društvima.

U Republici Srpskoj, tokom 2010. godine, procesuiran je jedan predmet koji se odnosio na slučaj sprovođenja privatizacije u preko 70 preduzeća metodom licitacije zbog sumnje u namještanje. Međutim, ovaj predmet nije imao pozitivan sudski epilog, jer je sud donio pravosnažnu oslobađajuću presudu. U drugom slučaju, koji se odnosio na kupovinu akcija državnog kapitala u jednom preduzeću manipulacijom putem berze, donesena je pravosnažna osuđujuća presuda.

Provjere informacija, istrage i procesuiranje predmeta iz oblasti privatizacije izuzetno su složene prirode i pred tužioce i policiju postavljaju visoke zahtjeve, prije svega u smislu dobrog poznavanja ove oblasti, propisa koji su u primjeni, načina rada, pravila i sprovođenja postupaka od strane Agencije (Direkcije) za privatizaciju i njezinih službenika, poznavanje berzanskog poslovanja i svih drugih pratećih propisa. Ni jedan od predmeta iz ove oblasti nije moguće uspješno procesuirati bez dobrog poznavanja ove oblasti i bez dobrih ekonomskih stručnjaka, eksperata odnosno vještaka koji će pomoći tužiocu da jedan tako složen predmet iznese pred sud.

Krivična djela iz ove oblasti regulisana su u KZ FBiH (prouzrokovanje stečaja – član 243, lažni stečaj – član 244, zloupotreba u stečajnom postupku – član 245, zloupotreba u postupku privatizacije – član 248, izrada lažne bilanse – član 249, zloupotreba procjene – član 250); u KZ BDBiH (prouzrokovanje stečaja – član 237, lažni stečaj – član 238, zloupotreba u stečajnom postupku – član 239, zloupotreba u postupku privatizacije – član 242, izrada lažne bilanse – član 243, zloupotreba procjene – član 244), u KZ RS (zloupotreba lažnog stečaja – član 258, prouzrokovanje stečaja nesavjesnim poslovanjem – član 259, zloupotreba u stečajnom postupku ili postupku prinudnog poravnjanja – član 261, oštećenje ili povlašćivanje povjerilaca – član 262).

4.5. KRIVIČNA DJELA U VEZI SA PROIZVODNJOM I TRGOVINOM (NEDOZVOLJEN PROMET AKCIZNIH PROIZVODA, NEDOZVOLJENO SKLADIŠTENJE ROBE, NEDOZVOLJENA TRGOVINA, NEDOZVOLJENA TRGOVINA ZLATOM, NEDOZVOLJENA PROIZVODNJA, OBMANA KUPACA, POVREDA PRAVA INDUSTRIJSKOG VLASNIŠTVA I NEOVLAŠĆENA UPOTREBA TUĐE FIRME I DR.

Ovo poglavlje se uglavnom odnosi na tzv. sivu ekonomiju, koja se odvija mimo zakonske regulative, bez bilo kakve kontrole, tako da ugrožava cijeli legalni privredni sistem jednog društva, na način da se ugrožava zdravlje građana-kupaca, stvara se neloyalna konkurencija legalnim privrednim subjektima, što nanosi nesagledive posljedice budžetu jedne države, jer se sve nelegalne aktivnosti odvijaju van sistema i nisu pod kontrolom. Nadležnost za kontrolu i sprečavanje nezakonitih aktivnosti iz ovog poglavlja uglavnom imaju tržišne inspekcije, a u pojedinim segmentima i agencije (poreske administracije) koje se bave kontrolom direktnih i indirektnih poreza.

Primjer: krivično djelo Nedoizvoljen promet akciznih proizvoda

(optužnica broj: T20 0 KTPO 0009957 15)

Dana 12.12.2104.gopdine V.V. je oko 22 sata na području opštine G. , s ciljem da stavi u promet proizvode koji nisu obilježeni kontrolnim poreskim markicama BiH , ispred porodične kuće zaustavljen u m/v marke „Audi“ , reg.oznaka M00-M-000 i prilikom kontrole pripadnika PS G. , u prtljažniku vozila držao veću količinu raznih vrsta cigareta , koje je predhodno nabavio od N.N. lica , a koje nisu bile obilježene kontrolnim i poreskim markicama BiH, shodno odredbama člana 4.stav 1 i 2.tačka b), te člana 14.stav 2. I člana 25.Zakona o akcizama BiH i to:500,00 paklica cigareta marke „Walter Wolf“ plavi, tvrdo pakovanje , sa akciznim markicama R Hrvatske, 220 paklica cigareta „Ronhil Lights“ , bijeli, tvrdo pakovanje , sa akciznim markicama R hrvatske , te 1500 paklica cigareta „Marlboro „ crveni, tvrdo pakovanje , bez akciznih markica , u manjeri da ih radi zarade stavi u promet u vlastitom STR, u čemu je spriječen od strane lica MUP-a RS, CJB Banja Luka, PS G. , koji su navedene cigarete pronašli i od istog oduzeli.

Dakle, namjeravao prodavati proizvode koji nisu obilježeni kontrolnim poreskim markicama na način propisan pporeznim zakonodavstvom BiH,

Čime je počinio krivično djelo nedozvoljen promet akciznih proizvoda iz člana 210.a.stav 1.KZ-a BiH, u vezui sa članom 26.istog Zakona.

(izvod iz presude Suda BiH broj:S1 2K 019013 15)

Krivično djelo nedozvoljen promet akciznih proizvoda propisano je od 2010. godine u Krivičnom zakonu Bosne i Hercegovine i njegovo inkriminisanje pokazalo se opravdanim jer je vođeno (ili se vodi) više postupaka na sudu za navedeno krivično djelo .

Primjer: krivično djelo Nedoizvoljena trgovina

(optužnica broj:T 04 0 KT 0000464 09 od 12.04.2013.godine)

K.J. je u periodu od 00.00.2007. godine do 00.00.2007. godine, na području općine V....., nemajući ovlaštenja za trgovinu, odnosno bez registrovanog privrednog društva za trgovačku djelatnost, u cilju prodaje, od inoliferanata iz Italije izvršio nabavku 6 polovnih putničkih motornih vozila (PMV) čija vrijednost prelazi 10.000,00 KM, iste na svoje ime uvezao u carinsko područje Bosne i Hercegovine i na svoje ime prijavio u carinskoj ispostavi B....., sve sa ciljem kasnije prodaje i to:

1. dana 00.00.2007. godine prijavio uvoz PMV marke „Lancia“ tip Libra, broj šasijske 00000, proizvedeno 2000. godine, vrijednosti KM,
2. dana 00.00.2007. godine prijavio uvoz PMV marke „Ford“ tip Fokus, broj šasijske 0000000, proizvedeno 2000. godine, vrijednostiKM,
3. dana 00.00.2007. godine prijavio uvoz PMV marke „Daimlerchrysler“ tip CLK, broj šasijske 00000000, proizvedeno 2000. godine, vrijednosti KM,
4. dana 00.00.2007. godine prijavio uvoz PMV marke „ Peugeot“ tip 206, broj šasijske 00000000, proizvedeno 2005. godine, vrijednosti KM,
5. dana 00.00.2007. godine prijavio uvoz PMV marke „Peugeot“ tip 206, broj šasijske 00000000, proizvedeno 2001. godine, vrijednosti KM,
6. dana 00.00.2007. godine prijavio uvoz PMV marke „Alfa Romeo“ tip 156, broj šasijske 000000000, proizvedeno 2000. godine, vrijednosti KM,

sve u ukupnoj vrijednosti odKM,

Čime je počinio krivično djelo nedozvoljene trgovine iz člana 267. stav 1. Krivičnog zakona Federacije Bosne i Hercegovine (KZ F BiH).

(izvod iz presude OSV broj:41 OK 040233 14 K2 od 11.03.2015.godine)

Primjer: krivično djelo Nedozvoljeneno skladištenje robe

(optužnica broj: T020 0 KT 0007261 13)

Dana, 04.02.2013. godine, K.A., iako je znao da porodična kuća njegovog oca K.M., u naselje Bare, nije registrovana za skladištenje robe, ipak je u prostorijama te kuće, koje nisu registrovane za skladištenje u smislu člana 6. Zakona o unutrašnjoj trgovini F BiH ("Sl. novine F BiH", broj 40/10), uskladištio robu- cigarete marke "Drina DNF" u količini od 116 kartonskih kutija, odnosno, 5800 šteka, sa akciznim markicama UIO BiH, za koju robu nije posjedovao dokumentaciju o porijeklu, a na koju se plaća porez po poreznom zakonodavstvu BiH, a cigarete su pronađene i oduzete prilikom pretresa navedene kuće od strane ovlaštenih službenih lica UIO BiH, dana 04.02.2013. godine.

Dakle, nezakonito, odnosno, protivno članu 14. Zakona o akcizama BiH u prostoriji koja nije registrovana za skladištenje skladištio robu na koju je obavezno plaćanje poreza- akcize

Čime je K. A. počinio krivično djelo Nedozvoljeno skladištenje robe iz člana 210.b. stav 1. KZ-a BiH.

(izvod iz presude Suda BiH broj:S 1 2 K 014 657 14 K)

Ilegalna proizvodnja i krijumčarenje robe pospješili su "sivu ekonomiju" jer je takva roba bila predmet nedozvoljenog skladištenja i ilegalne prodaje, a nakon propisivanja krivičnog djela nedozvoljeno skladištenje robe iz člana 210b. KZ BiH pokrenut je i okončan značajan broj istraga za ovo krivično djelo.

Primjer: krivično djelo Povreda žiga - industrijsko vlasništvo-

(optužnica broj: KT-334/06)

Dana 22.08.2006. godine, B.S., u svojstvu direktora preduzeća „MMM“d.o.o., suprotno članu 69. i članu 86. Zakona o industrijskom vlasništvu BiH („Sl .glasnik BiH“, br. 3/02), carinskoj ispostavi Banja Luka prijavio za postupak uvoznog carinjenja i puštanja robe u slobodan promet po osnovu jedinstvene carinske isprave broj JCI-C-29660, tekstilnu i drugu robu dobavljača „Y X Z“ Beijing, Kina sa krivotvorenim robnim oznakama-žigovima marki „Adidas“, „Nike“, „Morgan“, „Tommy Hilfiger“, „Replay“, „La coste“, „Diesel“ i „Burberry“, i to;

- 47 komada donjih dijelova trenerki i 48 komada lopti sa krivotvorenom oznakom robne marke „Adidas“,
- 49 komada lopti i 70 komada donjih dijelova trenerki sa krivotvorenom oznakom robne marke „Nike“,
- 73 komada džempera, 251 komada majica i 219 košulja sa krivotvorenom oznakom robne marke „Tommy Hilfiger“,
- 1380 komada majica sa krivotvorenom oznakom robne marke „La coste“,

- 332 komada majica, 15 komada hlača i 6 komada jakni sa krivotvorenom oznakom robne marke „Replay“,
- 65 komada jakni, 7 komada hlača i 40 komada torbica sa krivotvorenom oznakom robne marke „Diesel“,
- 1070 komada majica sa krivotvorenom oznakom robne marke „Burberry“,
- 78 komada majica sa krivotvorenom oznakom robne marke „Morgan“, i ako je znao da za uvoz i distribuciju navedene robe nema ovlaštenje-odobrenje nosilaca prava ovih zaštićenih robnih žigova koji su radi zaštite od svakog neovlaštenog raspolaganja sa istim na teritoriji BiH registrovani kod Instituta za intelektualno vlasništvo Bosne i Hercegovine.

Dakle, preko granice neovlašteno uvezao robu obilježenu zaštićenim žigom, na koji način je povrijedio tuđi žig,

Čime je počinio krivično djelo iz člana 149. stav 6. u vezi stava 5. Zakona o industrijskom vlasništvu u BiH.

(izvod iz pesude Suda BiH broj: K-74/08)

Primjer: Krivično djelo Krivotvorenje kreditnih i ostalih kartica bezgotovinskog plaćanja

(optužnica broj:T04 0 KT 0002128 10 od 17.09.2010.godine (KTZ))

Dana 12.06.2010.godine E.H i S.A, na području općine Z..... i općine Z....., zajednički i dogovorno, upotrijebili kao prave, lažne bankovne kartice stranih izdatelja koje su ranije izradili i to: CFCU C.. C..U., I....., N.. Y.. 000000000, C .B.. S... D....., W... USA 0000000, C.. B.. S.. D., W..n USA 0000000000, W.B., N.... C... USA 00000000, na način da su ovim lažnim karticama plaćali robu u prodavnicama: „Exxx“ Z....., „G.....“ d.o.o. Z....., „A.....“ Z....., te pokušali platiti u prodavnici „ABC“ d.o.o. Z....., kojom prilikom su obavili 12 transakcija od kojih je 6 odobreno u ukupnom iznosu od 00.000,00 KM, pribavivši na taj način imovinsku korist u ovom iznosu, da bi dana 00.00.2010.godine, u Z..... u ul. S.....a br. 00, u kući vlasništvo S. M, prilikom pretresa kod S. A., pronađeno je 6 ranije izrađenih lažnih bankovnih kartica, a prilikom pretresa stana u ul. M..... br. 00, na kojem imaju prijavljeno boravište E.H i S.A., pronađena je veća količina tehničke robe, nabavljene ovim lažnim karticama a koja je tom prilikom oduzeta,

Čime su počinili produženo krivično djelo krivotvorenje kreditnih i ostalih kartica bezgotovinskog plaćanja iz člana 257. stav 2. u vezi sa članom 31. i 55. KZ FBiH,

(izvod iz presude OSZ broj:43 09 K 038010 10 K od 02.12.2010.godine)

Razvoj tehnologija i pružanje novih bankarskih usluga kod bezgotovinskog načina plaćanja doveli su do pojave novih oblika prevara sa kreditnim i ostalim karticama ovakvog načina plaćanja. U velikom broju slučajeva izvršioци krivičnog djela krivotvorenje kreditnih i ostalih kartica bezgotovinskog plaćanja ostaju neotkriveni. To se posebno odnosi na prevare upotrebom krivotvorenih platnih kartica putem bankomata i pojavu organizovanih prevara. Osnovne prevare putem bankomata izvršioци čine tako što koriste nepažnju imaoца kreditnih kartica, dok se komplikovaniji načini prevara vrše upotrebom različitih elektronskih uređaja. Otkrivanje izvršioца ovog krivičnog djela, posebno kada se radi o organizovanim kriminalnim grupama, predstavlja takođe jedan vrlo zahtjevan rad, novi izazov sa kojim se suočavaju policija i tužilaštvo.

Primjer:**Krivično djelo Obmana kupaca iz člana 259. KZ Brčko Distrik Bosne i Hercegovine**

1. C.H.
2. F.M.

Tokom septembra mjeseca 2003. Godine, po prethodnom međusobnom dogovoru, tako što je F.M. iz S. registrovao preduzeće DOO "DC" sa sjedištem u B., preko kojeg su izvršili u više navrata uvoz "white spirit" iz S. u BiH, s ciljem da se organizuje nelegalna proizvodnja – prerada naftnih derivata u zakupljenim prostorijama, hangarima i benzinskim terminalima bivšeg vojnog skladišta u K. koje je C.H. kao vlasnik preduzeća DOO "A.P." B uzeo u zakup od Vlade B., po ugovoru broj... od...s tim da je po prethodnom dogovoru sa vlasnicima preduzeća DOO "D", DOO "F" i DOO "I" vršena fiktivna prodaja "white spirit", a nakon toga je u jednom od hangara, korištenjem prethodno pribavljenih sirovina, koje po svom sadržaju odgovara trafo ulju, te dodavanjem kiselo baznih indikatora i drugih potrebnih materija, miješanjem sa uvezenim "white spirit" vršena proizvodnja tečnosti koju su prikazivali i stavljali u promet kao gorivo D-2, da bi na taj način ukupno nabavljenu količinu od oko 140.000 litara "white spirita" preradili i stavili u promet tako što su lagerovali izvjesne količine u krugu preduzeća DOO "A.P." dok su jedan dio prodali preduzeću DOO "LH"G, a ostali dio nepoznatim kupcima,

Dakle, s ciljem obmane kupaca stavili u promet proizvod koji po svom kvalitetu i sadržini ne odgovara onome što se redovno pretpostavlja kod tih proizvoda,

Čime su kao izvršioци počinili krivično djelo Obmana kupaca iz člana 259. stav 1. KZ Brčko Distrikt BiH u vezi sa članom 31. KZ BD BiH

(Izvod iz presude Osnovnog suda Brčko Distrikt BiH br.KP 275/03 od 29.03.2004.godine)

Propisivanje krivičnog djela obmana kupaca ima za cilj zaštitu kupaca od različitih oblika prevare pri kupovini pojedinih proizvoda. Pojavljuje se u dva oblika: obmana kupaca u prometu proizvoda i obmana kupaca lažnim reklamiranjem. Kod svih pojava oblika ovog krivičnog djela izvršilac postupa suprotno poslovnom moralu kao i odgovarajućim propisima koji regulišu promet proizvoda, tako da se i ovdje pojavljuju različiti blanketni propisi (o standardizaciji, mjernim jedinicama i dr.).

Krivična djela iz ove oblasti regulisana su u KZ BiH (nedozvoljen promet akciznih proizvoda – član 210a, nedozvoljeno skladištenje robe – član 210b, nedopuštena trgovina – član 212, nedopuštena proizvodnja – član 213); u KZ FBiH (obmana kupaca – član 265, nedopuštena trgovina zlatnim novcem i zlatom – član 266, nedopuštena trgovina – član 267, nedopuštena proizvodnja – član 270); u KZ BDBiH (neovlašćena upotreba tuđe firme – član 258, obmana kupaca – član 259, nedozvoljena trgovina zlatnim novcem i zlatom – član 260, nedozvoljena trgovina – član 261, nedozvoljena proizvodnja – član 264) i u KZ RS (nedopuštena trgovina – član 281, obmanjivanje kupaca – član 282).

4.6. KRIVIČNA DJELA U VEZI SA PRIVREDNIM POSLOVANJEM (ZLOUPOTREBA OVLAŠĆENJA U PRIVREDNOM POSLOVANJU, NESAVJESNO POSLOVANJE U PRIVREDI, SKLAPANJE ŠETNOG UGOVORA, ODAVANJE I NEOVLAŠĆENO PRIBAVLJANJE POSLOVNE TAJNE I DR.)

Ovo poglavlje se uglavnom odnosi na odgovorna lica ili zastupnike privrednih subjekata koji vrše zloupotrebu i krše propise nanoseći veliku štetu pravnom licu, a širi spektar zloupotreba odnosi se i na sticanje protivpravne imovinske koristi na način da odgovorna osoba stvara ilegalne fondove, sastavlja

lažne dokumente (bilans stanja, inventura, i sl.) koji daju netačnu sliku o stanju u pravnom licu, vrši ne-namjensko trošenje sredstava, svjesno izbjegava plaćanje poreskih obaveza, sklapa štetne ugovore, i sl. U modernoj ekonomiji česti su slučajevi da se na sve moguće (nezakonite načine) dođe do poslovnih tajni ili se one ustupaju neovlašćenom licu, dok je u proizvodnji aktualna tzv. industrijska špijunaža.

U praksi, jedno od najčešćih krivičnih djela koje se pojavljuje jeste zloupotreba ovlašćenja u privredi iz člana 263. KZ RS (zloupotreba ovlasti u privrednom poslovanju iz člana 247 KZ FBiH, zloupotreba ovlasti u privrednom poslovanju iz člana 241. KZ Brčko distrikta BiH).

Privredna društva u obavljanju registrovane privredne djelatnosti u svom poslovanju dužna su da se pridržavaju zakona, opštih akata i drugih propisa. Određena kršenja tih propisa i nezakonito privredno poslovanje odgovornog lica u pravnom licu ili/i pravnog lica, upravljeno na ostvarenje protivpravne imovinske koristi za svoje (ili drugo pravno lice), inkriminirani su kao krivično djelo.

Zloupotreba ovlašćenja u privredi može se javiti u nekoliko oblika, međusobno različitih, i to po radnji i načinu izvršenja.

Treba reći da postoje određene razlike u određivanju bića ovog krivičnog djela u Krivičnom zakonu Republike Srpske s jedne strane i u krivičnim zakonima FBiH i Brčko distrikta BiH s druge strane. Naime, navedeni oblici zloupotrebe ovlašćenja u privredi predstavljaju krivično djelo ako su praćeni i subjektivnim elementom tj. "namjerom" (KZ RS) odnosno "s ciljem" (KZ FBiH, KZ BDBiH) izvršioca da na taj način pribavi protivpravnu imovinsku korist za to pravno lice (KZ FBiH i KZ BDBiH) odnosno "za svoje ili drugo pravno lice".

Nakon privatizacije privrednih društava, u praksi su vrlo česti slučajevi nezakonitog otuđivanja dijelova ili cijele imovine društva od strane odgovornih lica putem različitih ugovora kojima se formalno prikrivaju ove nezakonite radnje. Naime, u praksi se često dešava da, nakon što većinski kapital nekog društva bude privatizovan ili nakon što kupac dijela državnog kapitala stekne većinski uticaj u društvu, po isteku roka preuzetih obaveza iz ugovora o privatizaciji, većinski vlasnik odnosno akcionari koji imaju većinsko učešće u kapitalu društva, na različite načine koji su suprotni interesima društva i dobrim poslovnim običajima, zadužuju društvo i nakon toga dogovoreno prenose imovinu društva na novoosnovana društva ili druga društva, zadužuju društvo kreditima ili sklapaju različite ugovore o zajedničkom ulaganju sa izabranim poslovnim partnerima gdje nikakvu korist od podignutih kredita ili ugovora nema to društvo.

U primjeru koji slijedi, radnju izvršenja odgovorno lice u privrednom društvu (direktor) čini grubim kršenjem zakona (zakona građevinskom zemljištu) i statuta društva, u namjeri pribavljanja protivpravne imovinske koristi za drugo pravno lice, tako što zaključuje određeni ugovor sa drugim privrednim društvom kojim faktički ustupa dio imovine društva (trajno pravo korišćenja radi građenja, koje se po zakonu nije moglo prenositi), uz to bez odgovarajućeg ekvivalenta u novcu i uopšte, bez realizacije ugovora. Pored izvršenja ovog krivičnog djela, u cilju prikrivanja kršenja statuta od strane direktora kao odgovornog lica, predsjednik upravnog odbora društva čini i krivično djelo falsifikovanje ili uništavanje službene isprave iz člana 379 stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske.

Primjer: krivično djelo Zloupotreba ovlašćenja u privredi iz čl.263.stav 2 u vezi stava 1. t.6. KZ RS i Falsifikovanje ili uništavanje službene isprave iz člana 379 stav 1. KZ RS

1. S.R., sam

Dana 07.04.2006. godine, u B., kao odgovorno lice, u svojstvu direktora preduzeća „M“ a.d. B, u namjeri da drugom pribavi protivpravnu imovinsku korist, grubo prekršio zakon i pravila poslovanja u odnosu na raspolaganje, korištenje i upravljanje imovinom preduzeća, na taj način što je, postupajući suprotno odredbama članova 6., 11., 17. i 18. Zakona o građevinskom zemljištu Republike Srpske ("Službeni glasnik Republike Srpske" broj 86/03), bez znanja i odluke Upravnog odbora, suprotno odredbama člana 48. tačke 9. i 10. Statuta "M" a.d., sa ovlaštenim licem "GT" d.o.o. B, zaključio Ugovor o ustupanju prava trajnog korištenja građevinskog zemljišta broj:..., ovjeren kod Osnovnog suda u B. br. OV...od..., kojim je ovom preduzeću nezakonito ustupio pravo trajnog korištenja radi građenja gradskog građevinskog zemljišta koje

se nalazi u B., označeno kao: k.č. br. sve upisane u Z.K. UL. br. k.o. B, ukupne površine 980 m² (po novom premjeru odgovara parcelama označenim kao... čiji je korisnik bila „M” a.d. B, sa ugovorenom vrijednošću od 200.000,00 KM (što je bilo ispod tadašnje tržišne vrijednosti ovog zemljišta), za koju cijenu se „GT” d.o.o. obavezalo da izvrši ulaganja u obezbjeđenje urbanističko tehničke dokumentacije za proširenje poslovnog kompleksa „M” a.d., nakon čega je, na osnovu predmetnog Ugovora, u katastarskom operatu dana ...godine, Rješenjem o provedenoj promjeni RUGIPP PJ B br... od ..., izvršen prenos posjeda, a dana ... u zemljišnoj knjizi Osnovnog suda B., ZK.UL.... uknjiženo pravo raspolaganja na navedenim parcelama u korist „GT” d.o.o., iako ovo preduzeće do danas nije izvršilo svoju ugovornu obavezu prema „M” a.d., čime je opisanim radnjama preduzeću „GT” d.o.o. pribavljena imovinska korist u iznosu od najmanje 294.000,00 KM, a za preduzeće „M” a.d. nastupila šteta u istom iznosu,

Dakle, kao odgovorno lice u namjeri da drugome pribavi protivpravnu imovinsku korist, grubo prekršio zakon i pravila poslovanja u odnosu na raspolaganje, korištenje i upravljanje imovinom, a izvršenim djelom je pribavljena znatna imovinska korist odnosno nastupila šteta velikih razmjera,

Čime je učinio krivično djelo Zloupotreba ovlašćenja u privredi iz člana 263. stav 2. u vezi sa stavom 1. tačka 6) Krivičnog zakona Republike Srpske,

2. B. Z.

Tačno neutvrđenog dana u toku... godine, u B., kao odgovorno lice, u svojstvu predsjednika Upravnog odbora preduzeća „M” a.d. B, potpisao Odluku broj:...od ... godine sa neistinitim sadržajem u kojoj se navodi da je Upravni odbor „M” a.d., na 6.redovnoj sjednici održanoj dana ...godine, potvrdio Sporazum o poslovnoj saradnji i Ugovor o ustupanju prava trajnog korišćenja građevinskog zemljišta koji su zaključeni između „M” a.d. i „GT” d.o.o. B (u vrijeme i način bliže opisan tačkom 1.optužnice), iako takva odluka nije donesena na navedenoj sjednici Upravnog odbora preduzeća „M” a.d., niti je Upravni odbor na predmetnoj sjednici ili bilo kojoj drugoj sjednici uopšte razmatrao kao tačku dnevnog reda donošenje takve odluke,

Dakle, kao odgovorno lice svojim potpisom ovjerio poslovnu ispravu sa neistinitim sadržajem,

Čime je učinio krivično djelo Falsifikovanje ili uništavanje službene isprave iz člana 379 stav 1. Krivičnog zakona Republike Srpske

(izvod iz presude Okružnog suda Banja Luka br.11 0 K 007096 11 K)

Drugo karakteristično krivično djelo iz oblasti privrede jeste nesavjesno privredno poslovanje iz člana 242. Krivičnog zakona Federacije BiH (član 236. Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH i član 264. Krivičnog zakona RS).

Odgovorna lica u privrednim društvima dužna su da povjerene poslove obavljaju savjesno, prema propisima i pravilima koji regulišu vršenje tih poslova i opšteprihvaćenim tehničkim pravilima. Ukoliko pri obavljanju povjerenih poslova odgovorno lice svjesnim kršenjem zakona ili drugih propisa o poslovanju, očigledno nesavjesno posluje i time prouzrokuje štetu tom pravnom licu, čini ovo krivično djelo. Zakonska odredba upućuje na blanketni karakter ovog krivičnog djela jer se radnja izvršenja odgovornog lica procjenjuje s obzirom na obaveze i zabrane koje se odnose na odgovorno lice. To je regulisano različitim propisima koji regulišu raznovrsne privredne odnose i privredne djelatnosti. Jedan od načina izvršenja ovog krivičnog djela je kršenje zakona ili odluka organa upravljanja, a odgovorno lice zna da je njegovo postupanje u suprotnosti sa zakonom odnosno odlukom. Oblici nesavjesnog privrednog poslovanja u praksi mogu da budu vrlo različiti. Treba da se vodi računa da svako nesavjesno postupanje odgovornog lica u vršenju privredne djelatnosti ne predstavlja ovo krivično djelo već, prema okolnostima slučaja, treba da se radi o “očigledno nesavjesnom postupanju”. U praksi, ovaj standard

se procjenjuje u svakom konkretnom slučaju, s tim da se treba rukovoditi da je "očigledno nesavjesno postupanje", takvo postupanje koji prevazilazi okvire obične nepažnje, koje je lako uočljivo za svakog ko se bavi takvom djelatnošću. Dakle, radi se o jačem stepenu zanemarivanja svojih obaveza.

Treba reći da postoji razlika kod propisivanja ovog krivičnog djela u Krivičnom zakonu RS, s jedne strane i KZ FBiH i KZ BDBiH, s druge strane, jer je samo u Krivičnom zakonu RS za postojanje ovog krivičnog djela potreban subjektivni elemenat, svijest odgovornog lica da nesavjesno posluje, odnosno da krši propise i odluke i da nesavjesno postupa u vršenju svojih poslova.

U primjeru koji je naveden za ovo krivično djelo, u opisu radnje izvršenja, navedeni su svi propisi koje je izvršilac "svjesno prekršio". Kada je u pitanju istraživanje i procesuiranje ovog krivičnog djela, zakonski opis krivičnog djela podrazumijeva pronalaženje, poznavanje, pravilno tumačenje sadržaja i obavezu navođenja tzv. blanketnih propisa prilikom sastavljanja optužnice.

**Primjer: krivično djelo Nesavjesno privredno poslovanje iz člana 242.
KZ F BiH**

K.A. sam:

1) U vemenskom periodu od ...godine do ...godine, u Z., kao odgovorna osoba u svojstvu direktora privrednog društva „DS“ d.d., svjesnim kršenjem člana 114. stav 1. tačka 1. i tačka 6. Statuta Društva i uputa nadzornog odbora Društva od.... godine, očigledno nesavjesno poslovao, tako što je bez saglasnosti nadzornog odbora društva i bez prethodno izrađenog poslovnog plana, te posebno bez dugoročnih projekcija tržišta i plana prihoda, postupio suprotno članu 138. stav 2. u vezi sa stavom 1. Statuta Društva, primjenio Odluku o kreditnom zaduženju upravnog odbora "DS" broj: ...od ...godine, koju je donio upravni odbor kao organ ranijeg preduzeća, a prije održavanja prve sjednice Skupštine Društva i konstituisanja organa Društva, tj. Nadzornog Odbora i Uprave, te podigao kredit kod ...Banke u iznosu od 213 000,00 Kd odnosno 329. 944,00 KM za obezbjeđenje kojeg je založio imovinu Društva u ukupnom iznosu od 4 029 874,33 KM i to: pokretne i nepokretne stvari do ukupnog iznosa od 2 509 874,33 KM i to nekretnine do iznosa od 1.885,485,33 KM, a pokretne stvari do iznosa od 624 389,00 KM, te grafičku četvorbojnu ofset mašinu "Heidelberg" Speedmaster 102-4P do iznosa od 1.520.000,00 KM, da bi potom od navedenih kreditnih sredstava izvršio nabavku opreme od dobavljača - firme "Prosystem" iz Ljubljane u ukupnoj vrijednosti od 563 000,00 Eura, i to četvorbojnu offset štamparsku mašinu marke marke "Heidelberg" Speedmaster 102-4P za iznos od 520 000,00 Eura, stroj za štancanje ofsetnih ploča za iznos od 12 000,00 Eura, stroj za razvijanje ploča marke "Stock SGB" za iznos od 11 000,00 Eura, i troškove osiguranja, demontaže, transporta, montaže za iznos od 20 000,00 Eura, iako je bio svjestan da je u vrijeme podizanja kredita i vršenja nabavke navedene opreme egzistirao novoimenovani Nadzorni Odbor Društva fomiran nakon izvršene privatizacije, da bi nakon toga podigao još jedan kredit kod ...Banke u iznosu od 180 000,00 KM za obezbjeđenje kojeg je založio ponovo imovinu Društva i to iste pokretne stvar vlasništvo "DS" koje je već jednom zalagao, u visini od 624 388,00 KM, te zatim svjesnim kršenjem člana 114. Stav 1 tačka 3. Statuta Društva, bez saglasnosti Skupštine kupio jednu parcelu zemljišta zv... označena kao kč..., za iznos od 83.250,00 KM, zaključujući Ugovor o zajedničkom građenju i Ugovor o ustupanju prava korištenja nekretnina sa H. S. od 26. 11. 2002. godne, te zgradu sa zemljištem sagrađenu na kč br...za iznos od 60 000,00 KM, zaključio Ugovor o kupoprodaji neketnina sa J. E. i dr, od 10. 06. 2003. godlne, te dva PMV marke „Fiat Marea Weekcnd 2,4 TD“ od firme "TK", za iznos od 29 000,00 KM zaključujući Ugovor o kupoprodaji od 03. 09. 2003 godine, pa je naprijed navedenim radnjama, ne postupajući sa pažnjom dobrog i savjesnog privrednika, doveo Društvo u stanje prezaduženosti, što je direktno imalo za posjedicu nelikvidnost, a kasnije i nesolventnost i time nemogućnost otplate dospjelih anuiteta po podignutim kreditima, čime su se stekli uslovi za

aktiviranje Ugovora o založenoj imovini, na koji način je prouzrokovao društvu "D S" d d Z, u vlasništvu dlioničara, znatnu imovinsku štetu u ukupnom iznosu od 1.270.100,00 KM;

čime je:

- počinio krivično djelo nesavjesno privedno poslovanje iz člana 242. stav 1. Krivičnog zakona FBiH,

(Izvod iz presude Kantonalnog suda u Zenici br.43 0 K 018300 09 K)

Ovoj grupi krivičnih djela pripada i krivično djelo zaključenje štetnog ugovora. Krivično djelo zaključenje štetnog ugovora postoji kada predstavnik ili zastupnik pravnog lica zaključi ugovor za koji zna da je štetan ili zaključi ugovor suprotno ovlaštenju i time nanese štetu tom pravnom licu. Pojam ugovora i njegovog zaključenja posmatra se u smislu odgovarajućih odredbi građanskog prava (zakon o obligacionim odnosima). Predmet ovog krivičnog djela mogu biti različiti ugovori koje zaključuju ovlašćeni predstavnici privrednih društava. U krivičnom pravnom smislu, ugovor koji je zaključen treba da je štetan za privredno društvo ili da je zaključen protivno ovlaštenju. Da li je neki ugovor štetan faktičko je pitanje i cijeni se prema okolnostima slučaja, ali u svakom slučaju bitan element bića ovog krivičnog djela jeste nastanak štete. Međutim, pokazalo se u praksi da je ovo krivično djelo veoma teško za dokazivanje i uspješno procesuiranje. Naime, za krivicu izvršioca potrebno je dokazati umišljaj, postojanje njegove svijesti da zaključuje štetan ugovor (ili da postupa protivno ovlaštenju), i to u momentu zaključenja ugovora.

Krivična djela u vezi sa nezakonitim radnjama u privrednom poslovanju regulisana su u KZ RS (nesavjesno privredno poslovanje – član 264, poslovna prevara – član 265, zaključenje štetnog ugovora – član 266, zloupotreba ovlaštenja u privredi – član 263, odavanje i neovlašćeno pribavljanje poslovne tajne – član 269), u KZ FBiH (nesavjesno privredno poslovanje – član 242, zloupotreba ovlaštenja u privrednom poslovanju – član 247, sklapanje štetnog ugovora – član 252, odavanje i neovlašćeno pribavljanje poslovne tajne – član 254) i u KZ BDBiH (prevara u privrednom poslovanju – član 245, sklapanje štetnog ugovora – član 246, odavanje i neovlašćeno pribavljanje poslovne tajne – član 248).

5. ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Jedna društvena zajednica, da bi uspješno funkcionisala, mora da bude pravno uređena u svim segmentima, tako i u oblasti privrede. Pravno uređena država odlučuje o svim aspektima djelovanja stanovništva (građana) i opredjeljuje se koje ponašanje neće sankcionisati, a šta će inkriminisati. Jedan segment društva kao što je privreda, regulisan je u okviru pravne države i ne predstavlja odvojen dio društva, ali treba istaći da predstavlja veoma složene odnose ljudskih i materijalnih potencijala koji u svakom uređenom društvu predstavljaju motor opstanka i razvoja svake zajednice, na regionalnom planu i u međunarodnoj podjeli rada.

Svako društvo se neminovno susreće sa raznim teškoćama, koje nisu direktno povezane s privredom, ali ostavljaju traga i na privredni sistem jer ništa, pa ni odnosi unutar društvene zajednice, ne predstavlja idealan sistem. Kao dio tog sistema ekonomija obuhvaća zdrave i kreativne (napredne) snage, potencijale i djelatnosti. Međutim, ekonomski sistem nikako nije imun i otporan na kriminalitet koji je usko vezan za privredu jer sam privredni kriminal predstavlja dio ukupnih devijantnih aktivnosti i destruktivnih procesa u jednom društvu.

U teoriji i praksi još uvijek se nije iskristalisala definicija privrednog kriminala, koja i da postoji, ne bi puno pomogla da se riješi ovaj problem, jer je kriminalitet prisutan uopšte u svakom društvu sa težnjom da i dalje postoji, tj. djeluje, tako da i privredni kriminal ne može da bude izuzet.

5.1. PREPREKE U OTKRIVANJU, DOKAZIVANJU I PROCESUIRANJU PRIVREDNOG KRIMINALA KAO RAZLOZI MALOG BROJA PROCESUIRANIH KRIVIČNIH DJELA IZ OVE OBLASTI

U dosadašnjoj praksi uočeno je više problema koji otežavaju istragu, odnosno procesuiranje krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala. Detaljno sagledavanje i analiza ove problematike, te preduzimanje adekvatnih mjera u otklanjanju prepreka može olakšati iznalaženje odgovarajućih rješenja u cilju podizanja nivoa uspješnosti procesuiranja krivičnih djela iz ove oblasti.

- **POSTOJANJE FANTOMSKIH/FIKTIVNIH FIRMI**

Od početka tranzicije i promjene vlasničke strukture, Bosna i Hercegovina, kao dio globalne zajednice, nije ostala imuna na pojavu tzv. fantomskih/fiktivnih firmi koje su, prije svega, služile za omogućavanje poreskih utaja stvarnim/dostupnim firmama i "pranju", odnosno legalizaciji tako stečenog novca.

- U našoj praksi zabilježeno je više oblika fiktivnih firmi i to:
- Fiktivne firme koje su upisane u sudski registar na osnovu falsifikovanih dokumenata,
- Fiktivne firme koje su upisane u sudski registar na lica koja su poslovno nesposobna,
- Fiktivne firme koje su upisane u sudski registar na lica koja su ucijenjena (pod prijetnjom),
- Fiktivne firme koje su upisane u sudski registar na strane državljane koji su nedostupni ili nikad nisu boravili u BiH,
- Fiktivne firme koje su "posudile" identitet stvarne firme tzv. paralelne firme,
- Fiktivne firme koje su regularno upisane u sudski registar, ali nisu dostupne kontrolnim organima tzv. nedostupne firme,
- Fiktivne firme koje su regularno upisane u sudski registar, uredno poslovale i nakon određenih poteškoća (najčešće nelikvidnost i nesolventnost) uz notarski ugovor vrši se prodaja drugom licu koje vrši zloupotrebu takve firme.

Zajednička karakteristika svih oblika fantomskih/fiktivnih firmi je da imaju jedan ili više pečata, PDV broj i otvoren jedan ili više transakcijskih računa, a nemaju poslovni objekat, opremu, zaposlene radnike, istaknutu firmu, ne vode poslovne knjige, ne sačinjavaju i ne predaju završne račune, ne predaju poreske prijave, transakcijski račun otvoren je u poslovnoj banci daleko od registracionog sjedišta, na transakcijskim računima uglavnom su registrovani polozi gotovine i pozajmice bez porijekla, žiralne doznake i podizanje gotovine, dok drugih transfera uobičajenih za regularna pravna lica nema, kao što su isplata plata, uplate poreza i doprinosa, plaćanje režijskih računa (telefon, internet, komunalne usluge i dr.), uplate rata kredita, raznih usluga (reklame i dr.), plaćanje komunalne takse za istaknutu firmu i dr., što sve upućuje na zaključak da ovakva firma nema minimalne uslove za učešće u privrednom životu jedne zajednice, odnosno da su ciljano registrovane za zloupotrebu i učešće u nezakonitim aktivnostima.

Masovno osnivanje fantomskih/fiktivnih firmi u Bosni i Hercegovini započelo je 2000. godine, kada je došlo do izmjena u Zakonu o porezu na promet proizvoda i usluga, odnosno kad su poreske obaveze prebačene na krajnjeg potrošača. Naime, u tom periodu poreski obveznik bio je krajnji potrošač tako da je pored tarife 1, 2 i 0, bila tzv. "dalja prodaja" koja je bila oslobođena poreskih obaveza uz ispunjavanje kumulativnih uslova, što je dovelo do maksimalne zloupotrebe od strane poreskih obveznika i gdje su korišćene fiktivne firme da se, uz formalno sačinjavanje poslovne dokumentacije (bez stvarnog prometa), poreske obaveze prebace na te firme, odnosno gdje su se fiktivne firme pojavljivale u svojstvu kupca kod stvarne – dostupne firme.

Od tog perioda pa do 2005. godine smatralo se da će uvođenjem novog poreskog sistema (u oblasti indirektnih poreza – PDV, carine i akcize), fiktivne firme izgubiti na značaju i da će biti onemogućena

evazija poreza. Međutim, uvođenjem novog poreskog sistema i stupanjem na snagu Zakona o PDV-u, pojava fiktivnih firmi nije izgubila na značaju već je intenzivirana, odnosno preko takvih firmi su počele zloupotrebe izbjegavanja poreskih obaveza u još većem intenzitetu u odnosu na prethodni period kada je došlo do pojave više modaliteta zloupotreba ovakvih firmi i kada su fiktivne firme počele da se pojavljuju i u svojstvu “dobavljača” i u svojstvu “kupca” u stvarnoj firmi.

Osnivanje i upis u sudski registar regulisan je Zakonom o privrednim društvima RS (“Sl. glasnik RS”, broj 127/08, 58/09 i 100/11), Zakonom o registraciji poslovnih subjekata u RS (“Sl. glasnik RS”, broj 67/13), Zakonom o privrednim društvima FBiH (“Sl. novine FBiH”, broj 23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05, 91/07, 84/08, 88/08, 7/09 i 75/13) i Zakonom o registraciji poslovnih subjekata u FBiH (“Sl. novine FBiH”, broj 27/05). Zakonodavac je donošenjem ovih zakona, te dopunama i izmjenama, nastojao da što bolje uredi ovu oblast i olakša privrednicima koji imaju poštene namjere da što jednostavnije i brže pokrenu privrednu djelatnost. Međutim, u posljednje vrijeme je registrovano više slučajeva gdje se kao osnivači javljaju lica koja imaju kriminogene namjere i koja zloupotrebjavaju dobre namjere zakonodavca u ovoj oblasti.

Kako bi se spriječila zloupotreba naprijed navedenih zakonskih propisa i onemogućila registracija fiktivnih firmi, neophodno je da se u postojeće zakone ugrade norme koje će to efikasno spriječiti.

U dosadašnjoj praksi uočeno je da se na ista lica registruju tzv. fiktivne firme i da ista lica iz sjene rukovode (zloupotrebjavaju) tim firmama, zbog čega bi bilo bitno da se u svim sudskim postupcima za ova lica predlaže i izriče mjera zabrane vršenja djelatnosti (članovi 68, 69. i 73. KZ BiH i analogni članovi KZ RS, FBiH i BDBiH) i prestanak djelovanja pravnog lica po sili zakona kako bi se ove grupe lica spriječile da i dalje vrše registracije fiktivnih firmi i njihovu zloupotrebu.

Također u sudskim procesima odbrana, često ili gotovo uvijek, prigovara da fiktivna firma nije ona koja je upisana u sudski registar, što često sudovi i prihvataju ne upuštajući se u dublju analizu i izvođenje zaključaka da “upis u sudski registar” automatski ne znači da firma uredno posluje i da nije došlo do zloupotrebe tako registrovane firme, te da treba razmotriti sve raspoložive podatke o njenom djelovanju (dostupnost, izmirenje obaveza, vrstu i način zloupotrebe), a ne paušalno izvoditi zaključak da je samo bitno da je “firma uredno registrovana” bez analize i dokazivanja njenog daljeg djelovanja.

U praksi se kod tzv. fantomskih/fiktivnih firmi postavlja i pitanje krivične odgovornosti ne samo formalno postavljenog direktora već i tzv. faktičkog organa društva tj. faktičkog (stvarnog) voditelja poslova, koji nije postavljen nikakvim aktom društva, već ima stvarnu moć upravljanja u takvom društvu. U njemačkoj krivičnopravnoj praksi formalno postavljeni organ upravljanja u društvu figurira kao “slam-nati čovjek”, dok faktički organ upravlja poslovanjem društva. Faktički organ upravljanja se tretira kao izvršilac krivičnih djela iz oblasti privrede uz uslov da je imao dominantnu ulogu u odnosu na formalno postavljene organe upravljanja, ili odgovara kao podstrekač ukoliko se njegova uloga svodila na davanje uputa formalno postavljenom organu.

- ZAKONSKI ROKOVI OBAVEZNOG ČUVANJA POSLOVNE DOKUMENTACIJE

U ranijem periodu bili su na snazi zakoni o sprečavanju pranja novca koje su sprovodili Finansijska policija u FBiH i Odjeljenje za sprečavanje pranja novca pri Ministarstvu finansija RS-a, ali u tom periodu krivično djelo “Pranje novca” nije bilo propisano kao krivično djelo. Od 1. 3. 2003. godine (KZ BiH), od 1. 8. 2003. godine (KZ FBiH), od 25. 6. 2003. godine (KZ RS) i od 1. 7. 2003. godine (KZ BDBiH), “Pranje novca” propisano je kao krivično djelo u članu 209. KZ BiH (“Sl. glasnik BiH”, broj 03/03), u članu 272. KZ FBiH (“Sl. novine FBiH”, broj 19/03), u članu 280. KZ RS (“Sl. glasnik RS”, broj 49/03) i u članu 265. KZ BDBiH (“Sl. glasnik BDBiH”, broj 10/03).

Da bi se eventualno počela istraga vezana za krivična djela pranja novca, poreske utaje ili nekih drugih krivičnih djela iz ove oblasti, neophodno je izuzeti poslovnu dokumentaciju koja bi koristila kao dokaz za dokazivanje počinjenja krivičnog djela. To se prije svega odnosi na krivično djelo poreske utaje, jer krivično djelo pranja novca do 2003. godine nije bilo propisano. Kada se radi o klasičnom obliku pranja novca koje za posljedicu ima poresku utaju, koja krivična djela su tada bila u nadležnosti

entitetskih tužilaštava, sa ove vremenske distance, procesuiranje ovih krivičnih djela teško je izvodljivo, posebno ako postoje predmeti iz ranijih godina. Naime, Zakonom o računovodstvu i reviziji FBiH (ista je situacija i u RS, BDBiH i BiH), pored ostalog, propisani su rokovi čuvanja poslovne dokumentacije: rok obaveznog čuvanja dokumentacije u članovima 14, 15, 16, 21, 22, 23. i 32. koji se odnose na knjigovodstvene isprave, sadržaj tih isprava, sastavljanje knjigovodstvenih isprava, glavnu knjiga, pomoćne knjige i rok čuvanja. Dalje, u članu 22. navedenog zakona propisano je da u pomoćne knjige spadaju i KUF (knjiga ulaznih faktura), KIF (knjiga izlaznih faktura), knjiga blagajne, knjiga deviznih sredstava, knjiga izdatih čekova, knjiga dospjeća mjenica, knjiga dionica, knjiga udjela i dr., a u članu 23. da se knjigovodstvene isprave, na osnovu kojih su podaci uneseni u pomoćne knjige, čuvaju najmanje sedam (7) godina, dok je u članu 32. propisano da se periodični obračuni, isprave platnog prometa putem ovlašćenih finansijskih institucija čuvaju najmanje pet (5) godina, a pomoćni obračuni, prodajni i kontrolni blokovi i sl. čuvaju se dvije (2) godine. Dakle, kod procesuiranja krivičnih djela iz oblasti privrede, ukoliko je za njihovo dokazivanje neophodno pribaviti pomenutu poslovnu dokumentaciju, neophodno je voditi računa o ovim rokovima.

Treba napomenuti da se prema zakonu o računovodstvu i reviziji RS i FBiH trajno čuvaju završni računi (godišnji računovodstveni i finansijski izvještaji, te revizorski izvještaji).

Za eventualno dokazivanje naprijed navedenih krivičnih djela, gdje su neophodni radi dokazivanja izvršenja krivičnog djela, kao osnovni dokumenti: KUF, KIF, blagajna, računi, otpremnice, narudžbenice, nalozi i dr., teško je očekivati da se bilo šta nakon propisanih rokova može pronaći i izuzeti od pravnih lica jer nisu u obavezi da čuvaju navedena dokumenta duže od propisanog roka (2, 5, 7, 10/11 godina), a mnoga pravna lica i ne egzistiraju, tako da je sa vremenske distance (kada prođu rokovi) skoro nemoguće bilo šta konkretno preduzeti za eventualno procesuiranje učesnika u nelegalnim aktivnostima.

- **NAČIN ISTRAGE**

Navedena vrsta kriminala je specifična/složena i samim tim zahtijeva poseban (opsežan/temeljit/dugotrajan) način istrage. Osnovni dokazi se odnose na dokumente na osnovu kojih se, u kasnijim fazama, vrše razna vještačenja i sačinjeni vještački nalazi, uz ostale dokaze, služe za dokazivanje krivičnih djela. U praksi, čest slučaj je da se istraga u oblasti ove vrste kriminala vrši kao da se radi o krivičnim djelima: nedozvoljen promet narkotika, trgovina ljudima, krađa i sl., što je pogrešan pristup i takav način istrage ne daje očekivane i željene rezultate.

- **TEŽINA DOKAZIVANJA - SLOŽENE I DUGE ISTRAGE**

U vezi s načinom istrage u predmetima ove vrste kriminala, težina istrage dolazi do izražaja jer je specifična, često dugotrajna, detaljna i zahtijeva obezbjeđivanje velikog broja dokaza (veći broj dokumenata, izjava, nalaza vještaka i dr.), a neophodno je, uz kompletan tužilački tim, učešće većeg broja OSL iz više agencija, što iziskuje visok stepen koordinacije u cilju postizanja maksimalnog rezultata .

- **NEDOVOLJNA OBUČENOST (EDUKACIJA) KADRA U AGENCIJAMA KOJE UČESTVUJU U ISTRAGAMA**

Da bi se uspješno radilo na otkrivanju, prijavljivanju i dokazivanju privrednog kriminala, neophodno je da u agencijama budu zaposlena lica koja su stručno osposobljena za te poslove (iskustvo, stalna edukacija, ambicija i dr.), što često nije slučaj i ne vrši se selekcija odgovarajućeg kadra, tako da osposobljeni inspektori (mali/ograničen broj u svim agencijama) nisu u stanju da se energično suprotstave ovoj vrsti kriminala i da pravovremeno odgovore zahtjevima tužilaštava, odnosno zbog ograničenog broja osposobljenog kadra agencije nisu uvijek u mogućnosti da se kvalitetno, tj. uspješno, pod nadzorom tužilaštva, bore protiv narastajućeg obima privrednog kriminala.

- **NEDOVOLJAN BROJ STRUČNOG KADRA U TUŽILAŠTVIMA I SUDOVIMA (savjetnici/istražitelji – ekonomisti)**

Za uspješno suprotstavljanje kriminalu iz oblasti privrede neophodno je postojanje dovoljnog bro-

ja stručnog kadra (u tužilaštvima) koji je osposobljen da u koordinaciji, a pod nadzorom tužioca, sa OSL iz agencija uspješno učestvuje u svim fazama istrage kako bi se efikasno i kvalitetno okončao postupak koji bi za rezultat imao optužnicu sa svim relevantnim dokazima.

- **NEDOVOLJNA TEHNIČKA OPREMLJENOST AGENCIJA I TUŽILAŠTAVA**

Za otkrivanje i dokazivanje privrednog kriminala, pored ostalih pretpostavki, neophodna je i tehnička opremljenost kako agencija, tako i tužilaštava, što kod nas u Bosni i Hercegovini često nije slučaj. Naime, dešava se da istražni inspektori koji rade na najsloženijim istragama, bilo u okviru svojih ovlaštenja ili pod nadzorom (naredbi) tužioca, nemaju osnovne tehničke pretpostavke da uspješno učestvuju u istrazi (nedostatak prevoznih sredstava, ne posjeduju bilo kakvo sredstvo veze, pomoću privatnih mobilnih aparata kontaktiraju tužilaštva, svjedoke, osumnjičene, pretpostavljene i sl.), što se negativno odražava na uspjeh istrage. Posjedovanje ostale neophodne visokosofisticirane opreme je u sferi naučne fantastike, tako da je krajnji rezultat otežana, usporena i često neuspješna istraga.

- **NEDOREČENOST (NEDOSTACI) POSTOJEĆE ZAKONSKE REGULATIVE**

Na obim i ograničene rezultate koji se postižu u oblasti sprečavanja ove vrste kriminala nesumnjivo utiče i nedorečenost zakonske regulative koja definiše ovu oblast, kao i sporo ispravljanje drugih anomalija koje su uočene kroz praksu, što sve ide "naruku" licima koja se bave kriminalom, odnosno koriste praznine ili nedorečenost pojedinih zakona (primjer – nikada nisu regulisane pozajmice pravnom licu što, između ostalog, otežava dokazivanje pranja novca ili nije regulisan način plaćanja tako da u eri elektronskog plaćanja/transfera novca u praksi imamo gotovinsko plaćanje velikih iznosa novca, što se negativno odražava na istrage u poreskim pronevjerama). Veliki problem je i postojanje dva sistema fiskalizacije (RS i FBiH) i nepostojanje fiskalizacije u BD u jedinstvenom ekonomskom prostoru i dr.

- **POTREBA IZMJENE MATERIJALNIH PROPISA**

Izvrještaj iz 2011. godine koji je sačinjen Odlukom VSTS-a u okviru "Podrške pravosuđu u BiH", pored ostalog govori i o potrebi dekriminalizacije nekih krivičnih djela. Praksa je pokazala da je neophodno, za neka krivična djela, povećati imovinski cenzus kao na primjer: za krivična djela iz člana 210. (poreska utaja ili prevara), iz člana 211. (neplaćanje poreza) i iz člana 216. (carinska prevara) (KZ BiH), zatim za neka djela uvesti imovinski cenzus (npr. članovi 210a, 210b. KZ BiH), a neka djela dekriminalizovati (npr. član 214. stav 1. KZ BiH, član 149. Zakona o industrijskom vlasništvu – "Sl. glasnik BiH", broj 3/02) iz praktičnih razloga jer su u nekim slučajevima veći troškovi od cenzusa, u nekim slučajevima je prekršajni postupak dosta efikasniji jer je kraći postupak i ne dokazuje se umišljaj, a sankcije su dosta visoke i na ovaj način bi se izbjeglo prijavljivanje i procesuiranje, tzv. beznačajnih krivičnih djela, a u prekršajnom postupku bi se spriječile štete po budžete.

- **BLAGE SANKCIJE**

Na povećani obim privrednog kriminala utiču male zapriječene kazne i izrečene blage sankcije zbog čega imamo čest slučaj povratnika u vršenju ovih krivičnih djela ili česte slučajeve da se lica olako upuštaju u ovu vrstu kriminala, upravo zbog blagih sankcija u odnosu na štetu nanесenu društvenoj zajednici.

- **OVLAŠĆENA SLUŽBENA LICA (OSL) NISU STIMULISANA ZA BORBU PROTIV PRIVREDNOG KRIMINALA**

Na obim i kvalitet otkrivanja, istrage i dokazivanja ove vrste kriminala negativno utiče i nedovoljna materijalna stimulacija (plata) OSL u agencijama, koja su osposobljeni za borbu i suzbijanje privrednog kriminala jer primaju istu nadoknadu za rad kao i oni koji nisu osposobljeni i koji rade tzv. "lagane istrage", za koje nije potrebno veliko zalaganje i trud, a često, umjesto da budu nagrađeni zbog postignutih rezultata u oblasti borbe protiv ove vrste kriminala, budu šikanirani od onih koji nemaju rezultata u svom radu, a u praksi su zabilježeni i slučajevi kada su i "kažnjavani" prebacivanjem na neadekvatna i manje plaćena radna mjesta uz nelogično objašnjenje.

- **POSTOJANJE "NORMI" U AGENCIJAMA I TUŽILAŠTVIMA KOJE SLUŽE ZA OCJENU REZULTATA RADA**

Postojeći propisi/pravilnici koji regulišu rad u pravosuđu i agencijama, a koji se uglavnom odnose na broj završenih predmeta ili broj sačinjenih izvještaja, pored ostalog, direktno se odražavaju na kvalitet istraga privrednog kriminala jer svi nastoje da ostvare što veći broj završenih predmeta (statistički podatak) bez ulaženja u kvalitet, složenost i obim rezultata. Zbog naprijed navedenog, na neki način se u agencijama i tužilaštvima pribjegava manje složenim izazovima kako bi se postigli što veći brojni rezultati, odnosno daje se prednost kvantitetu u odnosu na kvalitet, i to se direktno odnosi na predmete iz ove oblasti koje na neki način zbog njihove složenosti većina izbjegava jer se postiže slab "statistički rezultat", a samo to se na kraju godine vrednuje, pa je neophodno da se vrednuje "suština predmeta", a ne broj, te bismo u tom slučaju imali pravu sliku rezultata rada.

- **PRIJAVLJIVANJE I ISTRAGE MANJE SLOŽENIH KRIVIČNIH DJELA**

U vezi sa naprijed opisanim, ostvarivanjem "norme" u agencijama i tužilaštvima pribjegava se prijavljivanju, istraživanju i radu na tzv. "manje složenim krivičnim djelima", na štetu "složenih krivičnih djela" koja uzrokuju ili su prouzrokovala velike štete po cijelu društvenu zajednicu, a agencijski i tužilački kapaciteti se na taj način opterećuju (zauzimaju) tako da se ne radi na složenim predmetima privrednog kriminala, odnosno prave se veći troškovi od nastalih troškova prouzrokovanih tzv. "manje složenim krivičnim djelima".

- **NEPREPOZNAVANJE RAZLIKE (KOD OSL) IZMEĐU KRIVIČNOG DJELA I PREKRŠAJA**

Otkrivanje, prijavljivanje i istragu krivičnih djela iz oblasti privrednog kriminala opterećuje i činjenica da jedan dio OSL ne razlikuje krivično djelo i prekršaj, odnosno često vrše zamjenu teza, pa prekršaj nazivaju, odnosno definišu kao krivično djelo i obratno, što se može izbjeći stalnom edukacijom uz pomoć praktičnih primjera. Čest slučaj je da opredjeljujući faktor bude samo cenzus za ona djela gdje je to propisano, bez utvrđivanja postojanja/umišljaja/namjere ili ocjene postojanja dokaza i sl.

- **OSL I VJEŠTACI (ekonomske struke) NE PRAVE RAZLIKU IZMEĐU UPRAVNOG I KRIVIČNOG POSTUPKA**

Na otežavanje istrage ove vrste kriminala utiče i činjenica da OSL i vještaci (ekonomske struke) u nekim slučajevima ne razlikuju upravni i krivični postupak, tj. stalno miješaju ove postupke ili nikako ne mogu da "izađu" iz upravnog postupka, odnosno bave se formalnim, a ne stvarnim/suštinskim postupcima prilikom istrage i vještačenja, što uveliko otežava tj. usporava istragu i dokazivanje prijavljenih krivičnih djela.

- **EDUKACIJA SUDIJA, TUŽILACA I OSL NA TEMU PRIVREDNOG KRIMINALA**

U Bosni i Hercegovini postoje centri za edukaciju sudija i tužilaca i stručnog osoblja u pravosuđu koji se bave edukacijom pravosudnih kadrova kroz početnu i stalnu edukaciju. Predstavnici pravosuđa i OSL skoro svih agencija često učestvuju i na seminarima u BiH i inostranstvu na kojima su predavači strani eksperti. Međutim, prema dosadašnjim iskustvima, edukacijom i seminarima nisu dovoljno obuhvaćene teme koje se odnose na ovu vrstu kriminala. U budućnosti bi trebalo voditi računa o tome da edukatori budu ona lica koja imaju dugogodišnju praksu i iskustvo u ovoj oblasti. Programi obuke bi trebali da obrađuju konkretne teme sa praktičnim primjerima iz prakse, a ne, kao do sada, da se ta edukacija svodi na analize zakonskih tekstova i raznih naučno-teoretskih radova.

6. ZAKLJUČAK

Naprijed navedeni razlozi, kao i mnogi koji nisu navedeni, negativno se odražavaju na uspješnu borbu protiv privrednog kriminala i korupcije, koji pored drugih nezakonitih radnji, predstavlja jednu od najopasnijih vrsta kriminala jer nanosi najveću štetu jednoj društvenoj zajednici. "Siva ekonomija" ne dozvoljava normalno funkcionisanje jedne društvene zajednice i pogubno, odnosno štetno se odražava na sve oblasti društvenog života (bezbjednost, zdravstvo, školstvo, sve vrste privrednih grana, kulturu, investicije i dr.), a neefikasna borba protiv ove vrste kriminala istu povećava, pa možemo reći i produkuje.

Iz tih razloga neophodno je da u segmentu borbe protiv privrednog kriminala, organi gonjenja, policijske agencije i tužilaštva daju svoj puni doprinos obavljajući svoju ulogu u skladu sa definisanim zakonodavnim okvirom, ali isto tako, potrebno je da svako pojedinačno, stalno unapređujući svoje znanje kroz različite oblike edukacije i razmjenu stečenih znanja i iskustava, učini dodatni napor kako bi negativne pojave u ekonomsko-privrednom prostoru naše države bile na vrijeme uočene, efikasno istražene, procesuirane i na adekvatan način sankcionisane.

KORIŠĆENA LITERATURA:

1. "Privredni kriminal i korupcija", Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd 2001.
2. Kovčo, Vukadin, Irma. "Gospodarski kriminalitet - kriminološka obilježja", 2007.
3. Mc Laughlin, Muncie, Kriminološki rječnik, The Sage Dictionary of Criminology, 2003.
4. Ball, R. A., Kriminologija i socijalna integracija, 2006.
5. Kaleb, Zorislav, Gospodarska kaznena djela iz područja trgovačkih društava i vrijednosnih papira, Zgombić i partneri, Zagreb, 2006
6. Lazarević, Ljubiša. Krivično pravo Jugoslavije - posebni deo, Savremena administracija, Beograd 1995.
7. Novosel, Petar. "Uvod u gospodarsko kazneno pravo" Pravni fakultet Zagreb, Poslijediplomski studij iz kaznenopravnih znanosti, 2009.
8. Orlović, Ante. "Gospodarski kriminalitet u Kaznenom zakonu - modus operandi" 2008.
9. Komentari krivičnih/kaznenih zakona u Bosni i Hercegovini (Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, 2005)
10. Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini (Zajednički projekat Vijeća Evrope i Evropske komisije, 2005)
11. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09, 72/13)
12. Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske ("Službeni glasnik RS", br. 53/12)
13. Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Federacije BiH", br. 35/03, 37/03, 56/03, 78/04, 28/05, 55/06, 27/07, 53/07 i 9/09)
14. Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 10/03, 48/04, 06/05, 12/07, 14/07, 21/07, 27/14)

15. *Krivični zakon Bosne i Hercegovina* ("Službeni glasnik BiH", br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15)
16. *Krivični zakon Republike Srpske* ("Službeni glasnik RS", br. 49/2003, 108/04, 37/06, 70/06, 73/10, 1/12, 67/13)
17. *Krivični zakon Federacije BiH* ("Službeni glasnik Federacije BiH", br. 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14)
18. *Krivični zakon Brčko distrikta BiH* ("Službeni glasnik Brčko distrikta BiH", br. 10/03, 45/04, 06/05 i 21/10, 52/11)
19. *Zakon o sprječavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti* ("Službeni glasnik BiH", br. 47/14)
20. *Zakon o PDV-u* ("Službeni glasnik BiH", br. 09/0, 35/05)
21. *Zakoni o porezu na dobit RS, FBiH i BDBiH,*
22. *Zakoni o porezu na dohodak RS, FBiH i BDBiH,*
23. *Zakoni o računovodstvu i reviziji*
24. *Zakoni o doprinosima,*
25. *Izvodi iz optužnica tužilaštava i presuda sudova u Bosni i Hercegovini*
26. *Interni akti Tužilaštva BiH i policijskih agencija*